MASARYKOVA UNIVERZITA
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií

Titulkování filmů v EU: Analýza potenciálního vlivu EU na vybrané členské státy

Diplomová práce

Bc. Ondřej Janků

Vedoucí práce: PhDr. Petr Kaniok, Ph.D.

UČO: 274305

Obor: Evropská studia

Imatrikulační ročník: 2007 Brno, 2012

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně pouze s použitím uvedených zdrojů.

V Brně 30. 4. 2012 .....

Ondřej Janků

Poděkování:

Dovoluji si tímto poděkovat PhDr. Petru Kaniokovi, Ph.D. za cenné rady a postřehy, kterými mě nasměroval ke zdárnému dokončení předkládáné diplomové práce. Zároveň děkuji své přítelkyni Lucii Tůmové za pomoc s korekturou textu a také Mgr. Martinu Liškovi a Jaře Santamaría za překlady švédských a španělských dokumentů. V neposlední řadě patří dík mé rodině, která mě během studia vždy podporovala.

Obsah

1. Úvod 6
2. Struktura práce 10
3. Teoretická východiska a metodologické postupy 10
3. 1 Metodologický postup a výzkumné otázky 11
3. 2 Koncept evropeizace 14
3. 2. 1 Top - down a bottom – up přístup 15
3. 2. 2 Problematika titulkování, formy vládnutí a evropeizace 16
3. 2. 3 Nesoulad (Misfit) a adaptační tlak 18
3. 2. 4 Oblasti evropeizačních změn a výsledek evropeizace 19
3. 3 Dosavadní výzkum 20
4. Právní základ a pravomoci EU v oblasti titulkování 23
5. Aktivity EU v oblasti titulkování 26

5. 1 Sekundární právo a pracovní dokumenty institucí ... 26
5. 1. 1 Rok 2003: Akční plán k výuce cizích jazyků a návrhy na regulaci evropské audiovizuální politiky ... 26
5. 1. 2 Rok 2005: Elektronické technologie, filmové dědictví a mnohojazyčnost ... 27
5. 1. 3 Rok 2007: Zásadní směrnice AVMSD ... 28
5. 1. 4 Rok 2008: Stav plnění doporučení o filmovém dědictví a nové dokumenty k mnohojazyčnosti a přístupnosti ICT ... 29
5. 1. 5 Dílčí shrnutí ... 31
5. 2 Ostatní aktivity ... 32
5. 2. 1 Studie a publikace ... 32
6. Analýza změn v oblasti titulkování ve vybraných členských státech ... 33
6. 1 Česká republika ... 33
6. 1. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD ... 33
6. 1. 2 Další zákony a koncepční materiály ... 34
6. 1. 3 Překlad cizojazyčných filmů ... 35
6. 1. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím ... 36
6. 1. 5 Zhodnocení evropeizačních změn ... 38
6. 2 Spojené království ... 39
6. 2. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD ... 39
6. 2. 2 Další zákony a koncepční materiály ... 40
6. 2. 3 Překlad cizojazyčných filmů ... 41
6. 2. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím ... 41
6. 2. 5 Zhodnocení evropeizačních změn ... 42
6. 3 Francie ... 43
6. 3. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD ... 43
6. 3. 2 Další zákony a koncepční materiály ... 44
6. 3. 3 Překlad cizojazyčných filmů ... 46
6. 3. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím ... 47
6. 3. 5 Zhodnocení evropeizačních změn ... 49
6. 4 Španělsko ... 49
6. 4. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD ... 49
6. 4. 2 Další zákony a koncepční materiály ... 51
6. 4. 3 Překlad cizojazyčných filmů ... 52
6. 4. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím ... 54
6. 4. 5 Zhodnocení evropeizačních změn ... 56
6. 5 Švédsko ... 56
6. 5. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD ... 56
6. 5. 2 Další zákony a koncepční materiály ... 57
6. 5. 3 Překlad cizojazyčných filmů ... 58
6. 5. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím ... 59
6. 5. 5 Zhodnocení evropeizačních změn ... 60
7. Komparace změn v oblasti titulkování ... 61
8. Závěr ... 65
Použité zdroje: ... 67
Prameny: ... 67
Sekundární zdroje: ... 79
Seznam tabulek, grafů a zkratek ... 87

1. Úvod

Preferujete zahraniční film v originálním znění s titulky nebo raději nadabovaný? Jedná se o dlouhodobé dilema, které dokáže filmové diváky, ale i teoretiky rozdělit na dva názorově vyhraněné tábory. Zastánci dabingu budou argumentovat lepší možností vcítění se do děje nebo jednodušší stravitelností této formy překladu. Naopak lidé, co mají raději titulky, si pochvalují autentičtější zážitek, nezkaženost filmu překladem či možnost zlepšovat se při sledování filmu ve znalosti cizích jazyků. I jednotlivé členské státy Evropské unie (dále jen

EU) k problematice přístupují různě. Například ve Skandinávii vítězí titulky, Španělsko nebo Francie mají zase dlouhou tradici dabingu (Media Consulting Group 2007: 6 - 7).

Přestože není předmětem této diplomové práce hodnocení výhod a nevýhod různých forem překladu, je záhodno problematiku alespoň částečně nastínit. Věnovalo se jí mnoho akademických prací v rámci jazykovědy, audiovizuální teorie i sociologie. Namátkou svazek s názvem „Topics in Audiovisual Translation," jehož editorem je Pilar Orero (2004). Tvůrci publikace se zabývají různými metodami titulkování, teoretickým rámcem pro studium audiovizuálního překladu nebo problematikou ideologie a překladu. Výhody a nevýhody titulků posuzují z různých úhlů pohledu také Koolstra, Peeters a Spinhof (2002). Mimo jiné dochází k závěru, že k argumentům pro i proti titulkům, které často zaznívají mezi akademiky i laiky, neexistují jasné empirické důkazy. Dané argumenty mohou být pravdivé jen v určitých případech v závislosti na divákovi, typu televizního programu a způsobu, jakým je program titulkován nebo dabován. Také Agnieszka Szarkowska (2005) ve svém díle „The Power of Film Translation" uvádí, že neexistuje jediný dobrý způsob překladu filmů. Vhodná metoda je odvislá od tradice překladu v konkrétní zemi, typu audiovizuálního díla nebo množství finančních prostředků. Jak vidno, nevyskytuje se konsensus o správnější formě překladu z pohledu kvalitní divácké percepce. Je korektní uvést, že sám se řadím mezi příznivce titulků. Pokud si pustím zahraniční film, chci jej sledovat v původním znění. Umocňuje to zážitek a také pomáhá při procvičování cizích jazyků. Má preference titulků v situaci, kdy je v českých televizích možné sledovat takto přeložené pořady pouze sporadicky, byla jedním z motivů pro sepsání této práce. Dalším pak byl můj dlouhodobý akademický i profesní zájem o média, zejména ta audiovizuální, který je dán jednak absolvováním bakalářského oboru Mediálních a komunikačních studií, tak i mým někdejším pracovním působením v Regionální televizní agentuře RTA Jižní Morava.

Pozitivní vliv titulků na procvičování cizích jazyků není jen mým dojmem. Spojitostí mezi sledováním filmů s titulky a znalostí cizích jazyků, případně využitím filmů s titulky při výuce jazyka, se zabývala již řada autorů. O pozitivních efektech titulkování pro výuku cizích jazyků píší například Isabel Borrás a Robert Lafayette (1994), Martine Danan (2004) nebo Augusto Rupérez Micola, Arturo Bris a Albert Banal - Estanol (2009). Zmiňovány jsou lepší výsledky v poslechu a mluveném projevu, pozitivní přístup žáků k učení, ale třeba i příznivý efekt titulků na literální gramotnost. Tři že čtyř zmiňovaných studií dokládají své teze vlastním empirickým výzkumem. Na vztah mezi využíváním titulků a vysokými znalostmi cizích jazyků je poukazováno také ve studii „Study on the use of subtitling: The potential of subtitling to encourage foreign language learning and improve the mastery

of foreign languages," kterou pro Evropskou komisi (dále jen EK) zpracovala společnost Media Consulting Group (dále jen MCG). Průzkum ukázal, že nejlepších výsledků v ovládání cizích jazyků dosáhla pětice zemí, kde jsou cizojazyčné filmy tradičně titulkovány. Jednalo se o Dánsko, Finsko, Nizozemsko, Norsko a Švédsko[1] (MCG 2011: 11). Ve společenství 27 států, kde existuje 23 úředních jazyků, je znalost jazyků velmi důležitá. Napomáhá k boření bariér mezi občany členských států, usnadňuje práci, studium i cestování v rámci Evropy. Význam mnohojazyčnosti a učení se cizím jazykům je v EU akcentován zhruba od počátku současného tisíciletí, kdy se termín mnohojazyčnost a priority s ním spojené objevují v závěrech ze zasedání Evropské rady (dále jen ER), v usnesení Rady EU, ve sděleních EK i v doporučení Evropského parlamentu (dále jen EP) a Rady EU (Studená 2010: 16-17). Už v závěrech ER ze zasedání v Barceloně z 15. a 16. 3. 2002 a ve sdělení EK z 24. 7. 2003 s názvem „Podpora jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti: akční plán na období let 2004–2006" je zdůrazňován dlouhodobý cíl, aby obyvatelé členských států ovládali dva cizí jazyky. S výukou by se mělo začínat už od útlého věku (Evropská rada 2002: 19, European Commission 2003: 7). Dalším impulsem k aktivitám na poli mnohojazyčnosti byl vstup deseti nových členských států v roce 2004 (Kutra 2010: 9).

Rostoucí důležitost mnohojazyčnosti byla vyjádřena i tím, že v první Barrosově komisi (2004 - 2009) se problematika stala součástí portfolia slovenského komisaře Jána Figela. Ten ji k 1. 1. 2007 předal novému členu EK Leonárdu Orbánovi již jako samostatné portfolio[2]. V současné Barrosově komisi, která je ve funkci od roku 2010, už ale komisař, jenž by se věnoval pouze mnohojazyčnosti, nefiguruje. Problematika byla začleněna do portfolia „Vzdělávání, kultura, mnohojazyčnost a mládež," které má na starost Kypřanka Androulla Vassiliou.

V souhrnu tedy existuje několik empirických studií, které uvádějí pozitivní vliv filmů v originálním znění s titulky na učení se cizím jazykům, zároveň EU (zejména tedy EK) podporuje jazykové vzdělávání a jejím dlouhodobým cílem je, aby občané členských států ovládali dva cizí jazyky. I obyvatelé členských států považují znalost cizích jazyků

[1] V průměru 86,5 % obyvatel těchto zemí ovládá druhý jazyk a 41,4 % třetí. U skupiny zemí s tradicí dabingu byla průměrná hodnota 73 % pro druhý jazyk a 28 % pro třetí (MCG 2011:11).

[2] 1. 1. 2007 v souvislosti se vstupem Bulharska a Rumunska do EU se Barrosova komise rozrostla o dva členy. Bulharka Meglena Kuneva se stala komisařkou pro ochranu spotřebitele, Leonard Orban získal portfolio mnohojazyčnosti. Při této příležitosti se objevilo několik článků, které označovaly portfolio za slabé a druhořadé, což je do značné míry pravdivé. Už z toho důvodu, že v rámci jazykového vzdělávání má EU jen doplňující pravomoci (viz například Jones 2006, Euroskop 2006, Eastview 2006).

za důležitou[3]. Bylo by proto logické, aby se na úrovni EU podporovalo větší využívání titulků[4], což se také děje.[5]

Mimo přínos pro učení se cizím jazykům je využívání titulků rovněž ohleduplné ke spoluobčanům se sluchovým postižením. Bez opatření titulky totiž nejsou audiovizuální díla pro tyto osoby přístupná. Na tomto místě je třeba detailněji vymezit, co pro potřeby práce chápeme pod pojmem „titulky." Obecně lze k pojmu zařadit všechny texty, které se v audiovizuálním díle vyskytují, což jsou například titulky úvodní, závěrečné či faktové, které určují místo nebo čas, a také titulky skryté a otevřené (srov. Krátká a Vacek 2007). Skryté titulky jsou určeny pro komunikaci neslyšících. Převádí mluvený projev do písemné podoby a obsahují také další specifické náležitosti jako oznamování zvuků nebo vizuální odlišení mluvčích v titulcích, což divákům se sluchovým postižením pomáhá v lepší orientaci v ději. Tento druh titulků není na obrazovce běžně vidět, jejich spuštění je možné pomocí teletextu (Pavlíčková 2010: 56-57). Oproti tomu otevřené titulky jsou druhem překladu cizojazyčných filmů a jsou primárně určeny pro potřeby slyšících diváků (Strnadová a Koplík 2008: 19). I skryté titulky ale mohou mít vliv na učení se cizím jazykům, a sice pro lidi, kteří žijí v zahraničí. Možnosti sledovat film se skrytými titulky ve stejném jazyce napomáhá k osvojení si daného jazyka.

Diplomová práce se zabývá titulky otevřenými a skrytými, čímž získává na různorodosti. Umožňuje to zkoumat dopad většího množství evropských aktů legislativní i nelegislativní povahy, protože skryté a otevřené titulky jsou zpravidla řešeny v rámci jiných agend a dokumentů[6]. Oba druhy titulků jsou v EU politicky relevantním tématem. Závěry práce tak budou potenciálně využitelné pro větší spektrum zájemců či budoucích pokračovatelů výzkumu.

---

[3] Ze speciálního Eurobarometru „Evropané a jejich jazyky" vyplynulo, že znalost cizích jazyků považuje za užitečnou 83 % občanů členských států EU (Evropská komise 2006a: 6).

[4] Uvědomuji si, že se jedná o značné zjednodušení problematiky. Rozšiřování filmů s titulky má i jiné spojitosti než jen s výukou cizích jazyků, které je třeba brát v potaz. Ve státech s tradicí dabingu by to nejspíš znamenalo vlnu nevole u konzervativních spotřebitelů, kteří pravděpodobně představují diváckou většinu. Ve speciálním Eurobarometru bylo totiž uvedeno, že 56 % Evropanů preferuje dabing oproti titulkům. V ČR se podle tohoto průzkumu jedná dokonce o 78 % respondentů (Evropská komise 2006a: 10). V souvislosti s tím by mohlo dojít k úbytku diváků v kinech a u televizních obrazovek. Proti omezování dabingu by se zřejmě stavěly asociace televizí a samozřejmě dabérů. Zaznívají i argumenty, že větší využívání titulků by jen posílilo dominantní pozici angličtiny v EU (Crepaz 2009: 39).

[5] Podrobněji viz kapitola 5. Aktivity EU v oblasti titulkování.

[6] Pro ilustraci: V EK spadají skryté titulky (zpřístupňování audiovizuálních děl pro neslyšící) do portfolia komisařky pro digitální agendu Neelie Kroes, zatímco otevřené titulky (neformální výuka cizích jazyků) pod komisařku pro vzdělávání, kulturu, mnohojazyčnost a mládež Androullu Vassiliou. Oba druhy titulků jsou zmiňovány v odlišných dokumentech. Podrobněji viz kapitola číslo 5 „Aktivity EU v oblasti titulkování."

Diplomová práce se tedy věnuje aktivitám EU a vybraných členských států (České republiky, Švédska, Francie, Španělska a Spojeného království[7]) v oblasti titulkování a následně se snaží posoudit vliv EU na analyzované státy v této problematice.

2. Struktura práce

Diplomová práce je členěna do osmi kapitol. První čtyři z nich jsou úvodní a teoreticko-metodologické. První kapitola zahrnuje téma, kterému se diplomová práce věnuje, a popisuje motivy, jež autora k jejímu sepsání vedly. Další dvě kapitoly se zabývají uspořádáním práce a metodologií práce. V metodologické části nechybí stanovení cílů a výzkumných otázek. Definován je rovněž koncept evropeizace, který bude při výzkumu využit. Zároveň je specifikován způsob využití tohoto konceptu, konkretizuje se, na které dimenze politiky se výzkum zaměřuje, jaký přístup k evropeizaci volí nebo jak budou zhodnoceny výsledky evropeizačního působení. Vymezeny jsou i indikátory, na jejichž základě bude možné stanovit odpovědi na základní výzkumnou otázku.

Kapitola čtyři popisuje pravomoci EU ve zkoumané oblasti titulkování, což je průřezové téma kulturní, audiovizuální a mediální politiky a také vzdělávací politiky. Následuje pátá, deskriptivně - analytická kapitola, jež charakterizuje kroky a aktivity, které byly ve sledované oblasti učiněny na evropské úrovni. Chronologicky popisuje jednotlivé dokumenty, které vzešly z roviny EU. Nejedná se o pouhý popis těchto aktivit, ale i o zhodnocení jejich důležitosti. Do kontextu je tedy uváděna i váha jednotlivých kroků.

Zbytek práce má převážně analytický rozměr a jsou v něm zkoumány konkrétní výzkumné otázky. Oddíl číslo šest se věnuje jednotlivým členským státům. Na základě zvolené metodologie je prováděna analýza případných změn vzniklých působením EU. Od výchozího stavu pro výzkum, za který byl stanoven rok 2004, jsou zkoumány změny v oblasti titulkování v rámci zákonů, koncepčních materiálů a statistik využívání titulků u audiovizuálních děl. Kapitola číslo sedm je srovnávací. Jsou v ní komparovány a interpretovány změny ve zkoumané oblasti v pěti členských zemích. Zde také dochází k zodpovězení stanovených výzkumných otázek. V závěru jsou shrnována nejvýznamnější zjištění v rámci výzkumu a jsou vysloveny i částečné prognózy do budoucna.

3. Teoretická východiska a metodologické postupy

[7] Pod tímto zkráceným názvem, který je v práci užíván, se rozumí Spojené království Velké Británie a Severního Irska.

3. 1 Metodologický postup a výzkumné otázky

Jak bylo nastíněno v úvodu, cílem diplomové práce je zmapování aktivit EU a vybraných členských států v oblasti titulkování a následné posouzení míry vlivu EU na případnou proměnu přístupu zmíněných států k otázce titulkování.

Předmět zkoumání je specifický v tom, že se nejedná o politiku, ale pouze o jedno konkrétní politické „issue“ – titulkování. Co se týče teoretického pozadí, práce vychází z konceptu evropeizace. Výzkum se zaměřuje na top-down dimenzi evropeizace a změny v oblasti policy. Výsledek bude zhodnocen na základě dělení čtyř možných výsledků působení evropeizace – a) opačný efekt, b) žádná nebo minimální změna, c) částečná změna a d) výrazná změna, což zčásti vychází z typologie Tanji Börzel. Vzhledem ke specifičnosti tématu však došlo k přizpůsobení tohoto členění (Börzel 2003: 70)[8]. Na základní výzkumnou otázku bude možné kladně odpovědet v případě, že u většiny vybraných členských států bude výsledkem evropeizačního působení částečná nebo výrazná změna.

Základní výzkumná otázka:

- *Mění se na základě působení evropeizace přístup vybraných členských států k využívání otevřených a skrytých titulků?*

Základní výzkumná otázka bude testována prostřednictvím dílčích výzkumných otázek, jež zároveň operacionalizují evropeizaci v oblasti titulkování.

Dílčí výzkumné otázky:

- *1) Byl do právních řádů vybraných členských států zahrnut článek 7 směrnice o audiovizuálních mediálních službách, který se týká práva na přístup neslyšících a nedoslýchavých osob k televiznímu vysílání?*
- *2) Je problematika titulkování ve vybraných státech zmíněna v národních strategických a koncepčních dokumentech v oblasti vzdělávání, kultury a audiovize, případně v národní legislativě mimo tu, která přímo souvisí s transpozicí směrnice o audiovizuálních a mediálních službách?*
- *3) Zvýšil se ve sledovaném období ve zkoumaných členských státech podíl cizojazyčných filmů, které jsou překládány prostřednictvím titulků?*
- *4) Zvýšila se ve sledovaném období ve zkoumaných členských státech část televizního vysílání, které je opatřeno skrytými titulky pro neslyšící?*

[8] Jednotlivé výsledky evropeizačního působení jsou definovány v tabulce číslo 2 v podkapitole s číslem 3.2 „Koncept evropeizace.“

Vzhledem k rozsahu práce a nemožnosti datově obsáhnout všech 27 členských států EU je výzkum zúžen na pět vybraných států – ČR, Španělsko, Francii, Spojené království a Švédsko. Státy byly vybrány tak, aby byla zachována různorodost. Vzorek tedy zahrnuje státy s různou délkou členství v EU, s rozlišnou geografickou polohou, počtem obyvatel, globální relevancí jazyka[9] i dlouhodobým přístupem k překladu cizojazyčných děl[10]. Výzkum je nezbytné vymezit také časově. První zmínky o titulkování se v dokumentech vydaných evropskými institucemi začínají objevovat ke konci roku 2003. Za počátek zkoumání změn v členských státech proto bude stanoven následující rok 2004. Zvolené období je vhodné také proto, že od 1. 5. 2004 se všechny vybrané státy ocitají na stejné úrovni ve vztahu k EU, protože i Česká republika se jako poslední ze zkoumaného vzorku stává jejím členem.

Co se týče zdrojů práce, čerpáno je z primárních i sekundárních, v tištěné i elektronické verzi. Literatura v tištěné podobě je využívána v úvodních kapitolách, které jsou věnované teoretickému a metodologickému rámci. Samotný výzkum je realizován zejména na základě dokumentů evropského i národního práva a koncepčních a strategických materiálů se vztahem ke zkoumanému tématu v elektronické verzi. Hojně užívány jsou i statistiky mapující využívání skrytých a otevřených titulků v televizích i kinech v členských státech. Statistiky jsou získávány z výročních zpráv veřejnoprávních televizí, národních regulačních orgánů pro audiovizuální oblast a filmových institutů, dále ze studií s vazbou na oblast titulkování v EU[11] a z různých dalších otevřených internetových databází evropských institucí jako Epractice[12] a Mavise[13]. Data autor rovněž čerpá z národních dotazníků a implementačních zpráv členských států k dokumentům EU s vazbou na oblast titulkování, jež jsou zasílány EK, a také z vlastní e-mailové korespondence s dotčenými aktéry jako jsou ministerstva[14], pod která v jednotlivých státech spadá

[9] Například takzvaný ENGCO model (zahrnuje různé ekonomické a demografické faktory) z roku 1995 zařadil na první místo v rámci globálního vlivu jazyka angličtinu s indexovým skóre 100. Francouzština byla na třetím místě s indexovým skóre 33 a španělština na 5. místě s indexovým skóre 31. Švédština i čeština měly indexové skóre pod úrovní 0,1 (Jenkins, J. 2003: 209).

[10] S jistou mírou zjednodušení lze uvést, že Francie, Španělsko a Česká republika mají tradici dabingu, zatímco ve Švédsku a Spojeném království jsou dlouhodoběji preferovány titulky (MCG 2007: 6, 68, 127).

[11] Jedná se o studie společnosti MCG. První z nich s názvem „Study on Dubbing and Subtitling Needs and Practices in the European Audiovisual Industry“ pochází z roku 2007. Druhá „Study on the use of Subtitling The potential of subtitling to encourage foreign language learning and improve the mastery of foreign languages“ byla vytvořena roku 2011. Dále jde o studii Evropské komise z roku 2007 „MeAC Measuring Progress of eAccessibility in Europe” a následný „MeAC2“ a také o studii „State of subtitling access in EU,“ kterou vydala nevládní nezisková společnost EFHOH v roce 2011.

[12] Internetový portál http://www.epractice.eu byl vytvořen EK. Obsahuje data a statistiky z oblasti eGovernment, eInclusion a eHealth včetně reportů k jednotlivým členským státům.

[13] Internetový portál http://mavise.obs.coe.int je databází audiovizuálních trhů jednotlivých evropských států, kterou pro EK spravuje organizace European Audiovisual Observatory.

[14] Většinou jde o ministerstva školství a kultury. V některých zemích se jedná o dvě různá ministerstva, v jiných o jedno, které má na starost obě zmiňované agendy.

problematika titulkování, filmové instituty, regulátoři televizního vysílání, televizní stanice nebo organizace filmových distributorů.

Pro zkoumání národních legislativ, jimiž dochází k transpozici[15] článku 7 směrnice o audiovizuálních a mediálních službách (dále jen AVMSD)[16], jsou využívány pracovní překlady relevantních zákonů do angličtiny, které si nechali externí překladatelskou společností zpracovat Prof. Dr. Mark D. Cole a Jenny Metzdorf, LL. M. z univerzity v Lucemburku pro svou připravovanou práci o transpozici AVMSD v členských státech EU. Výsledky jejich výzkumu by měly být publikovány na počátku roku 2013 (Portál Université du Luxembourg 2012). V případě Česka, Spojeného království a Francie autor pracuje s dalšími zákony a strategickými dokumenty v originálním znění. U Švédska a Španělska je v případě dostupnosti využit anglický nebo francouzský překlad. V opačném případě je španělský nebo švédský originál překládán prostřednictvím programu Google Translator do anglického a českého jazyka. Pasáže, které jsou tímto způsobem posouzeny jako relevantní, jsou následně konzultovány s Mgr. Martinem Liškou (absolvent švédštiny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze) a s Jarou Santamaría (rodilá španělská mluvčí, studentka mediální komunikace na Universidad Carlos III de Madrid).

Zhodnocení výsledků působení evropeizace bude uskutečněno na základě toho: 1) zda v oblasti titulkování došlo k novelizacím či vzniku nových zákonů v souvislosti s tlakem na implementaci AVMSD, 2) zda se v dalších zákonech a v koncepčních a strategických materiálech členských států objevují články či zmínky o titulkování v návaznosti na dokumenty vzešlé z roviny EU, 3) zda se mění podíl audiovizuálních děl v členských státech, které jsou opatřeny otevřenými či skrytými titulky.

Čtyři stupně možných výsledků evropeizace jsou popsány v tabulce číslo 2, která se nachází v podkapitole 3.1.4. „Oblasti evropeizačních změn a výsledek evropeizace.“ Poté, co budou data shromážděna a interpretována pro jednotlivé vybrané členské státy, dojde k vzájemné komparaci zjištěných dat a výsledků evropeizačního působení.

---

[15] Pojmy implementace a transpozice bývají používány rovnocenně, nejedná se však o totéž. Například Navrátilová vysvětluje, že „formální promítnutí směrnice do vnitrostátního právního předpisu (transpozičního opatření) se nazývá transpozice, zatímco implementace je pojem širší, protože nezahrnuje pouze transpozici, ale i fázi následující po transpozici, tedy zajištění adekvátní aplikace transpozičního opatření a účinné vymáhání práv a povinností z něho vyplývajících“ (Navrátilová 2004).

[16] Směrnice Television without Frontiers (dále jen TWF) z roku 1989 byla následně revidována v letech 1997 a 2007. Poslední zmiňovaná revize změnila název směrnice z TWF na AVMSD. Systém tří znění v úpravách z jednotlivých let však byl poměrně nekoherentní a nepřehledný. Proto bylo v roce 2010 přijato jednotné kodifikované znění. To vzniklo pouze z důvodu snadnější orientace v mediální a audiovizuální legislativě EU. Z hlediska obsahového ale tato verze nepřináší nic nového. Pokud je v této diplomové práci odkazováno na AVMSD, jedná se o odkaz na kodifikované znění z roku 2010.

Možné limity výzkumu se týkají potenciálních dalších vlivů mimo působení evropeizace. U transpozice směrnic EU je vliv evropské roviny poměrně jasný, části různých koncepčních a strategických materiálů členských států se na EU často přímo odkazují, i když to není pravidlem[17]. Zejména do statistik ohledně využívání titulků ale mohou vstupovat i další vlivy jako například technologický vývoj, globalizace, přístup aktuální vlády nebo aktuálních vlastníků televizí[18]. Určitě by nebylo možné jen na základě nárůstu podílu audiovizuálních děl s titulky v členských státech tvrdit, že se jedná o plně evropeizovanou oblast. Z toho důvodu jde pouze o jedno z několika hodnotících kritérií. U definovaných výsledků evropeizačního působení je zkoumáno, zda došlo k poklesu nebo nárůstu alespoň u jednoho typu titulků (otevřené nebo skryté).

Při posuzování toho, zda byla evropeizace podnětem pro změnu přístupu členských států, je brána v úvahu především časová sekvence změn, tedy, jestli působení evropské roviny předcházelo přijetí opatření na domácí úrovni. Dalším korektivem bude kontrafaktuální perspektiva, tedy, zda změny nemohly být zapříčiněny odlišnými vlivy než působením evropské roviny (Radaelli 2004: 9 - 10).

3. 2 Koncept evropeizace

Za výchozí koncept pro zkoumání vlivu evropské roviny na národní v oblasti titulkování filmů byla stanovena evropeizace. Pojem evropeizace ale není sám o sobě jednoznačný a lze ho propojit s jeho různými rovinami. Dančák, Fiala a Hloušek (2005: 14) jich vyjmenovávají celkem devět. Například s historickou rovinou je spojeno pronikání Evropanů do zámoří a související procesy jako koloniální expanze nebo christanizační pokusy. K mezinárodní rovině se zase váže nová definice Evropy v současném prostředí a vymezení se vůči USA, Rusku nebo Blízkému východu. Rovinou osobní je myšleno vytváření a přijímání evropské identity u jednotlivých osob. Dominantním výkladem pojmu v rámci evropských studií je spojitost s evropskou integrací, což bude využito i v této práci. Avšak i toto spojení lze vnímat v různých evropeizačních rovinách. Z těch, které popisují Dančák, Fiala a Hloušek, se tohoto výkladu a tedy i této práce týkají tři roviny – rovina EU, kde je jedním ze souvisejících

[17] Odkazováno může být i na dokumenty mezinárodních organizací. V oblasti titulkování se nabízí Úmluva OSN o právech osob s postižením z 6. 12. 2006, která zmiňuje důležitost zpřístupňování audiovizuálních děl pro osoby s postižením. Všechny zkoumané členské státy ji ratifikovaly (United Nations 2006).

[18] Podle EFHOH sice existuje přímá spojitost mezi regulací v zákonech a množstvím vysílání s titulky pro neslyšící, nejedná se však o jedinou proměnnou, která statistiky ovlivňuje. Podle průzkumu ve studii MeAC patří mezi důležité faktory také celkový technologický rozvoj a akce uskutečněné ze strany televizního průmyslu a samotných vysílatelů. Zákony se na změně podílí asi ze 40%. Nezávazné strategické a koncepční dokumenty nejsou v průzkumu zahrnuty. Lze však odhadnout, že výsledné procento by u nich bylo výrazně nižší (EFHOH 2011: 2, Empira a Work Research 2007: 50).

procesů například zvětšování rozsahu a dopadu politik EU, dále rovina legislativní a rovina členských států, která se týká *„přizpůsobování se vnitřní polity, politics a policy změnám, které diktuje EU.“* Souvisejícími procesy jsou například implementace evropských politik a jejich evaluace nebo institucionální „inženýrství“ plynoucí přímo či nepřímo z požadavků EU a nutnosti adaptace na změny procesu integrace (Dančák, Fiala a Hloušek 2005: 14).

3. 2. 1 Top - down a bottom – up přístup

Přestože v literatuře nalezneme celou řadu definic evropeizace[19], neexistuje jasná shoda na jedné univerzální. Tou pravděpodobně nejvíce citovanou je klasická definice Claudia M. Radaelliho, který evropeizaci vymezuje v intencích národní politiky a jejího vytváření. Podle něj se jedná o: *„proces (a) utváření, (b) difuze a (c) institucionalizace formálních a neformálních pravidel, procedur, paradigmat policy, stylů, způsobů, jak dělat věci a sdílených hodnot, které jsou nejprve definovány a konsolidovány v rámci utváření rozhodnutí EU a poté inkorporovány do logiky domácího diskursu, identit, politických struktur a veřejných politik“* (Radaelli 2000:4). Definice vyznívá v duchu top - down přístupu, tedy působení evropeizace směrem shora dolů. Opakem je bottom - up přístup, v němž evropeizace působí zdola nahoru (od členských států směrem k EU). Přístupy se liší na základě identifikace (ne)závislé proměnné. Pro bottom - up pojetí je nezávislou proměnnou iniciativa, která vychází z roviny domácí politiky. Z pohledu top - down je nezávislou proměnnou EU, která ovlivňuje fungování politiky na domácí úrovni členských států. Pro proces spojený s top - down přístupem používá Tanja Börzel výraz download, pro bottom - up přístup zase upload (Börzel 2002)[20]. Interpretaci zmíněné definice ve smyslu ryzího top - down přístupu se však Radaelli ve svých dalších textech brání. Uvádí, že je nutné neopomenout ani bottom – up přístup, čímž se hlásí ke kombinovanému přístupu, který evropeizaci vnímá jako dvousměrný proces (Radaelli a Pasquier 2007: 36 – 37). Tato diplomová práce se zaměřuje na zkoumání vlivu evropské roviny na domácí úroveň členských států a na adaptaci domácí úrovně. Zabývá se tím, jestli a jakými způsoby ovlivňuje úroveň EU využívání titulkování ve vybraných členských státech. Aplikován je tedy top - down přístup a za primárního hybatele evropeizace je považována EU.

[19] viz například Knill (2001), Caporaso, Risse a Cowles (2001) nebo Börzel (2002).

[20] Podobně jako v počítačové terminologii členské státy „stahují“ (ve smyslu začleňují) politiky z evropské na národní úroveň a naopak „nahrávají“ (ve smyslu promítají, postupují) například své představy o řešení problému na evropskou úroveň.

3. 2. 2 Problematika titulkování, formy vládnutí a evropeizace

Titulkování není jen dílčím bodem jedné politiky, jedná se spíše o průřezové téma audiovizuální a mediální politiky, politiky vzdělávací a zároveň je spojeno i s otázkou mnohojazyčnosti. Lisabonská smlouva dělí kompetence EU do několika druhů - na výlučné, sdílené a podpůrné, doplňkové a koordinační (Smlouva o fungování EU[21] – dále jen SFEU: Hlava I, Článek II). Audiovizuální i vzdělávací politika spadá do podpůrných, doplňkových a koordinačních kompetencí. EU tedy může v jejich rámci *„v některých oblastech a za podmínek stanovených Smlouvami (...) provádět činnosti, jimiž podporuje, koordinuje nebo doplňuje činnosti členských států, aniž by přitom v těchto oblastech nahrazovala jejich pravomoc. Právně závazné akty Unie přijaté na základě ustanovení Smluv, která se týkají těchto oblastí, nesmějí harmonizovat právní předpisy členských států.“* Většina pravomocí zůstává v rukou členských států a při dodržení stanovených podmínek EU doplňuje jejich činnost v oblastech, kde je to účelné.

Zejména v audiovizuální a mediální politice může EU legislativu členských států poměrně značně ovlivňovat. Část problematiky audiovizuálních médií je totiž zařazena pod ochranu volného pohybu zboží a služeb, neboť má na základě judikatury Evropského soudního dvora charakter obojího (European Court of Justice 1974). Legislativní akty EU, které se týkají zejména fungování volného mediálního trhu a odstraňování různých národních regulací, které volnému trhu brání, jsou pro členské státy závazné. Konkrétně se jedná o směrnici z roku 1989 „Television without Frontiers“ a její následné revize. Nutno podotknout, že samotné používání titulků přímou vazbu na fungování volného trhu nemá. Z toho důvodu se nejčastěji setkáváme s výskytem článků týkajících se titulkování v nezávazných sděleních a doporučeních, případně i ve směrnicích, jež apelují na využívání skrytých titulků, ovšem nestanovují žádné konkrétní kvóty na množství pořadů, které musí být opatřeny titulky.[22]

Zajímavý pohled na různé druhy politik (ve smyslu policies) a evropeizaci nabízí Bulmer a Radaelli (2005: 340), kteří evropeizaci popisují jako celek složený z formulací politik na evropské úrovni (konstrukce), jejich praktikování (institucionalizace), a to pomocí decentralizovaného systému (difuze). Na základě typů politik a mechanizmů evropeizace rozlišují čtyři typy vládnutí na evropské úrovni: vládnutí prostřednictvím vyjednávání (governance by negotiation), vládnutí pomocí hierarchie (governance by hierarchy) formou

[21] Lisabonská smlouva pozměňuje Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, kterou zároveň přejmenovává na Smlouvu o fungování Evropské unie.
[22] Podrobněji viz kapitola 4. „Právní základ a pravomoci EU v oblasti titulkování.“

pozitivní nebo negativní integrace a usnadněnou koordinaci (facilitated coordination) (Bulmer a Radaelli: 342-345).

Tabulka č. 1 - typy vyjednávání

typ vládnutí	typ policy	forma policy	hlavní mechanismus	příklady policies
vyjednávání	pozitivní i negativní integrace i koordinace	formování evropské politiky	vertikální (uploading)	všechny
hierarchie	pozitivní integrace	závazné vzory politik v EU	vertikální (downloading) "goodness of fit"	politika životního prostředí, sociální politika, zemědělská politika
hierarchie	negativní integrace	absence závazných vzorců politiky na evropské úrovni, spíše pouze odstraňování bariér mezi politikami členských států (koordinované politiky)	horizontální - normotvorná soutěž (soutěž mezi různými tradicemi regulace)	politika vnitřního trhu se službami a zbožím (např. telekomunikace)
usnadněná koordinace	koordinace	deklarace, OMC, výměna politických zkušeností a idejí	horizontální mechanismus učení se	společná zahraniční a bezpečnostní politika, politika zaměstnanosti, politika sociálního začleňování nebo důchodová politika

Zdroj: Bulmer, Radaelli 2005: 346 a 354

Vzhledem k politikám, kterými se tato práce zabývá, a také k faktu, že pro účely práce bude zkoumán top - down přístup k evropeizaci a nikoli bottom - up, se stanou předmětem výzkumu jen dva ze čtyř typů. Konkrétně jde o typ tři (vládnutí hierarchií prostřednictvím negativní integrace) a čtyři (usnadněná koordinace).

Vládnutí pomocí hierarchie se týká oblastí, kde nadnárodní instituce disponují rozsáhlými pravomocemi, které na ně byly delegovány. „Negativní integrace“ implikuje odstraňování překážek na národní úrovni, které brání zavedení společné evropské politiky. Typickým příkladem je budování volného trhu, což se v našem případě vztahuje k volnému trhu s audiovizuálními službami. Jak již bylo zmíněno, samotné titulkování nelze pod odstraňování překážek trhu jednoznačně zahrnout. Problematika je proto řešena zejména v rámci usnadněné koordinace, kde jsou hlavními aktéry národní vlády a EU představuje pouze platformou pro sdílení názorů, norem a postupů. Bulmer a Radaelli sem řadí takzvané

koordinované politiky[23]. Výstupy představují různá nezávazná sdělení a doporučení, soft law a dokumenty deklaratorního charakteru. Usnadněná koordinace je spojena spíše s horizontálním typem vládnutí než s vertikálním, které zahrnuje naplnění určitých závazných požadavků ze strany EU. Přesto se nejedná o oblast, kde by EU (reprezentovaná zejména EK) měla úplně slabou úlohu. Většinou jsou nastaveny určité pokyny na evropské úrovni, jež jsou spojeny s konkrétním časovým rozvrhem, doporučenými akcemi (na národní či regionální úrovni) nebo benchmarky (společnými cíli). Následně probíhá monitoring, evaluace a posuzování ze strany EK, jehož cílem je vzájemné učení se a konvergence mezi členskými státy (srov. Bulmer, Radaelli 2005: 341-346).

I v rámci horizontálního vyjednávání je viditelná jistá top - down perspektiva. Tu reprezentuje vznik dokumentů, byť nezávazných, na evropské úrovni, které představují určitá doporučení. Rovněž často stanovují benchmarky a indikátory jejich plnění, což je následně monitorováno a evaluováno institucemi EU. I tyto kroky mohou vést ke značným evropeizačním změnám ve členských státech EU.[24]

3. 2. 3 Nesoulad (Misfit) a adaptační tlak

Problematika titulkování se na úrovni EU objevuje zejména v nezávazných sděleních a doporučeních. Kvůli tomu existuje nižší šance, že bude vyvolán adaptační tlak a následná změna, než v oblastech, kde je přijetí legislativy přímo právně závazné. Adaptační tlak je termín, s nímž operují Tanja Börzel a Thomas Risse. Tito autoři uvádí, že nutnost změny se objevuje fakticky pouze v případech, kdy je přítomný určitý nesoulad (misfit – kvalitativní a kvantitativní odlišnosti) v oblasti polities, politics nebo policies mezi nadnárodní (evropskou) a domácí úrovní (Börzel, Risse 2003: 58-61).

V našem případě by značný nesoulad nastal třeba v případě, že na evropské úrovni bude podporováno využívání otevřených a skrytých titulků, zatímco konkrétní členský stát bude audiovizuální díla převážně dabovat a nebude je opatřovat skrytými titulky. Čím je nesoulad vyšší, tím se zvětšuje i adaptační tlak. Jenže termín nesoulad a adaptační tlak se v textu Börzel a Risseho (2003: 61) váže zejména k otázkám, které jsou státy nuceny závazně

[23] Bulmer a Radaelli používají pro zahrnutí konkrétních politik k jednotlivým druhům vládnutí dělení na základě pilířů, které Lisabonská smlouva zrušila. K usnadněné koordinaci řadí Bulmer a Radaelli (2005: 346) politiky II. a III. pilíře, kde se dříve rozhodovalo jednomyslností. Lisabonská smlouva řadí vzdělávací politiku a audiovizuální politiku (mimo oblast s vazbou na fungování volného trhu) do kompetencí doplňkových, podpůrných a koordinačních. Jednomyslnost byla v těchto oblastech nahrazena hlasováním kvalifikovanou většinou (dále jen QMV) (články 165 a 167 SFEU). Nicméně se domnívám, že zařazení těchto politik pod usnadněnou koordinaci je stále platné a ospravedlnitelné, protože většina pravomocí je i nadále v rukou členských států.

[24] Konkrétněji viz následující podkapitola „Nesoulad (Misfit) a adaptační tlak."

inkorporovat do svých právních systémů. Tedy k politikám, kde evropské právo utváří právo národní. Pokud by mechanismus fungoval pouze v tomto případě, nenaskýtalo by se zde mnoho prostoru pro výzkum, protože EU má v oblasti titulkování audiovizuálních děl převážně doplňkové, podpůrné a koordinační pravomoci.[25]

Bulmer a Radaelli (2005: 347) však nevidí princip nesouladu jako jediný determinant evropeizačních změn v rovině členského státu. Upozorňují na to, že v určitých situacích lze pozorovat nepatrný tlak od EU, pod kterým si můžeme představit například formu doporučení, stanoviska a dalších právně nezávazných nástrojů, jež dobře korespondují s postoji národní vlády. Ta pak skrze evropeizační tlak zdůvodní rozsáhlé změny domácí politiky, které ani EU nevyžadovala. Podobně si můžeme představit situaci, že výstupy z nezávazných unijních dokumentů, které se vhodně shodují s cíli určité zájmové skupiny, tato skupina využije na domácí úrovni a bude u vlády lobbovat a zaštiťovat se evropským zájmem. Konkrétní případy situací, jež Bulmer s Radaellim popsali, uvádí Mark Thatcher (2004) zabývající se regulací telekomunikací. Empirické příklady zaměřené zvláště na dopravní politiku popisují Héritier a Knill (2001). Z příspěvku Bulmera a Radaelliho vyplývá implikace, že adaptační tlak není nezbytnou podmínkou, aby evropeizace způsobila domácí změnu. Zároveň je patrné, že adaptační tlak může být a mnohdy je politicky konstruovaný (Bulmer a Radaelli 2005: 347).

3. 2. 4 Oblasti evropeizačních změn a výsledek evropeizace

Podle Börzel a Risseho (2003: 60) je pro posouzení evropeizačních změn důležité rozlišovat mezi třemi dimenzemi politiky - polity, politics a policy. Tato práce se zabývá specifickou oblastí titulkování, která prostupuje několika policies, a proto jsou právě změny v dimenzi policy jejím ústředním zájmem. Zkoumány jsou konkrétní odkazy na titulkování v rámci výstupů dotčených policies – mediální a audiovizuální a vzdělávací politiky. Výstupy se rozumí koncepční a strategické dokumenty a zákony.

Různí autoři se liší v definici druhu a míru změn, ke kterým může evropeizace vést (viz Radaelli 2000: 15, Börzel 2003:70, Treib a Falkner 2004: 12 - 13). Přestože se zmiňované typy výsledků liší v pojmenování, v jejich obsahu jsou mnohdy jen drobné nuance. Například Börzel (2003: 70) uvádí regresi (vzdalování se evropskému modelu), inercii (rezistence či žádná reakce), absorpci (dílčí změny), akomodaci (výraznější změny) a transformaci (zásadní změny). Uváděné české výrazy v závorkách jsou značně zjednodušeným vysvětlením dělení. Börzel mimo jiné podrobně rozebírá, zda mají změny

[25] Podrobněji viz kapitola 4. „Pravomoci EU v oblasti titulkování."

v konkrétní politice pouze dílčí charakter a odpovídají dosavadnímu duchu vývoje v domácí sféře (absorpce), nebo zda jsou k dosavadním hlavním součástem politiky přidány nové evropské elementy (akomodace). Vzhledem k tomu, že je předmětem této práce zkoumání jediného specifického „issue“ - titulkování, jeví se toto dělení jako příliš detailní. Pro účely práce proto byly výsledky evropeizačních změn shrnuty do čtyř možností – a) opačný efekt, b) žádná nebo minimální změna, c) částečná změna a d) výrazná změna, které jsou detailně vymezeny v tabulce číslo 2.

Tabulka č. 2 - upravené typy výsledků evropeizačních změn pro účely této diplomové práce

Pojmenování výsledku evropeizačního působení	Projev výsledku evropeizačního působení
opačný efekt	V novelizacích zákona, zákonech nových **a** ve strategických a koncepčních dokumentech členských států se v návaznosti na dokumenty EU **objevují** zmínky **proti** používání skrytých **a** otevřených titulků, rovněž **klesá** podíl pořadů, které se skrytými **nebo** otevřenými titulky.
žádná nebo minimální změna	V novelizacích zákona, zákonech nových **i** ve strategických a koncepčních dokumentech členských států se v návaznosti na dokumenty EU **objevují** jen **minimální** nebo **žádné** zmínky **ohledně** používání skrytých **a** otevřených titulků, množství pořadů se skrytými **a** otevřenými titulky v televizi a kině zůstává přibližně **stejné.**
částečná změna	V novelizacích zákona, zákonech nových **nebo** ve strategických a koncepčních dokumentech členských států se v návaznosti na dokumenty EU **objevují** zmínky na podporu používání skrytých **nebo** otevřených titulků, rovněž **roste** podíl pořadů, které jsou opatřeny skrytými **nebo** otevřenými titulky.
výrazná změna	V novelizacích zákona, zákonech nových **a** ve strategických a koncepčních dokumentech členských států se v návaznosti na dokumenty EU **objevují** zmínky na podporu používání skrytých **i** otevřených titulků, rovněž **roste** podíl pořadů se skrytými **nebo** otevřenými titulky.

Zdroj: upravil autor na základě Tanji Börzel (2003: 70)

3. 3 Dosavadní výzkum

V úvodu bylo zmíněno, že otázkou titulkování z hlediska vlivu na vnímání audiovizuálního díla publikem a učení se cizím jazykům se zabývala řada odborných prací. Vazbu k této práci mají spíše výzkumná díla z korpusu mediálních studií[26] a zejména evropských studií. Dosavadní výzkum, který se vztahuje ke zkoumané problematice, je v českém prostředí svázán do velké míry s diplomovými pracemi. V nich byly již několikrát zkoumány aktivity

[26] Jedná se o práce, které se zabývají vlivem evropské legislativy na mediální sféru ve členských státech.

a nástroje v oblasti mnohojazyčnosti na úrovni EU. Vliv působení EU na členské státy však byl zmiňován jen okrajově a spojitost neformálního jazykového vzdělávání a mnohojazyčnosti vůbec (Marečková 2007, Studená 2010, Kutra 2010). V rámci bakalářských prací byla zkoumána i mediální politika EU. Vliv mediální legislativy EU na členské státy je ale zmiňován pouze velice okrajově, titulkování opět vůbec (Futáková 2011, Bezegová 2011). Zuzana Panczaková se v diplomové práci věnuje evropeizaci kulturní politiky ČR. Uvádí, že z hlediska koncepčních dokumentů prošla kulturní politika ČR výraznou evropeizací. Plně evropeizovaná je podle ní i audiovizuální politika, které věnuje jednu podkapitolu. Dokazuje to na základě implementace směrnice „Televize bez hranic," specifické oblasti titulkování se však nevěnuje (Panczaková 2009).

Mediální teoretik Václav Štětka se v příspěvku „Jednota, či rozmanitost? Kulturní cíle evropské audiovizuální politiky a jejich aplikace v prostředí české televizní scény" zaobírá kulturními cíli evropské mediální legislativy a také implementací směrnice „Televize bez hranic" v českém prostředí s důrazem zejména na povinné kvóty na díla evropské produkce. Otázka titulkování nebyla obsahem původní směrnice, ale až následné revize z roku 2007, a proto jí není v článku dáván žádný prostor (Štětka 2007).

Vliv evropské integrace na českou mediální audiovizuální politiku je zmiňován i v jedné podkapitole sborníku Socioekonomické hodnoty, politiky a instituce v období vstupu ČR do Evropské unie. Uvádí se zde například, že v následujících letech bude EU působit nezanedbatelným vlivem na utváření mediálních politik nových členských států, a to tím spíše, že propojování mediálních, telekomunikačních a dalších společností působících v oblasti nových technologií je dnešním celosvětovým trendem (Nešpor, Večerník eds. 2006: 30 - 32). Mediální a audiovizuální politika EU a legislativně - regulační opatření i různé tematické dotační programy na úrovni EU jsou samozřejmě analyzovány v řadě odborných zahraničních prací (např. Donaldson 1996; Paraschos, Paraschos 1997; Levy 2001; Harcout 2002; Wheeler 2004; Burri - Nenova 2007). Nicméně otázka titulkování v nich není zmiňována v podstatě vůbec. Přímo evropeizaci audiovizuální a mediální politiky se ze zmiňovaných prací věnuje Alison Harcout. Analyzuje bottom - up i top - down vlivy evropeizace u několika členských států (Německo, Velká Británie, Španělsko, Francie a Itálie). Harcout uvádí, že podstatné změny mediálního trhu v členských státech EU byly do jisté míry spjaty s liberalizační filozofií Jednotného evropského aktu. Během let pak za vydatného přispění EU nastala značná konvergence evropských zemí v mediální politice (Harcout 2002: 6 - 8).

Vazbu na předkládanou diplomovou práci tedy má řada akademických prací, nicméně výzkum zaměřený vysloveně na aktivity EU v oblasti titulkování a případný vliv EU na členské státy je ojedinělý.

Důležitými zdroji k otázce titulkování v EU jsou i studie a analýzy různých odborných organizací. Dvě z nich vypracovala francouzská poradenská společnost MCG. První s názvem „Study on Dubbing and Subtitling Needs and Practices in the European Audiovisual Industry" byla na základě požadavku EK zpracována v roce 2007. Cílem bylo prozkoumat praktiky v oblasti dabingu a titulkování v 31 zemích, které se podílejí na programu Media 2007. Práce se zabývá především strukturou trhu s dabingem a titulky, cirkulací audiovizuálních děl a konkurenceschopností evropských audiovizuálních děl (MCG 2007). Další studii s názvem „Study on the use of Subtitling The potential of subtitling to encourage foreign language learning and improve the mastery of foreign languages" připravila tato společnost v roce 2011 pro Výkonnou agenturu pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast (EACEA)[27]. Základní tezí práce bylo, zda může využívání titulků v televizi a v kině pomoci divákům ve zlepšení jazykových znalostí. Vzorek 6000 obyvatel a 5000 studentů z 33 evropských zemí byl dotazován na zvyky ve sledování audiovizuálních děl. Otázky směřovaly také na preferenci dabingu nebo titulkování a na úroveň jazykových znalostí. Autoři studie došli ke zjištění, že titulkování pomáhá zlepšit znalosti cizích jazyků a může představovat motivaci pro učení se cizím jazykům, a tudíž napomáhá k vytváření multilinguálního prostředí (MCG 2011a).

Další prací se vztahem ke zkoumanému tématu je studie „MeAC Measuring Progress of eAccessibility in Europe," která byla realizována organizacemi Empirica a Work Research Centre jako jedna z následných aktivit po publikaci sdělení EK o přístupnosti elektronických technologií (dále jen eAccessibility) z roku 2005. Studie mapuje přístupnost informačních a komunikačních technologií[28] (dále jen ICT) pro lidi s handicapem a pro seniory v členských státech EU a dalších třech nečlenských státech mezi lety 2006 až 2008. Situace v EU je rovněž komparována se stavem v USA, Austrálii a Kanadě. Autoři studie dochází k závěru, že ve srovnání s těmito státy je EU jako celek poměrně výrazně pozadu. Pokud má být v dohledné době dosaženo výrazného pokroku, je podle nich třeba zvážit uskutečnění společných kroků na evropské úrovni (Empirica a Work Research Centre 2007a: 25-29).

[27] Agentura EACEA se sídlem v Bruselu funguje od 1. ledna 2006. Má právní subjektivitu, nicméně je zodpovědná vůči generálním ředitelstvím Evropské komise pro vzdělávání a kulturu (EAC), pro informační společnost a média (COMM) a vůči Úřadu pro spolupráci EuropeAid. Úkolem agentury je provádění částí více než patnácti programů a akcí financovaných Společenstvím v oblasti vzdělávání a odborné přípravy, aktivního občanství, mládeže, audiovizuálního odvětví a kultury (Portál Europa 2012a).

[28] Pojem ICT (česky též IKT) v sobě zahrnuje veškeré technologie používané pro komunikaci a práci s informacemi. V rámci studie je přístupnost technologií zkoumána například u internetu, telekomunikací nebo televize.

V následujících letech navázala na první studii analýza s názvem „Monitoring eAccessibility in Europe“ nebo též „MeAC2,“ kterou pro EK[29] zajišťuje španělská společnost Technosite ve spolupráci s dalšími organizacemi[30]. Využívání skrytých titulků v jednotlivých televizních stanicích v členských státech EU se snaží zmapovat i zpráva organizace EFHOH[31] (European Federation of Hard of Hearing People) z roku 2011 s názvem „State of subtitling access in EU.“

Některá data, která byla nashromážděna pro zmiňované studie, jsou dále využívána i v této práci. Uskutečněné průzkumy mnohdy obsáhly i tisíce respondentů. Není v autorových silách shromáždit podobně reprezentativní data a ani by to nebylo efektivní, pokud již existují. Kromě údajů ze studií jsou v práci využívány další statistiky získané od národních televizních stanic, regulátorů televizního vysílání a filmových institutů. Přidanou hodnotou předkládané práce oproti popsaným studiím je teoretické ukotvení v rámci evropských studií a zkoumání dopadu evropeizace na vybrané členské státy ve sféře zákonů, koncepčních a strategických dokumentů.

4. Právní základ a pravomoci EU v oblasti titulkování

Jak bylo uvedeno, oblast titulkování prostupuje několika policies na evropské úrovni – jedná se o audiovizuální a mediální politiku a politiku vzdělávací spolu s otázkou mnohajazyčnosti. Ke komplikovanosti situace přispívá fakt, že v jednotlivých zmíněných politikách na sebe naráží různé, často protichůdné zájmy. Například v audiovizuální politice se střetávají otázky obchodní (průmyslové), kulturní rozmanitosti, veřejné služby, sociální odpovědnosti a pravidla hospodářské soutěže nebo duševního vlastnictví. Lisabonská smlouva řadí audiovizuální politiku (mimo oblast spjatou s fungováním vnitřního trhu) do oblasti podpůrných, doplňkových a koordinačních kompetencí. V audiovizuální politice EU v zásadě stanovuje základní pravidla pro obranu společných zájmů jako je spravedlivá hospodářská soutěž a volný trh v rámci EU. Audiovizuální politika je upravena zejména v článcích 167 a 173 SFEU. Článek 167 se vztahuje ke kulturnímu a článek 173 k průmyslovému rozměru audiovizuální politiky. Článek 167 pojednává o respektu k jednotlivým národním

[29] Konkrétně pro Generální ředitelství (dále jen DG) pro informační společnost a média – Oddělení pro ICT pro začleňování (Unit ICT for inclusion).
[30] Jednotlivé statistiky včetně dvou shrnujících ročních zpráv z roku 2010 a 2011 jsou k nalezení na internetové adrese http://www.eaccessibility-monitoring.eu.
[31] EFHOH (The European Federation of the Hard of Hearing) je evropská nevládní nezisková organizace (dále NGO), která zahrnuje členské i nečlenské země EU. Pod EFHOH spadá 26 národních organizací, jež reprezentují 200 000 členů. Cílem této NGO je zvyšování dostupnosti služeb pro nedoslýchavé a neslyšící osoby (Portál EFHOH 2012).

a regionálním kulturám, ale zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví. V článku se uvádí, že EU má povzbuzovat spolupráci mezi členskými státy a taxativně jsou vyjmenovány i oblasti, kde EU v případě potřeby podporuje a doplňuje činnost členských států. Jedná se o zlepšování znalostí a šíření kultury a dějin evropských národů, zachování a ochranu kulturního dědictví evropského významu, nekomerční kulturní výměny a uměleckou a literární tvorbu včetně tvorby v audiovizuální oblasti.

Ačkoliv je audiovizuální oblast přímo zmiňována pouze jednou, je spojena s dalšími vyjmenovanými oblastmi. Kulturním dědictvím evropského významu jsou totiž i významné filmy, přičemž šíření kultury se může dít právě prostřednictvím filmu.

K legislativním pravomocem jednotlivých institucí článek 167 uvádí, že *„Evropský parlament a Rada přijímají řádným legislativním postupem po konzultaci s Výborem regionů podpůrná opatření, s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států. Rada na návrh Komise přijímá doporučení.“*

V článku 173 je psáno, že *„Unie a členské státy zajistí, aby existovaly podmínky nezbytné pro konkurenceschopnost průmyslu Unie.“* I když to není ve smlouvě taxativně vyjmenováno, audiovizuální průmysl je jedním ze sektorů průmyslu, přestože se jedná o odvětví poněkud specifické v souvislosti s jeho kulturním rozměrem.[32] Opět jsou zde uvedeny čtyři cíle, na které se EU a členské státy mají zaměřit: 1) urychlené přizpůsobování průmyslu strukturálním změnám, 2) podpora vytváření prostředí příznivého pro rozvoj podnikání v rámci EU, zejména malých a středních podniků, 3) podpora prostředí příznivého pro spolupráci mezi podniky, 4) podpora dokonalejšího využívání průmyslového potenciálu v oblasti inovací, výzkumu a technologického rozvoje. I zde lze nalézt vazbu na audiovizuální sféru. Ať už se jedná o nutnost průmyslu přizpůsobovat se strukturálním změnám (rozvoj audiovizuálního průmyslu v druhé polovině 90. let a novém tisíciletí a nutnost reagovat na změny na unijní úrovni prostřednictvím revizí původní směrnice Television Without Frontiers z roku 1989) nebo o potřebu vytváření prostředí pro rozvoj podnikání a spolupráci mezi podniky (vznik evropských koprodukčních filmů, spolupráce na tvorbě audiovizuálních děl).

V článku je dále uváděno, že *„členské státy navzájem projednávají ve spolupráci s Komisí svou činnost a podle potřeby ji koordinují. V úzkém spojení s členskými státy může Komise vyvinout jakékoli užitečné podněty na podporu takové koordinace, zejména podněty*

[32] EU při jednání v rámci Světové obchodné organizace vždy zastávala postoj, že by se některá kulturní a audiovizuální odvětví neměla liberalizovat (takzvaná „kulturní výjimka“). Zvláštní povaha audiovizuálního odvětví tkví ve významné politické, sociální a kulturní roli, kterou hraje. Nelze na něj proto nahlížet z čistě ekonomického hlediska (Portál Circa 2012).

s cílem stanovit směry a ukazatele, pořádat výměnu osvědčených postupů a připravit nezbytné podklady pro pravidelný dohled a hodnocení.“ Jinými slovy řečeno, státy si mohou navzájem vyměňovat příklady „dobré praxe“ za expertního dohledu EK.

Stran legislativních aktů se z článku 173 dozvídáme, že *„Evropský parlament a Rada mohou řádným legislativním postupem a po konzultaci s Hospodářským a sociálním výborem rozhodnout o zvláštních opatřeních na podporu činností, které členské státy provádějí k dosažení výše vyjmenovaných čtyř cílů.“* Opět však s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států.

Podobu mediální politiky v průběhu let svými posouzeními výrazně tvaroval i Evropský soudní dvůr (ESD). V roce 1974 řešil spor mezi společností Sacchi a Itálií. Klíčovou vznesenou otázkou bylo, zda je možné volný pohyb zboží v Evropských společenstvích vztáhnout i na televizní signál. Soud rozhodl, že samotné šíření televizního signálu musí být ze své podstaty považováno za službu. S technickými přístroji používanými pro šíření signálu má být podle ESD nakládáno jako se zbožím. Šlo o významné a precedentní rozhodnutí (European Court of Justice 1974, Harcout 2002: 745). Díky němu se k audiovizuální a mediální politice váží části SFEU, které se týkají hospodářské soutěže a volného pohybu zboží a služeb. Konkrétně jde o vybrané články z Hlavy II – Volný pohyb zboží, Hlavy IV – Volný pohyb osob, služeb, zboží a kapitálu a Hlavy VII – Společná pravidla pro hospodářskou soutěž, daně a sbližování právních předpisů. Tyto oblasti řadí SFEU mezi výlučné kompetence EU (stanovení pravidel hospodářské soutěže nezbytných pro fungování vnitřního trhu) a sdílené (vnitřní trh). EU tedy může výrazně ovlivnit sféry audiovizuální politiky, které mají vazbu na fungování vnitřního trhu. Legislativní dokumenty EU v této oblasti jsou pro členské státy závazné.

Vzdělávací politika je v Lisabonské smlouvě zařazena do oblasti podpůrných, doplňkových a koordinačních kompetencí EU. Spadá tak přednostně do pravomocí členských států. Upravují ji zejména články 165 a 166 Hlavy VII SFEU, kde je výslovně uvedeno, že za obsah výuky a organizaci vzdělávacího systému jsou nadále odpovědné členské státy. EU představuje jakousi nadstavbu, jež je vyjádřena zvláště podporou výměny a mobility. V článku 165 je taxativně vyjmenováno sedm oblastí, na které se činnost EU zaměřuje. Z pohledu jazykového vzdělávání (a potažmo i neformálního jazykového vzdělávání prostřednictvím titulkování) je důležitý zejména *„rozvoj evropského rozměru ve vzdělávání, zvláště výukou a šířením jazyků členských států.“* Právě využívání titulků a originálního zvuku filmu šíření a výuku jazyků členských států představuje. Další z přímo vyjmenovaných činností EU, která může mít vazbu i na titulkování, je rozvoj výměny informací a zkušeností

mezi státy o jejich vzdělávacích systémech. V případě, že by některé státy využívaly filmů s titulky při výuce cizích jazyků, mohlo by v rámci EU dojít k výměně „dobré praxe“ a jejímu převzetí dalšími státy.

Článek 166 SFEU se týká odborného vzdělávání. V rámci článků 165 a 166 SFEU přijímají Rada a EP řádným legislativním postupem podpůrná opatření s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států. Rada na návrh EK přijímá rovněž doporučení.

Ke vzdělání se váží i další články SFEU. Jde například o článek 156 z hlavy X. Sociální politika a článek 162 z hlavy XI. Evropský sociální fond, které zmiňují zejména souvislost mezi vzdělaností a zaměstnaností a zdůrazňují podporu a doplňování činností členských států ze strany EU.

Článek 9 představuje novou horizontální „sociální klauzuli,“ jež zaručuje, že při vymezování a provádění svých politik EU přihlíží také k požadavkům spojeným s *„vysokou úrovní všeobecného a odborného vzdělávání.“*

5. Aktivity EU v oblasti titulkování

K otázce titulkování se váže poměrně široké spektrum činností vykonávaných na úrovni EU. Pro větší přehlednost byly aktivity EU seřazeny do logických celků. První podkapitola popisuje sekundární právo a přípravné akty institucí týkající se titulkování. Druhá podkapitola mapuje zbylé aktivity s vazbou k předmětu výzkumu. Jedná se o nejrůznější publikace a studie či projevy vzešlé z úrovně EU. Popisovány jsou aktivity, které se váží k otevřeným i skrytým titulkům.[33]

5. 1 Sekundární právo a pracovní dokumenty institucí

5. 1. 1 Rok 2003: Akční plán k výuce cizích jazyků a návrhy na regulaci evropské audiovizuální politiky

Prvním dokumentem s výraznější vazbou k titulkování, který byl přijat na evropské úrovni, bylo sdělení EK[34] „Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004 – 2006“ z 27. 7. 2003. Konzultační proces, který samotnému sdělení předcházel, byl shrnut v přípravném materiálu Komise „Promoting Language Learning and Linguistic

[33] V jednotlivých dokumentech EU se toto dělení explicitně nevyskytuje, ale z kontextu je možné odhadnout, o jaký typ titulků se jedná. V případě, že se hovoří o přístupnosti děl, jde převážně o skryté titulky. Pokud se mluví o překladu cizojazyčných děl a jazykovém vzdělávání, jedná se o titulky otevřené.

[34] U jednotlivých dokumentů nebude detailně popisován proces jejich vzniku ani role jednotlivých aktérů, kterou při přijímání předlohy hráli. Jako důležité jsou vnímány především samotné výsledné dokumenty

Diversity - Consultation“ (Portál Evropské komise 2012). V něm se objevil výrazný odkaz na titulkování v kapitole „Vytváření příznivého prostředí pro jazyky,“ kde je uvedeno, že se cizímu jazyku naučíme lépe, pokud jsme mu pravidelně vystaveni, což je následně dáváno do souvislosti právě s využíváním titulků. Filmy a televizní pořady v originálním znění s titulky mohou podle zprávy ekonomickým a efektivním způsobem povzbudit a usnadnit výuku jazyků (European Commission 2002: 16).

Do konečné verze sdělení se tyto formulace nedostaly. Jsou zde však popsané akce v oblasti jazykového vzdělávání pro roky 2004 až 2006 a jednou z nich je, že si EK nechá zpracovat studii, která analyzuje potenciál vyššího využití titulků jako prostředku pro podporu jazykového vzdělávání. Ve studii mají být rovněž zkoumány možnosti podpory vyššího využití titulkovaných audiovizuálních materiálů pro účely jazykového vzdělávání v EU. EK vyzvala členské státy, aby v oblasti jazykového vzdělávání zvážily vytvoření vlastních národních plánů (European Commission 2003a: 14, 19).

Další sdělení týkající se titulkování s názvem „The Future of European Regulatory Audiovisual Policy“ EK přijala 15. 12. 2003. Je v něm zdůrazněno, že regulační politika v audiovizuálním sektoru musí chránit veřejné zájmy například kulturní rozmanitost, právo na informace, pluralitu médií, ochranu nezletilých osob nebo ochranu spotřebitele. Zároveň musí zvyšovat informovanost a mediální gramotnost veřejnosti. Jeden z dílčích bodů kapitoly nazvané „Audiovizuální politika v kontextu Společenství“ se týká zpřístupňování televize pro osoby s postižením skrze titulky. Uvádí se zde, že ačkoli otázka nespadá do pravomocí směrnice TWF, bude EK propagovat otázky přístupnosti televize a koordinovat a doplňovat národní aktivity a nástroje v kontaktním výboru, jenž byl založen směrnicí TWF (European Commission 2003b: 11).

5. 1. 2 Rok 2005: Elektronické technologie, filmové dědictví a mnohojazyčnost

Sdělení „Přístupnost elektronických technologií (eAccessibility)“[35] EK přijala 13. 9. 2005. Ve vztahu k titulkování jsou v něm důležité zmínky o monitorování a srovnávání přístupnosti elektronických technologií v členských státech, což zahrnuje i sledování množství pořadů s titulky pro neslyšící. Monitoring je považován za nezbytný podklad pro vytváření dalších

[35]Nezávazné usnesení „eAccessibility“ publikovala už 3. 2. 2003 také Rada EU. Členské státy jsou v něm vyzývány, aby zvážily různá opatření pro zpřístupňování ICT osobám se zdravotním postižením. Titulkování přímo zmíněno není (Council of the EU 2003).

kroků na evropské úrovni. V návaznosti na sdělení byly vypracovány studie MeAC[36] a MeAC 2.

Nezávazné doporučení s vazbou k tématu této práce přijaly 16. 11. 2005 i EP a Rada EU. Cílem doporučení „o filmovém dědictví a konkurenceschopnosti souvisejících průmyslových činností“ bylo zlepšení situace uchovávání, restaurování a využívání filmového dědictví. Podle něj mají státy vybízet určené subjekty[37] ke spolupráci na evropské úrovni v činnostech spojených s filmovým dědictvím a v kooperaci je nadále podporovat. Jednou z explicitně zmíněných činností, která je uvedena v článku 22, je *„vydávání archivních materiálů, například na DVD, opatřených titulky v co možná největším počtu jazyků Evropské unie, vždy v souladu s autorským právem a právy s ním souvisejícími.“* Cílem doporučení nebylo pouze vytváření národních filmových sbírek, ale i formování propojených evropských databází. Titulky představují nezbytný prostředek, který archivní filmy zpřístupní velkému počtu obyvatel EU.

Necelý týden na to, 22. 11. 2005, vydala EK další nezávazné sdělení s názvem „Nová rámcová strategie pro mnohojazyčnost.“ Jako jeden z kroků k realizaci na úrovni EU je znovu zmiňováno vypracování studie o širším využití titulků u filmů za účelem propagace studia jazyků. Státy byly rovněž vyzvány, aby vypracovaly národní plány pro opatření na podporu mnohojazyčnosti. Plány měly tvořit součást vnitrostátních strategických dokumentů, které členské státy připravují v souvislosti s lisabonským akčním plánem pro růst a zaměstnanost[38] (Evropská komise 2005b: 8). V závěrech sdělení je psáno, že EK zřídí z nezávislých odborníků skupinu pro mnohojazyčnost na vysoké úrovni (dále HLMG[39]), která bude EK nápomocna při analýze pokroku členských států. Její úlohou bude i poskytování poradenství a podnětů pro EK (Evropská komise 2005b: 14).

5. 1. 3 Rok 2007: Zásadní směrnice AVMSD

Velice důležitá je směrnice EP a Rady 2007/65/ES EHS o „audiovizuálních mediálních službách“ z 11. 12. 2007. Jedná se totiž o jediný dokument přijatý na úrovni EU, který má vazbu na oblast titulkování, a zároveň je jeho začlenění do národních právních systémů

[36] Measuring Progress of eAccessibility in Europe.
[37] Filmové archivy, ústavy a další podobné instituce.
[38] Rozhodnutím Rady EU z 12. července 2005 byly stanoveny hlavní směry politik zaměstnanosti členských států. Plány o mnohojazyčnosti měly být podle sdělení EK založeny na integrovaném hlavním směru číslo 23, který se týká zvýšení a zlepšení investic do lidského kapitálu (Rada EU 2005, Evropská komise 2005b). Po publikaci sdělení „Nová rámcová strategie pro mnohojazyčnost“ byly v souvislosti s lisabonským akčním plánem pro růst a zaměstnanost v členských státech přijímány národní plány reforem ve dvou fázích pro období 2005 – 2008 a 2008 – 2010.
[39] Podle anglické verze názvu High Level Multilingualism Group.

závazné. AVMSD, která revidovala směrnici „TWF“ z roku 1989, nově obsahovala zmínku o potřebě zpřístupňování vysílání pro osoby se zdravotním postižením a to například formou titulkování.

V nově vložené kapitole s označením IIA, konkrétně v článku 3c[40], je uvedeno, že *„členské státy vyzvou poskytovatele mediálních služeb spadající do jejich pravomoci, aby zajistili postupné zpřístupnění svých služeb osobám se zrakovým nebo sluchovým postižením.“*

Směrnice se netýkala jen klasického televizního vysílání, ale určovala i pravidla pro audiovizuální služby na vyžádání[41]. Lhůta pro provedení opatření ve vnitrostátním právu byla stanovena do 19. 12. 2009.

Začlenění ustanovení do směrnice bylo pro oblast titulkování pozitivní. Dalo se očekávat, že státy, které neměly ošetřenu dostupnost audiovizuálních děl, se začnou tématem podrobněji zabývat, což povede k novelizacím zákonů či vzniku zákonů nových nebo k tlaku na samoregulaci televizních stanic. Na existenci směrnice se mohli rovněž odvolávat jednotlivé osoby a organizace, pro které je zpřístupňování audiovizuálních děl důležité. Na druhé straně dokument nestanovuje žádné limity, které by měly státy dodržovat ani cíle do budoucna, ke kterým by se měly snažit přiblížit. Také není explicitně zmíněno, v jakém časovém rámci by opatření měla být zaváděna. Nicméně už fakt, že členské státy musí v národních implementačních zprávách popisovat, jaké kroky pro zpřístupňování učinily, je možné považovat za tlak, který by měl státy nutit konat.

5. 1. 4 Rok 2008: Stav plnění doporučení o filmovém dědictví a nové dokumenty k mnohojazyčnosti a přístupnosti ICT

Na základě vyplněných dotazníků od členských států EK v roce 2008 zpracovala zprávu o stavu implementace doporučení EP a Rady o filmovém dědictví z 16. 11. 2005. Pracovní dokument, který EK publikovala 4. 8. 2008, je rozdělen do tří částí: a) iniciativy EK, b) akce členských států a c) závěry. Část zprávy, která pojednává o akcích členských států, je dále dělena do tematických podkapitol jako uchovávání a restaurování děl, katalogizace a vytváření databází nebo dostupnost děl. K průběhu opatřování filmových děl titulky se zde

---

[40] Směrnice TWF z roku 1989 byla revidována v letech 1997 a 2007. Systém tří znění v úpravách z jednotlivých let však byl poměrně nepřehledný. Proto bylo v roce 2010 přijato jednotné kodifikované znění - směrnice 2010/13/EU. To vzniklo pouze z důvodu snadnější orientace v mediální a audiovizuální legislativě EU, z hlediska obsahového verze nepřináší nic nového. Zmiňovaný článek 3c o zpřístupňování mediálních služeb je v kodifikovaném znění z roku 2010 označen jako článek 7. Z toho důvodu je v jedné z dílčích výzkumných otázek i na dalších místech této práce odkazováno na článek 7 AVMSD.

[41] Na rozdíl od klasického televizního vysílání se jedná o nelineární službu. Divák si aktivně vybírá pořady z určité nabídky a sám si vysílání utváří a uzpůsobuje. Příkladem je služba Video on Demand (srov. Evropský parlament a Rada EU 2010).

nevyskytuje žádný obecný závěr. Příklady využívání titulků při digitalizaci filmových děl jsou zmiňovány u několika členských států v přílohách zprávy (European Commision 2008: 40, 42, 57). V závěru je členským státům, které tak již neučily, doporučováno vypracování dlouhodobé strategie pro národní filmové dědictví a ročních plánů pro specifické oblasti (digitalizace[42], restaurování, vzdělávání), dále monitorování způsobu a technické kvality skladování děl nebo zpřístupňování databází na internetu (European Commision 2008: 9).[43]

Sdělení „Mnohojazyčnost: přínos pro Evropu i společný závazek," které EK vydala 18. 9. 2008, vycházelo mimo jiné ze zprávy o provádění akčního plánu „Podpora jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti,"[44] z doporučení HLMG[45] nebo studie MCG „Study on Dubbing and Subtitling Needs and Practices in the European Audiovisual Industry." Média a titulkování v něm dostaly více prostoru než v prvním sdělení EK o mnohojazyčnosti z roku 2005. Je zdůrazňován potenciál médií jako významného prostředku neformálního jazykového vzdělávání skrze zábavně - vzdělávací pořady a titulkované filmy. Podle sdělení mohou média významně napomáhat mezikulturnímu dialogu. Je zde uvedeno, že EK podpoří titulkování a šíření evropských mediálních produkcí. Zároveň byly členské státy vyzvány, aby *„pracovaly se zúčastněnými stranami na podpoře mnohojazyčnosti prostřednictvím médií – zejména podporou titulkování filmů – a šíření kulturních děl po Evropě."* Poprvé se tak v rámci některého, byť právně nezávazného, dokumentu vydaného na úrovni EU objevuje přímá spojitost mezi titulkováním a vlivem na mnohojazyčnost a jazykovým vzděláváním.

[42] Ke stanovení vnitrostátních strategií pro dlouhodobé uchovávání digitálního materiálu byly členské státy vyzvány i v Doporučení EK ze dne 24. srpna 2006 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů.

[43] Druhý pracovní dokument ke stavu implementace doporučení o filmovém dědictví EK vydala 2. 7. 2010. Ve vztahu k titulkům však zpráva neobsahuje žádný konkrétní popis toho, zda je titulkování archivních filmových děl v jednotlivých členských státech prováděno či ne (European Commission 2010a: 7).

[44] Pracovní dokument EK o provádění akčního plánu „Podpora jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti" byl publikován 15. 11. 2007. Vazba na oblast titulkování se objevuje v závěrech dokumentu, kde je zmiňováno, že akční plán pro roky 2004 – 2006 se zaměřoval zejména na počáteční jazykové vzdělávání a související odborné vzdělávání učitelů. Podle uvedených doporučení se bude do budoucna třeba více zaměřit i na jazykové vzdělávání dospělých a vytváření iniciativ na posílení motivace studentů a dospělých ke studiu jazyků, a to například skrze informální učení prostřednictvím médií (Evropská komise 2007: 21).

[45] HLMG souhrnnou zprávu zveřejnila 26. 9. 2007. HLMG uvádí, že titulky mohou být efektivním nástrojem pro výuku cizích jazyků, podporují gramotnost a mnohojazyčnost. Následně jsou popisovány jednotlivé akce k uskutečnění. Televizní společnosti, jež běžně používají dabing, by měly být podporovány i k nabízení titulků, aby diváci měli možnost volby. Forma podpory specifikována není. Dále je navrhováno šíření národních televizních programů s titulky do dalších evropských zemí přes satelit, což by šlo využít pro rozšiřování a výuku jazyků. Dotčeným evropským a mezinárodní asociacím je doporučována realizace tréninkových kurzů pro překladatele titulků, což má předcházet úbytku kvalitních odborníků v tomto odvětví (European Commission 2007: 14).

Do té doby byla pouze zmiňována potřeba prozkoumat tuto souvislost prostřednictvím studií. Nyní EK explicitně říká, že titulkování podpoří a vyzývá k tomu členské státy.[46]

V rámci sdělení EK „Směrem k dostupné informační společnosti“ z 1. 12. 2008 bylo upozorněno, že pokrok v přístupnosti elektronických technologií je stále nedostatečný a že televizních programů s titulky je v rámci EU nedostatek[47]. Podle dokumentu bude EK dále sledovat pokrok v členských státech a podporovat spolupráci a výměnu osvědčených postupů prostřednictvím studií. Na základě monitoringu bude zvážena potřeba společných kroků EU včetně legislativních opatření (Evropská komise 2008b: 6 - 9).

5. 1. 5 Dílčí shrnutí

Otázka titulkování je na evropské úrovni v drtivé většině zmiňována v nezávazných sděleních, doporučeních a usneseních. Jedinou výjimku tvoří směrnice AVMSD, jejíž převedení do národních právních systémů je závazné. Podle AVMSD mají členské státy vyzvat poskytovatele mediálních obsahů k zpřístupnění vysílání osobám se zrakovým nebo sluchovým postižením a to například prostřednictvím titulků.

Nicméně ani význam nezávazných dokumentů není zanedbatelný. Byl v nich ustanoven monitoring přístupnosti ICT v EU. Jednalo se o důležitý krok, protože bez monitoringu a komparovatelných evropských dat by bylo složité dokazovat, že je potřeba dalších kroků na evropské úrovni i v členských státech. V nezávazných dokumentech byly rovněž navrženy a následně uskutečněny některé kroky na evropské úrovni. Jednalo se například o zpracování studií ohledně titulkování a spojitosti titulkování a učení se cizím jazykům. Zjištěná data mohou posloužit jako podklad pro podporu titulkování v EU i členských státech. V nezávazných dokumentech byly státy vyzvány, aby zvážily možnost vypracování národních plánů v několika oblastech týkajících se titulkování. Konkrétně šlo o národní plány pro výuku cizích jazyků, mnohojazyčnost a filmové dědictví.

[46] 21. 11. 2008 vydala k evropské strategii pro mnohojazyčnost nezávazné usnesení také Rada EU. Ve vztahu k titulkování v něm členské státy vyzývá, aby veřejnost lépe informovaly o vnitrostátních i evropských režimech podpory pro titulkování (Rada EU 2008).

[47] Přetrvávající nedostatky ve zpřístupňování ICT včetně malého počtu televizních pořadů s titulky byly konstatovány i ve sdělení EK „Evropská strategie pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010 – 2020: Obnovený závazek pro bezbariérovou Evropu“ z 15. 11. 2010 (Evropská komise 2010: 5).

5. 2 Ostatní aktivity

5. 2. 1 Studie a publikace

Většina studií s vazbou na oblast titulkování, která byla iniciována institucemi EU, je zmiňována v podkapitole číslo 3.3 s názvem „Dosavadní výzkum.“ Jedná se o dvě studie společnosti MCG z let 2007 a 2011. První mapuje praktiky překladu filmů v 31 zemích, které se podílejí na programu Media 2007. Druhá se zabývá souvislostí mezi titulkováním a výukou cizích jazyků. Zmiňovány už byly i studie MeAC 1 a MeAC 2, v nichž je monitorována přístupnost ICT v EU. Otázka titulkování se objevuje také ve studii „The Impact of Culture on Creativity,“ kterou pro EK zpracovala společnost KEA. Jejím cílem bylo získání lepšího povědomí o vlivu kultury na kreativitu, což je motor ekonomických a sociálních inovací. V kapitole číslo šest „Politická doporučení“ se několikrát objevuje propagace titulkování jako prostředku k rozšiřování mnohojazyčnosti, čímž se napomáhá celoevropské kreativitě (KEA 2009: 151-158).

Mimo studie, jež si nechala EK zpracovat u externích společností, vydala generální ředitelství EK[48], kterých se oblast titulkování týká, několik publikací, v nichž je zmiňováno sledování filmů v originálním znění s titulky jako prostředek neformální výuky cizích jazyků. Jde například o publikace „Multilingualism - a bridge to the mutual understanding,“ „Lingua Franca – Chimera or Reality?“, „Speaking for Europe“ nebo „How can you learn languages.“

Důležitost titulkování pro jazykové vzdělávání zmínil v řadě svých projevů bývalý eurokomisař pro mnohojazyčnost Leonard Orban. Označoval jej za nejlevnější jazykovou školu, jakou si lze představit. Říkal, že vychází z vlastní zkušenosti, jelikož titulkování je v Rumunsku dominantní formou překladu cizojazyčných filmů. Zmínil, že v dialogu s členskými státy a ostatními institucemi EU je potřeba zvážit, jak větší využívání titulků podpořit. O titulkování se Orban v období od ledna 2007 do února 2010, kdy byl eurokomisařem, podle údajů na jeho webových stránkách, zmiňoval celkem v devíti projevech[49] (Portál European Commission - Leonard Orban 2012). Ve funkčním období EK mezi lety 2010 a 2014, v druhé Barrosově komisi, už není mnohojazyčnost samostatným portfoliem. Spadá do gesce eurokomisaře pro kulturu, vzdělávání a mnohojazyčnost, kterým je Androulla Vassiliou. Fakt, že je mnohojazyčnost jednou z několika oblastí, kterým se

[48] Jedná se o GŘ Komunikace (COMM), Informační společnost a média (INFSO), Překlady (DGT) a Vzdělávání a kultura (EAC).

[49] Jednalo se o projev v německém Bundestagu z 25. 4. 2007, na univerzitě v Osnabrücku 27. 4. 2007, v Madridu 8. 6. 2007, v Bruselu k Evropskému dni jazyků z 26. 11. 2007, v Bruselu k Výboru regionů 10. 10. 2007, v Bruselu k Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru 25. 10. 2007, v Paříži na univerzitě Sorbonna 26. 9. 2008, v Bruselu k výboru EP pro kulturu 11. 9. 2008 a na univerzitě v Rennes 12.7.2009.

eurokomisařka věnuje, se zřejmě promítl do prostoru, který Androulla Vassiliou vyčleňuje ve svých projevech otázce titulkování. Ve veřejných vystoupeních, jež jsou dostupné na jejích internetových stránkách, není otázka titulkování zmíněna ani jednou (Portál European Commission - Androulla Vassiliou 2012).

6. Analýza změn v oblasti titulkování ve vybraných členských státech

Zkoumané státy jsou v této kapitole seřazeny podle abecedního pořadí jejich českých názvů. U každého státu se nachází pět pododdílů. První čtyři z nich se váží k jednotlivým, výše popsaným, dílčím výzkumným otázkám. Zkoumána je tedy transpozice článku 7 AVMSD do národního práva, výskyt dalších zákonů a koncepčních či strategických dokumentů s vazbou na oblast titulkování, a dále statistiky týkající se typu překladu cizojazyčných děl (otevřené titulky) a zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím osobám (zpravidla skryté titulky). V pátém pododdílu jsou hodnoceny změny vyvolané evropeizačním působením a rovněž je určena míra evropeizačních změn.

U analýzy koncepčních dokumentů jsou používány termíny „přímá“ a „nepřímá zmínka“ (o titulkování). V případě přímé zmínky je popisována spojitost filmů v originálním znění s titulky s jazykovou vzdělaností, role těchto filmů ve výuce nebo je doporučováno opatřovat archivované digitalizované filmy titulky. Nepřímá zmínka znamená, že je v národních plánech uváděna důležitost multimédií, audiovizuálních médií či ICT ve výuce cizích jazyků nebo že je nějakým způsobem zmiňováno zpřístupňování archivovaných filmů do dalších jazyků nebo pro zdravotně postižené.[50]

6. 1 Česká republika

6. 1. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD

Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím bylo v českém právu zakotveno od roku 2001. Jednalo se o přísnější pravidla, než stanovoval článek 7 AVMSD. Povinnost se objevila ve změně zákona „o České televizi,“ ke které došlo novelou č. 39/2001 Sb. z 25. 1. 2001. V článku 3, odstavec 1, bylo nově uvedeno, že veřejnou službu ČT naplňuje zejména

[50] U nepřímých zmínek lze také vysledovat spojitost s titulkováním. Využití multimédií a ICT ve výuce se často váže k promítání fimů v originálním znění s titulky v TV nebo na počítači. Zpřístupňování filmů je mnohdy realizováno prostřednictvím skrytých nebo otevřených titulků.

tím, že *„opatřuje alespoň 70% vysílaných pořadů skrytými nebo otevřenými titulky pro sluchově postižené nebo simultánním tlumočením do znakové řeči.“*[51]

Článek 32, odstavec 2 zákona č. 231/2001 Sb. „o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů“ ze 17. 5. 2001, závazek rozšířil i na soukromé televizní stanice. Článek říká, že *„provozovatel celoplošného televizního vysílání s licencí je povinen opatřit alespoň 15 % vysílaných pořadů skrytými nebo otevřenými titulky pro osoby se sluchovým postižením.“* Provozovatel celoplošného televizního vysílání musí ze zákona (ČT) podle stejného článku takto opatřit 70% svých pořadů.

K transpozici AVMSD došlo zákonem č.132/2010 Sb. „o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů“ z 13. 4. 2010. Limity pro titulkování zůstaly beze změny. Povinnost se ale nově týká poskytovatelů audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání. Podle článku 6, odstavec 4, jsou povinni *„tam, kde je to účelné, poskytnout k pořadu otevřené nebo skryté titulky.“*

6. 1. 2 Další zákony a koncepční materiály

Jazykové vzdělávání a mnohojazyčnost

V návaznosti na akční plán výuky cizích jazyků vydaný EK byl v ČR vypracován a vládou následně 21. 12. 2005 schválen strategický dokument „Národní plán výuky cizích jazyků s akčním plánem pro období 2005 – 2008.“ V předkládací zprávě k dokumentu pro vládu ČR je uvedeno, že velký podíl na jazykové výuce mohou mít i média a že *„častější zařazování televizních pořadů a filmů v původním znění pomáhá při výcviku poslechu v cizím jazyce*“ (email Kopečková 2012). Dílčím cílem plánu bylo například zpracování výukových materiálů v multimediální podobě a široké využití ICT v rámci e-learningu. O titulkování se v dokumentu žádná zmínka nevyskytuje (MŠMT 2005: 4). V médiích se pak objevily informace, že ministerstvo školství[52] chtělo v souvislosti se zaváděním plánu a poté znovu v roce 2010 rozšířit počet titulkovaných filmů v českých televizích (Kubálková, Sotonová 2010; Kozdera 2010, Luštinec 2010). V praxi ale ke změně nedošlo, výsledkem byly pouze mediální výstupy. Po přijetí prvního plánu připravilo MŠMT ještě minimálně dva strategické

[51] V dotazníku ČR pro EK o opatření v zákonech týkajících se zpřístupňování pořadů pro neslyšící před AVMSD je uvedeno, že limity byly nařízeny parlamentem bez řádné konzultace s Ministerstvem kultury a ČT a že ČT s limity nesouhlasí. Organizace sdružující handicapované občany zase upozorňovaly, že by bylo lepší, aby bylo v zákoně zakotveno zpřístupnění 70% vysílání a nikoli 70% pořadů. Mohlo by totiž docházet k tomu, že vysílatelé budou zpřístupňovat převážně pořady s krátkou stopáží mimo hlavní vysílací čas (European Commission 2004a, Ombudsman 2009).

[52] Celý oficiální název je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT).

dokumenty k jazykové politice, ovšem ani jeden z nich neprošel schvalovacím procesem (email Kopečková 2012). Žádné vnitrostátní plány ohledně mnohojazyčnosti se nevyskytují ani v národních programech reforem (Government of the Czech Republic 2005, Government of the Czech Republic 2008).

Ochrana filmového dědictví

Ustanovení o titulkování obsahuje zákon č. 249/2006 z 25. 4. 2006, který se týká výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl. V článku 3, odstavec 1, je zakotvena povinnost pro distributory, kteří šíří česká audiovizuální díla s možností nastavení titulků, aby tyto rozmnoženiny opatřovali rovněž skrytými titulky pro sluchově postižené osoby. Časově zákon navazuje na sdělení EK „eAccessibility“ z 13. 9. 2005, ve kterém jsou členské státy vyzývány ke zpřístupňování elektronických technologií, a také na doporučení EP a Rady o filmovém dědictví z 16. 11. 2005. V druhé zprávě EK o implementaci tohoto doporučení je v části o ČR zmiňovaný zákon popisován jako příklad provedeného legislativního opatření, které podporuje cíle doporučení (European Commission 2010a: 39).

Na ochranu filmového dědictví se zaměřuje i koncepční dokument „Digitalizace českých filmových děl,“ který popisuje technologické aspekty digitalizace, odhaduje její finanční náročnost, a také navrhuje seznam 200 archivních filmových snímků, jež mají být zdigitalizovány. O jejich titulkování do dalších evropských jazyků se nepíše nic (Filmová rada 2010).

6. 1. 3 Překlad cizojazyčných filmů

Ve studiích MCG je uvedeno, že se Česká republika posunuje od dabování k titulkování. Všechny evropské filmy promítané v kinech v roce 2009 byly podle studie v originálním znění s titulky. I americké filmy měly ve většině titulky (přibližně 75 %) a zhruba jedna čtvrtina byla ve verzi jak s titulky, tak s dabingem (MCG 2007: 67, MCG 2011a: 7). Data Unie filmových distributorů ale naznačují opačný trend. Podle nich bylo v roce 2006 otitulkováno více než 91 % filmů. Od té doby podíl filmů s titulky postupně klesal až na necelých 82 % v roce 2011 (email Pecka 2012).

Na kanálech ČT 1 a ČT 2 se od roku 2004 do roku 2008 podíl cizojazyčných filmů s titulky postupně zvyšoval. V roce 2004 mělo titulky 146 zahraničních filmů se stopáží nad jednu hodinu, což představovalo necelých 17 %, v roce 2008 už šlo takřka o 24,5 %[53]. V letech 2009 a 2010 procento filmů s titulky kleslo. V roce 2010 se jednalo o 16,76 %

[53] Ve statistice nejsou zohledněny slovenské filmy se stopáží nad 60 minut uváděné v originálním znění.

zahraničních filmů delších než jedna hodina, což je dokonce méně než v roce 2004. V roce 2011 tento podíl opět narostl přibližně na 20 %, čímž se téměř vrátil na úroveň roku 2008 (email Oddělení výzkumu a auditoria ČT 2012).

Graf č. 1

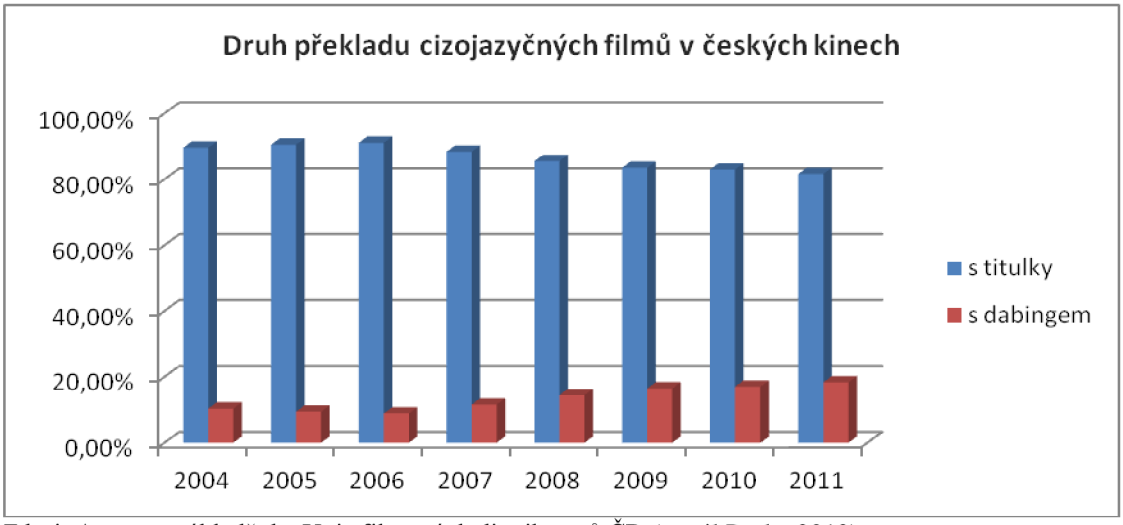

Zdroj: Autor na základě dat Unie filmových distributorů ČR (email Pecka 2012)

Graf č. 2

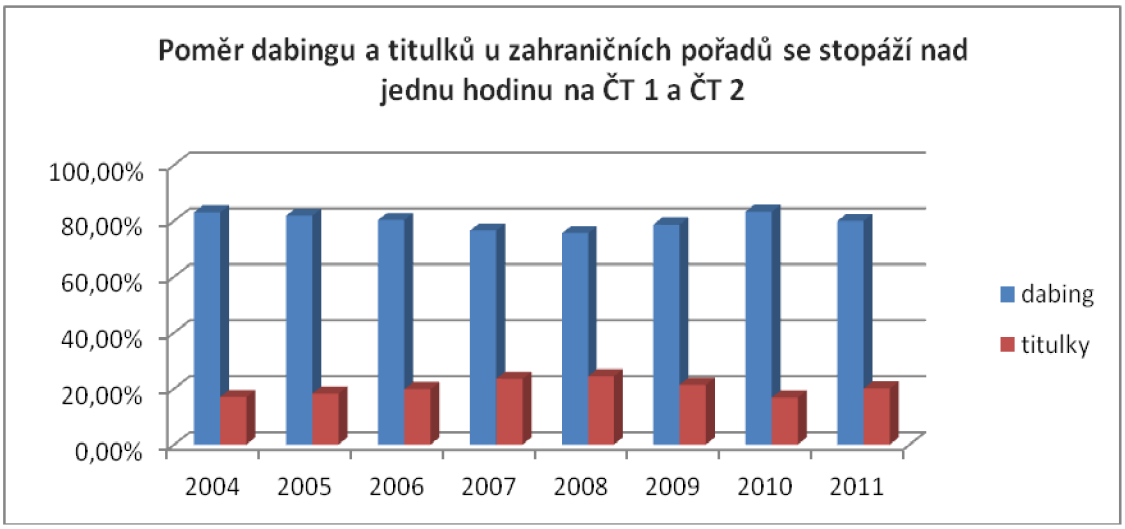

Zdroj: Autor na základě dat Oddělení výzkumu a auditoria ČT (email Langerová 2012)

6. 1. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím

Množství pořadů s titulky pro neslyšící se v českých televizích ve sledovaném období postupně zvyšovalo. Na ČT 1 a ČT 2 bylo v roce 2004 opatřeno skrytými titulky 64,4 % pořadů. V následujících letech podíl kontinuálně rostl a v roce 2011 činil 72,4 %. Podle zpřístupňování veřejnoprávního televizního vysílání patří ČR na základě dat EFHOH i studie MeAC 2 k evropskému nadprůměru (EFHOH 2010a, Technosite 2011: 124). Svou zákonnou

povinnost naplňují i komerční televizní stanice. TV Nova, Prima i Barrandov zpřístupnily neslyšícím divákům více než povinných 15 % vysílání. U TV Barrandov byl v roce 2010 a 2011 zákonný limit dokonce výrazně překročen. Pohyboval se okolo 36 % vysílání.[54]

Graf č. 3

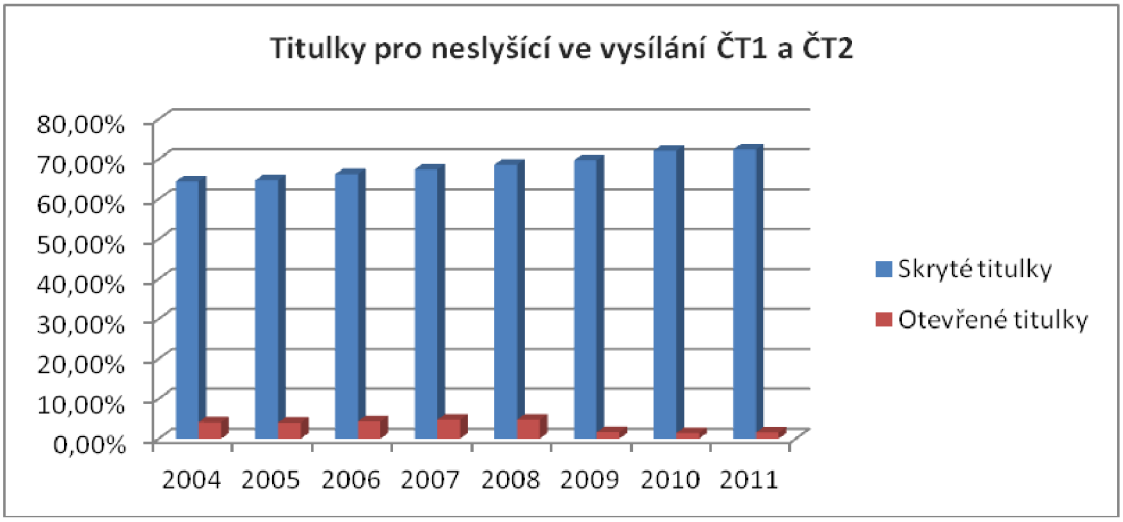

Zdroj: Autor na základě dat z výročních zpráv ČT a informací Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (Česká televize 2005 – Česká televize 2011)[55]

Graf č. 4

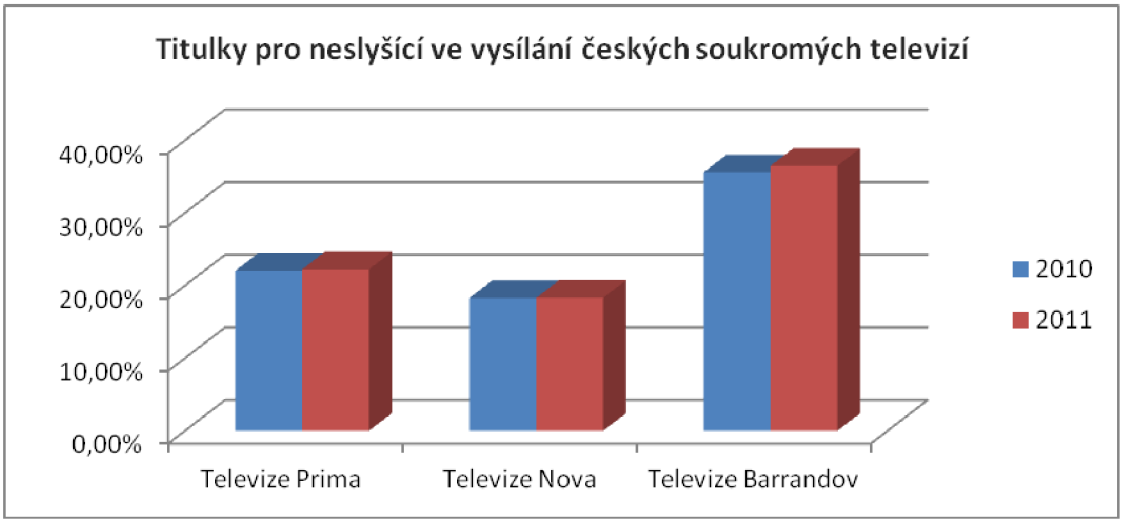

Zdroj: Autor na základě dat Rady pro rozhlasové a televizní vysílání (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání 2011, email Kalistová 2012)

[54] Nicméně jako problematické je ze strany Rady pro rozhlasové a televizní vysílání vnímáno udávání množství zpřístupněných jednotek vysílání. Některé stanice uvádí množství zpřístupněného celkového vysílání, jiné množství pořadů. Ze zákona také nevyplývá, za jaké období musí vysílatelé svou povinnost plnit. Jestli musí být dodržena každý den, týden, měsíc nebo jen v průměru za rok (Rada pro rozhlasové a televizní vysílání 2011).

[55] V grafu je uvedeno pouze množství zpřístupněných pořadů prostřednictvím skrytých a otevřených titulků. Do celkého množství zpřístupněných pořadů se rovněž počítají pořady zpřístupněné skrze znakovou řeč. ČT do tohoto množství dále zahrnuje pořady beze slov a pořady s grafikou pro neslyšící, která se vyskytuje nejčastěji u sportovních pořadů. Je jí zřejmě myšleno jen běžné uvádění sportovních statistických údajů jako je stav skóre, jméno sportovce, uplynulý čas utkání atd. To je terčem kritiky mediálních expertů, Rady pro rozhlasové a televizní vysílání i organizací sdružujících neslyšící občany, jelikož se nejedná o plnohodnotné zpřístupnění pořadu (Šmíd 2012, Rada pro rozhlasové a televizní vysílání 2011).

Graf č. 5

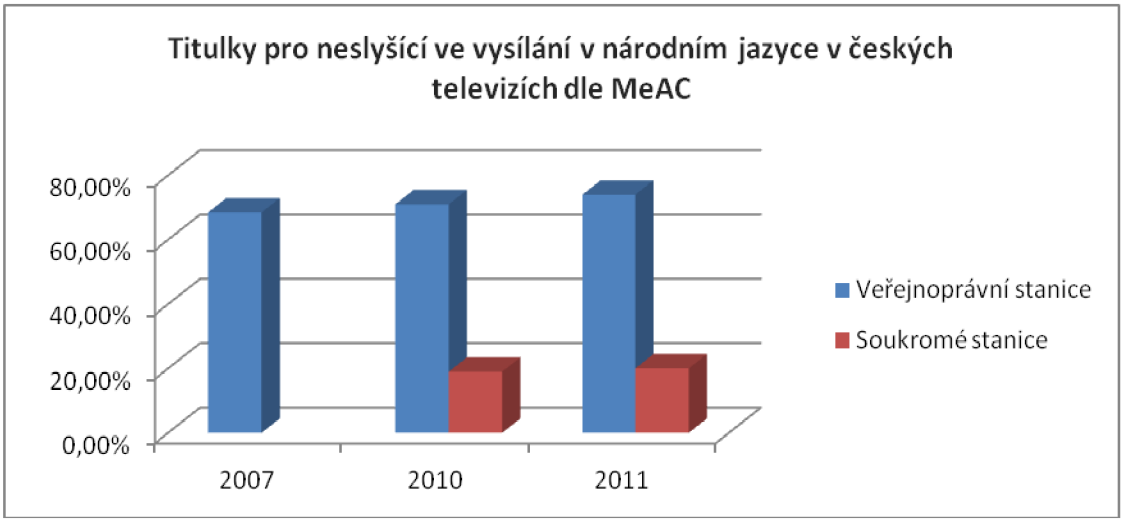

Zdroj: Autor na základě dat studií MeAC a MeAC2 (Empirica a Work Research Centre 2007b: 7-12; Technosite 2010: 148 a 152; Technosite 2011: 115 a 120)[56]

Graf č. 6

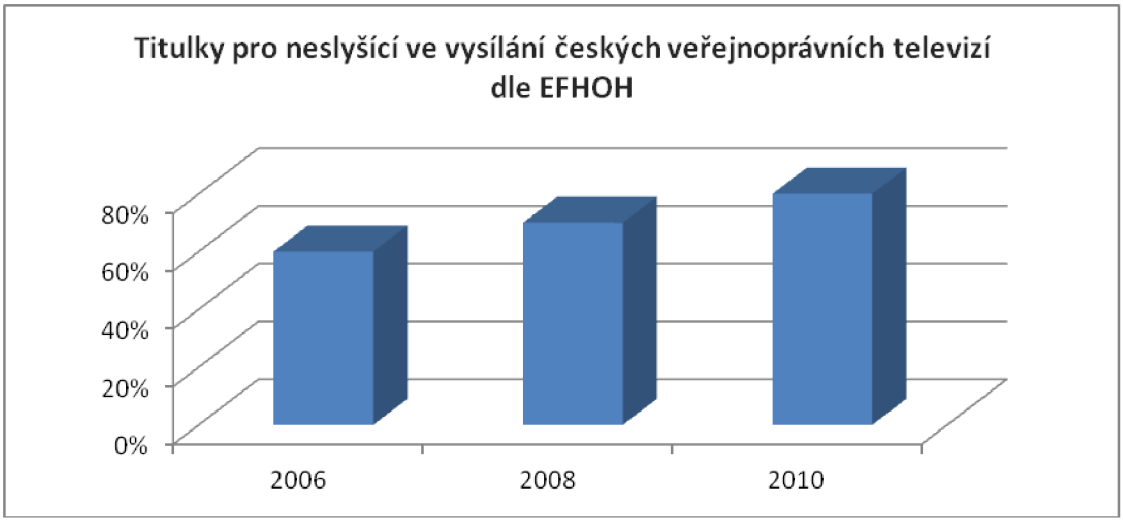

Zdroj: Autor na základě dat EFHOH 2010a[57]

6. 1. 5 Zhodnocení evropeizačních změn

Povinnost zpřístupňovat televizní vysílání neslyšícím byla v českém právu zakotvena už od roku 2001. Jednalo se o právní úpravy se stanovením konkrétních limitů, jež byly přísnější než obecný článek 7 AVMSD. Limity zůstaly nezměněny i po transpozici směrnice,

[56] U uváděných grafů dle dat MeAC je zkoumána pouze ta část vysílání, která je v národním jazyce. Do této statistiky byly zahrnuty dvě největší veřejnoprávní a dvě největší soukromé stanice. Uváděná data v tabulce jsou aritmetickým průměrem za tyto dvě veřejnoprávní a dvě soukromé stanice. U České republiky nejsou data za rok 2007 pro soukromé stanice dostupná.

[57] EFHOH uvádí, že sběr dat v některých evropských zemích byl problematický, jelikož ne všechny státy byly schopné dodat kompletní informace k titulkování. Určitá data byla těžko komparovatelná, protože některé státy poskytly údaje o titulkování za 24 hodin každodenního vysílání, jiné například jen o vysílání od 6 hodin od rána do půlnoci. Údaje tedy nejsou mezi jednotlivými státy stoprocentně porovnatelné. Poznámka se týká i grafů vypracovaných na základě dat EFHOH u dalších států v této práci.

ke které došlo zákonem č.132/2010 z 13. 4. 2010. Povinnost titulkování však byla nově rozšířena na poskytovatele audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání.

Ustanovení o opatřování rozmnoženin audiovizuálních děl skrytými titulky se vyskytuje i v zákoně č. 249/2006 z 25. 4. 2006, který časově navazuje na doporučení EP a Rady EU a sdělení EK v této oblasti.

Rovněž byly vypracovány koncepční materiály zaměřující se na výuku cizích jazyků a uchovávání filmového dědictví. Žádné přímé zmínky o titulkování se v nich nevyskytují. V prvně zmiňovaném dokumentu se objevuje pouze několik pasáží o důležitosti multimédií a ICT v jazykovém vzdělávání. Plán k mnohojazyčnosti nebyl vypracován vůbec.

Množství televizních pořadů s titulky pro neslyšící průběžně rostlo. Povinnost uzpůsobovat vysílání vyplývala pro veřejnoprávní i komerční stanice ze zákona z roku 2001, nikoli až z transpozice AVMSD.

Podíl filmů s titulky se v českých kinech ve sledovaném období snížil. Na ČT 1 a ČT 2 od roku 2004 do roku 2008 podíl zahraničních filmů s titulky se stopáží nad jednu hodinu rostl. Paradoxně po publikaci sdělení EK o mnohojazyčnosti z 18. 9. 2008, kde jsou státy vyzývány k podpoře titulkování zahraničních filmů, podíl poklesl.

Evropeizační změnu v Česku lze označit za **částečnou**. Představují ji zákony z roku 2006 a 2010, které obsahují ustanovení o skrytých titulcích a nepřímé zmínky v plánu k výuce cizích jazyků.

6. 2 Spojené království

6. 2. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD

Otázka zpřístupňování televizního vysílání byla v národním právu Spojeného království řešena už dlouhou dobu před tím, než k tomu členské státy vyzvala EU. Povinnost pro veřejnoprávní vysílatele se objevuje v 90. letech 20. století v zákonech Broadcasting Act 1990 a Broadcasting Act 1996 a následně v zákoně Communication Act z roku 2003, jenž závazek rozšiřuje na další vysílatele, kterým stanovuje kvóty k plnění v několikaleté perspektivě. Podle článku 303, odstavec 4 a 5, musí britské televizní stanice dosáhnout 60 % vysílání s titulky do 5 let a 80 % do deseti let od relevantního data[58]. Channel 3 a 4 musí ve stejné době rozšířit zpřístupněné vysílání na 90 %. Kvóty pro jednotlivé roky mají být konkretizovány regulačním orgánem OFCOM, který získal plné pravomoci právě přijetím

[58] Relevantní datum je buď specifikováno přímo v tomto zákoně (například pro Channel 3 a 4 šlo o 1. 1. 2000) nebo se jím míní začátek vysílání oné stanice, pokud k němu došlo až po přijetí Communication Act 2003.

tohoto zákona[59]. OFCOM kvóty popsal v dokumentu „Code on Television Access Services“ z roku 2004, který byl posléze několikrát revidován (OFCOM 2010). Mimo to se BBC v roce 1999 veřejně zavázala, že skrytými titulky zpřístupní 100 % svého vysílání, což bylo v červnu 2006 potvrzeno v dohodě mezi BBC a ministrem pro kulturu, média a sport. BBC svého cíle dosáhla roku 2008 (BBC 2008)[60]. K transpozici článku 7 AVMSD došlo ministerským nařízením č. 2970 „Electronic Communications Broadcasting,“ jež pozměňovalo Communication Act 2003 tím, že do něj bylo přidáno ustanovení o audiovizuálních službách na vyžádání. V novém článku 368C, odstavec 3, je uvedeno, že *„regulační orgán musí vyzývat poskytovatele audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání, aby zajistili, že jejich služby budou postupně činěny přístupnějšími pro sluchově a zrakově postižené osoby.“* Nařízení vešlo v platnost 19. 11. 2009. Žádné jiné změny v oblasti titulkování přijaty nebyly.

6. 2. 2 Další zákony a koncepční materiály

Jazykové vzdělávání a mnohojazyčnost

Dlouhodobý koncepční dokument k jazykovému vzdělávání s názvem „Languages for All: Languages for Life“ byl ve Spojeném království vypracován v prosinci 2002, tedy ještě předtím, než EK vydala své sdělení k jazykovému vzdělávání. Dosavadní pokrok a návrhy do budoucna byly shrnuty ke konci roku 2006 ve strategickém dokumentu „Languages Review.“ V obou zmíněných textech se objevují odkazy na důležitost multimédií a ICT ve výuce cizích jazyků. Spojitost mezi sledováním filmů v originálním znění s titulky a znalostí cizích jazyků se ale nevyskytuje (Department for Education and Skills 2002, Department for Education and Skills 2006). Stejně tak se žádné podobné zmínky neobjevují v novém školském zákoně „Education Act 2011“ z 16. 11. 2011 ani v národních plánech reforem pro roky 2005 až 2008 a 2008 až 2010 (Government of the United Kingdom 2006, Government of the United Kingdom 2008).

Ochrana filmového dědictví

Na dlouhodobém strategickém plánu o filmovém dědictví pracovali zástupci Britského filmového institutu (BFI) a Filmové rady Velké Británie od roku 2004, tedy ještě předtím, než to bylo doporučeno z evropské úrovně. Finální dokument s názvem „Strategy for UK Screen

[59] Ofcom nahradil dva dříve fungující regulační orgány - Independent Television Commission and Radio Authority.
[60] 100 % skrytých titulků mají hlavní kanály BBC - BBC One, BBC Two, BBC Three, BBC Four, CBeebies, CBBC and BBC News.

Heritage“ byl publikován v červenci 2007. Žádné zmínky o titulkování archivovaných filmů do dalších evropských jazyů neobsahuje (UK Film Heritage Group 2007). Ve zprávě o implementaci doporučení EP a Rady EU je uvedeno, že BFI sice vydává archivní materiály na DVD, ale pouze v anglickém jazyce (European Commission 2009a).

6. 2. 3 Překlad cizojazyčných filmů

V kinech i televizi je ve Spojeném království uváděn menší počet cizojazyčných filmů než v ostatních členských státech EU. Podle údajů MCG bylo v roce 2009 v britských televizích potřeba přeložit jen asi 23 % pořadů, oproti tomu například ve Španělsku šlo takřka o 80 % (MCG 2011b: 7). Jasně dominující formou překladu je titulkování, dabing není používán v podstatě vůbec. Nicméně detailní oficiální statistiky nejsou vedeny (MCG 2007: 77, email Alleyne 2012).

6. 2. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím

Z údajů regulačního orgánu OFCOM, které jsou z části shrnuty v grafu č. 7, vyplývá, že až na drobné výjimky v řádu zlomků procent všechny kanály plní limity titulkování pro neslyšící (Portál OFCOM 2012). Podle statistik MeAC i EFHOH patří Spojenému království ve zpřístupňování televizního vysílání první místo mezi členskými státy EU (Technosite 2011:127, EFHOH 2010a). Množství titulkovaných pořadů se ve sledovaném období průběžně zvyšovalo v závislosti na kvótách od OFCOM. Už před přijetím směrnice AVMSD některé kanály zpřístupnily drtivou většinu svých pořadů. Všechny hlavní kanály BBC titulkovaly v roce 2011 100 % svých pořadů. Další kanály jako ITV1 a GMTV se této metě velmi blížily. Desítky dalších titulkovaly 80 – 90 % svého vysílání (Portál OFCOM 2012).

Graf č. 7

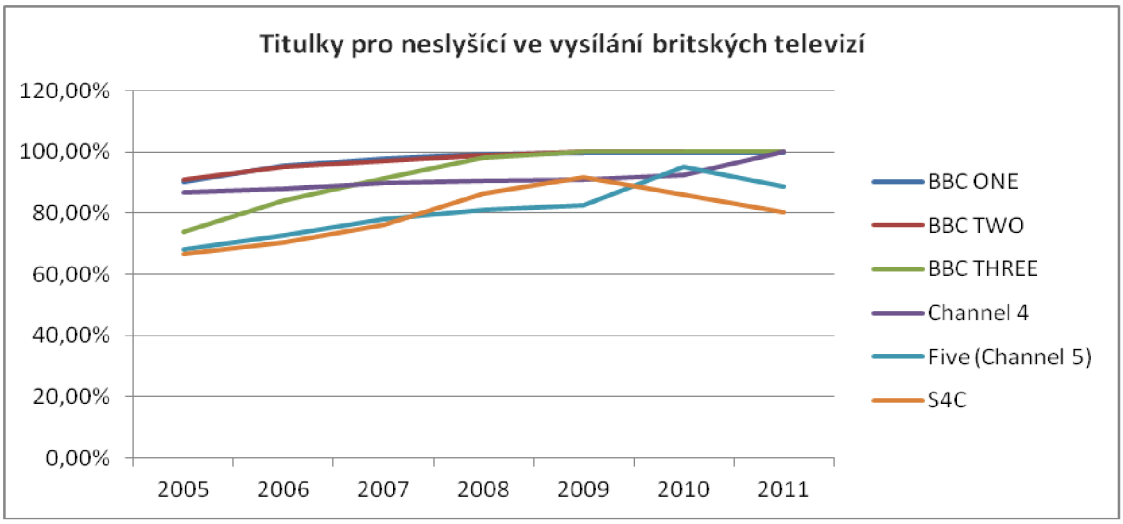

Zdroj: Autor na základě dat (Portál OFCOM 2012)

Graf č. 8

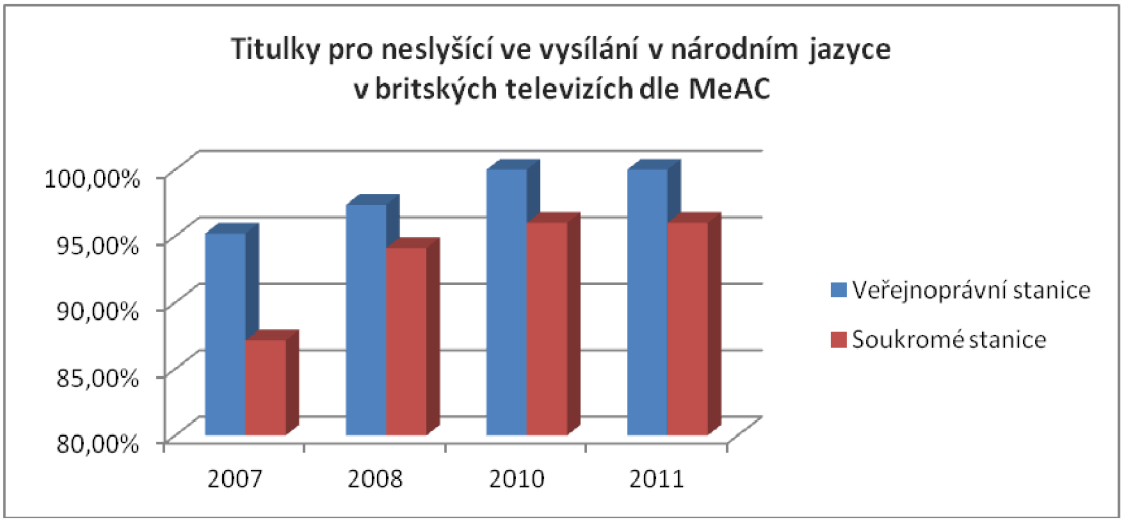

Zdroj: Autor na základě dat MeAC1 a MeAC2 (Empirica a Work Research Centre 2008: 32 – 36; Technosite 2010: 148 a 152; Technosite 2011: 115 a 120)

Graf č. 9

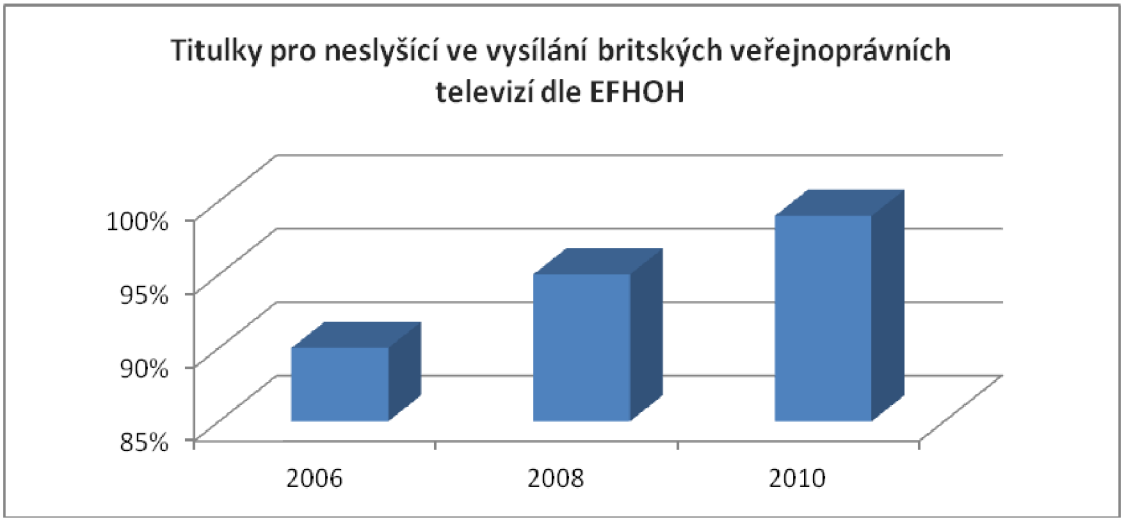

Zdroj: Autor na základě (EFHOH 2010a)

6. 2. 5 Zhodnocení evropeizačních změn

Povinnost titulkovat pořady pro neslyšící měly televizní stanice ve Spojeném království už dlouho před přijetím AVMSD, navíc byly v právním řádu zakotveny přísné kvóty. Transpozicí článku 7 AVMSD došlo k rozšíření závazku na poskytovatele audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání, což je vlastně jediná změna vyvolaná evropeizačním působením.

Strategické plány pro jazykové vzdělávání a filmové dědictví byly vypracovány už předtím, než k tomu byly členské státy vyzvány od EU. Žádné pasáže o titulkování se v nich neobjevují. Důvodem, proč není sledování filmů v originálním znění s titulky ve Spojeném království bráno jako významný prostředek výuky cizích jazyků a proč není zmiňováno

v koncepčních a strategických materiálech, může být fakt, že je v tamějších kinech i televizích uváděn relativně malý počet cizojazyčných filmů. Naprostá většina z nich je překládána prostřednictvím titulků. Vzhledem k tomu, že neexistují oficiální statistiky, není možné vyvozovat jakékoliv trendy.

Množství televizního vysílání s titulky pro neslyšící ve sledovaném období průběžně rostlo. Dělo se tak na základě stanovených kvót už několik let před přijetím AVMSD.

Výsledkem evropeizačního působení je v případě Spojeného království **minimální změna.**

6. 3 Francie

6. 3. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD

Povinnost zpřístupňovat své vysílání neslyšícím osobám vyplývala pro francouzské televizní stanice už ze zákona 2005-102 s názvem „Pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées“[61] z 11. 2. 2005. V článku číslo 74 je uvedeno, že televizní kanály, jejichž roční sledovanost překračuje 2,5 % celkové roční sledovanosti všech kanálů, musí učinit své vysílání kompletně přístupným pro neslyšící osoby do roku 2010 s výjimkou reklam a případně i programů, u nichž je to ospravedlnitelné v závislosti na jejich speciálních charakteristikách.

Zákon se stejným způsobem vztahuje na veřejnoprávní i soukromé televize. V praxi se limit týkal kanálů TF 1, France2, France3, France5, Canal + a M6. U menších kanálů s podílem nižším než 2,5 % stanovil regulační orgán Conseil Supérieur de l´Audiovisuel (dále jen CSA) v závislosti na způsobu jejich šíření částečné limity. U terestrických analogových stanic šlo o 40 % vysílání, u kabelových a satelitních o 20 % (Portál Tentatives Accessibles 2012). Ve Francii tedy byly stanoveny konkrétní limity ještě předtím, než byla na evropské úrovni přijata AVMSD.

Zákon „2009-258 relative à la communication audiovisuelle et au nouveau service public de la télévision,“[62] který do národního práva začleňoval článek 7 AVMSD, byl přijat 5. března 2009. V článku 36 je uvedeno, že audiovizuálními mediálními službami se rozumí rovněž audiovizuální mediální služby na vyžadání. I ony tak spadají do působnosti regulačního orgánu CSA a je jim doporučeno zpřístupnění vysílání pro osoby se zdravotním postižením. Podle článku 54 má CSA do konce roku 2011 dodat francouzskému parlamentu

[61] Tímto zákonem se mění určitá ustanovení zákona z 30. září 1986 *„Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard).“*

[62] Tímto zákonem se mění určitá ustanovení zákona z 30. září 1986 *„Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard).“*

zprávu o učiněných krocích poskytovatelů vysílání v této oblasti. Zákon dále obsahuje rozšíření povinností pro zpřístupňování vysílání nevidomým a slabozrakým skrze zvukový popis. Žádná nová ustanovení o titulkování se nevyskytují.

6. 3. 2 Další zákony a koncepční materiály

Jazykové vzdělávání a mnohojazyčnost

Ve Francii odstartoval na podzim roku 2003 proces debat a konzultací o budoucnosti školského systému, který měl vyústit v přijetí nového zákona. V září tohoto roku byla ustavena nezávislá komise, která 12. 10. 2004 publikovala zprávu „Pour la réussite de tous les élèves," jež proces konzultací shrnovala. Zpráva obsahovala různá doporučení a návrhy pro školskou reformu (Portál Débat National sur l´avenir...2012, CNDP[63] 2004: 137). V celém dokumentu je často skloňována významnost angličtiny jako nejdůležitějšího jazyka mezinárodní komunikace. Jedno z navrhovaných doporučení se týkalo i titulkování. Je o něm psáno v kapitole číslo osm „Former avec des partenaire," která se věnuje mimoškolnímu vzdělávání. Zákaz dabingu v televizi by podle zprávy představoval jednoduchý prostředek, jenž by výrazně napomohl doplnit výuku cizího jazyka, kterou poskytuje škola. Dabing je označen za ekonomicky nepraktický, přičemž je odkazováno na příklady „dobré praxe" z jiných zemí EU, kde se titulkování hojně využívá. Zmiňováno je mimo jiné Švédsko. Mezi dalšími doporučeními se objevuje užívání multimediálních pomůcek jako například audiovizuálních médií k doplnění výuky (CNDP 2004: 135-136).

Proces školské reformy ve Francii vyvrcholil 23. 4. 2005 přijetím nového zákona „Loi n° 2005-380 d'orientation et de programme pour l'avenir de l'école," který rámcově popisuje principy francouzského školství a vytyčuje jeho základní směry do budoucna. Jednou ze zmiňovaných priorit je, aby mladí Francouzi dobře ovládali alespoň jeden cizí jazyk. O neformální výuce cizích jazyků a využívání titulků se v zákoně neobjevuje nic. Společný základ stanovený v zákoně je rozveden v příloze prováděcího dekretu „Le socle commun des connaissances et des compétences" z 11. 7. 2006, která je rozdělena do sedmi oblastí podle specifických množin školních předmětů. Každá z oblastí je dále členěna do tří oddílů, jež popisují znalosti, schopnosti a postoje, které by si žáci měli osvojit. U cizích jazyků je psáno, že *„učení se cizím jazykům rozvíjí povědomí o kulturní odlišnosti a diverzitě a posiluje zájem komunikovat s cizinci v jejich jazyku anebo také sledovat filmy v originálním znění."*

[63] Celý název Centre national de documentation pédagogique.

O důležitosti sledování filmů v originálním znění s titulky pro samotné jazykové vzdělávání se nepíše nic (Ministère de l'Éducation nationale[64] 2006b: 9).

Mimo celkovou školskou reformu byl v roce 2006 zpracován koncepční plán výuky cizích jazyků „Rénovation de l'enseignement des langues vivantes étrangères" (Portál Eduscol 2012). Je v něm popisována důležitost samostatného vzdělávání a častého vystavení se cizím jazykům, jelikož školní výuka nemusí být dostatečná. Uváděno je využívání multimédií jako internetu, satelitních kanálů a CD-ROMů. Sledování filmů v originále s titulky explicitně zmíněno není (Ministère de l'Éducation nationale 2006a).

Doporučované vnitrostátní strategie na podporu mnohojazyčnosti v národních plánech reforem se ve Francii nevyskytují, respektive objevují se zde jen minimální zmínky s vazbou na mnohojazyčnost. V národním plánu pro roky 2005 až 2008 je v sekci, která se týká přechodu ze školního do profesního života, zdůrazňována důležitost znalosti cizích jazyků, což je jedna z priorit zmiňovaného školského zákona 2005-380 z 13. 4. 2005 (Gouvernement français 2005: 33). V národním plánu reforem pro následující období (2008 – 2010) je v rámci podpory jazykového vzdělávání popisováno zavádění ICT do výuky a také projekt videokonferencí ve výuce umožňující žákům kontakt s rodilými mluvčími (Gouvernement français 2008: 26). Nelze tedy mluvit o kompaktním plánu činností v oblasti mnohojazyčnosti. Titulkování není zmiňováno vůbec.

Ochrana filmového dědictví

V první ani druhé zprávě EK, která mapuje implementaci doporučení EP a Rady o filmovém dědictví z 16. 11. 2005, není psáno nic o krocích, jež Francie podnikla při opatřování archivních filmů titulky (European Commission 2008a, European Commission 2010a). Plán ochrany a ukládání filmového dědictví ve Francii fungoval už předtím, než bylo něco podobného doporučováno EU. Plán s názvem „Un plan pluriannuel de sauvegarde et de restauration des films anciens" neboli zkráceně „Nitrate plan" popisoval akce pro roky 1991 až 2006. Kompletní plán ale není dostupný on-line. Dle zveřejněného obecného popisu obsahoval charakteristiku realizace záchrany a restaurování 15 000 celovečerních i krátkometrážních filmů. O titulkování žádná zmínka není (CNC 2008; Aubert 2007: 92-95).

Uchovávání filmového dědictví je v národním právním řádu ukotveno prostřednictvím zákona „92-546 relative au dépôt légal" z 20. 6. 1992 a vládním nařízením (ordonnance) „code du cinéma et de l'image animée" z 24. 7. 2009. Opatření uchovávaných filmů titulky v nich opět zmiňováno není.

[64] Celý oficiální název je Ministère de l'Éducation nationale, de la Jeunesse et de la Vie associative.

6. 3. 3 Překlad cizojazyčných filmů

Ve studii společnosti MCG z roku 2007 je uváděno, že ačkoliv je Francie tradičně považována za zemi dabingu, praktiky se v posledních letech začínají měnit a téměř všechny filmy jsou v kinech dostupné s titulky i dabingem. Nicméně podíl kopií filmů s titulky je zhruba 10 – 20 % a těch s dabingem 80 – 90 %. Více dabovaných kopií bývá u amerických filmů. Stále větší počet mainstreamových filmů a zvláště evropských filmů je promítán v originálním znění s titulky (MCG 2007: 67). Ředitel „Federace národních filmových distributorů“ (FNDF) Antoine Virenque poněkud v rozporu s údaji MCG uvádí, že zhruba polovina amerických filmů je s dabingem a polovina s titulky a ostatní filmy nefrancouzského původu jsou dabovány (Email Virenque 2012). Podíl amerických filmů na všech cizojazyčných filmech se ve Francii mezi lety 2004 a 2010 pohyboval v rozmezí 33 – 44 % (CNC 2011:89). Na základě toho, co uvádí Antoine Virenque, by se s velkou dávkou nepřesnosti dalo říct, že podíl titulkovaných cizojazyčných filmů byl mezi lety 2004 až 2010 v rozmezí 16,5 – 22 % a od roku 2007 jejich podíl klesal. Ve studii MCG se vyskytují data k druhu překladu filmů v kinech za rok 2006, která se od popisu Virenqua liší. Podle nich bylo titulky ve francouzských kinech opatřeno 14 % amerických filmů a 38 % evropských filmů. Nicméně ve studii se objevuje poznámka, že zmiňované údaje nemohou být považovány za plně relevantní vzhledem k nízkému počtu odpovědí od distributorů (MCG 2007: 83). Žádné přesnější oficiální statistiky k druhu překladu cizojazyčných děl bohužel nejsou dostupné. Nedisponuje jimi FNDF, Centre national du cinéma et de l´image animée (dále jen CNC) ani Ministère de la Culture et de la Communication (email Virenque 2012, email Barkouk 2012, email Veyret 2012).

Tabulka č. 3 - Cizojazyčné filmy ve francouzských kinech

Rok	Počet amerických filmů	Počet ostatních nefrancouzských filmů	Podíl amerických filmů	Podíl ostatních cizojazyčných filmů
2004	169	221	43%	57%
2005	152	246	38%	62%
2006	176	237	43%	57%
2007	175	223	44%	56%
2008	156	243	39%	61%
2009	163	262	38%	62%
2010	144	287	33%	67%

Zdroj: Autor na základě dat (CNC 2011:89)

6. 3. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím

Od roku 2004 do roku 2010 na celostátních kanálech TF 1, M6, France 2, France 3 a France 5 každoročně stoupal podíl vysílání s titulky. Povinnost plně zpřístupnit vysílání neslyšícím osobám nejpozději do pěti let měly stanice na základě zákona z 11. 2. 2005. Podle údajů France Télévisions a francouzské tiskové agentury bylo 100 % zpřístupnění vysílání v termínu dosaženo (France Télévisions 2010, Collen 2010). Organizace EFHOH uvádí, že stanice France 2, France 3 a France 5 opatřovaly v roce 2011 své vysílání titulky z 90 %. Rovněž v ročním přehledu za rok 2011 ve studii MeAC 2 je u dvou největších veřejnoprávních televizí uváděno zpřístupnění 90% vysílání v národním jazyce (EFHOH 2011: 27, Technosite 2011: 115 a 120). V každém případě došlo u zmiňovaných stanic ve sledovaném období k rapidnímu nárůstu zpřístupněné části vysílání. Například na kanálu France 2 bylo v roce 2004 otitulkováno 2642 hodin vysílání, v roce 2009 už 6401 hodin. Celkově u všech zmiňovaných stanic počet narostl z 8945 hodin v roce 2004 na 29 638 hodin v roce 2009 (CSA 2008, Portál Medias Soustitres 2012). I podle shrnující zprávy EFHOH za rok 2011 je zpřístupňování televizního vysílání ve Francii velmi dobře zvládnuto (EFHOH 2011:6).

Graf č. 10

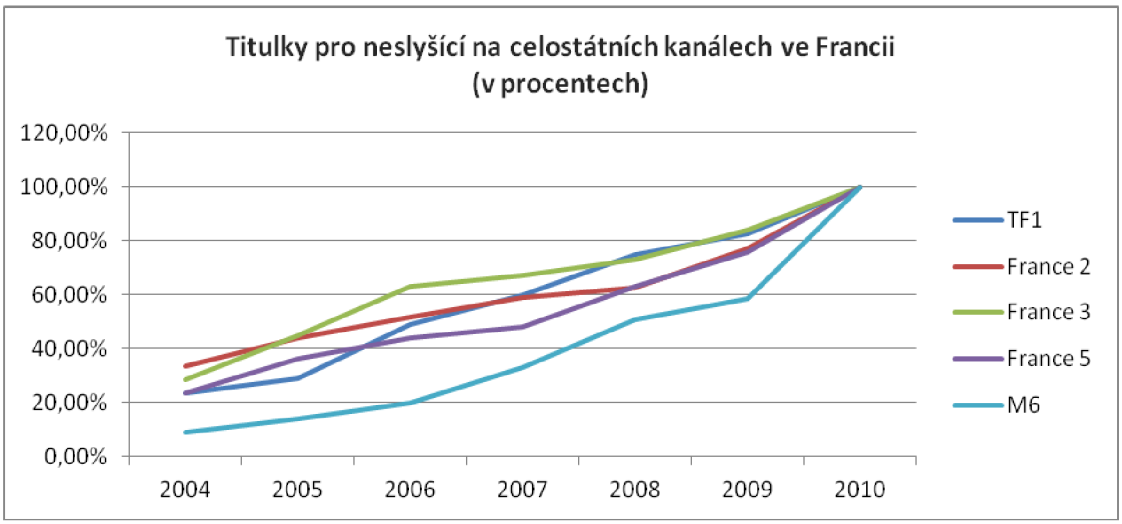

Zdroj: Autor na základě (CSA 2009, Portál Medias Soustitres 2012) [65]

[65] U kanálu France 5 se data za roky 2004 a 2005 týkají vysílání od 6 hodin ráno do 19 hodin večer, za rok 2006 od 3 hodin ráno do 19 hodin večer a od roku 2007 se už jedná o vysílání 24 hodin denně. Data v procentech za rok 2009 nejsou pro kanály France Télévisions v přehledu CSA ani Media Soustitre k dispozici, byla vypočítána autorem. Mohlo dojít k mírnému zkreslení, protože bylo předpokládáno, že celkový počet odvysílaných hodin byl stejný jako v předchozím roce 2008. Možná odchylka je cca 1-2%. Data za rok 2010 již nejsou v bilančním přehledu CSA ani v portálu Media Soustitre k dispozici. Nicméně z tiskové zprávy společnosti France Télévisions (dále jen FT) a mediálních výstupů vyplývá, že 100 % hranice zpřístupnění vysílání prostřednictvím titulků byla dosažena. Organizace EFHOH však ve svém přehledu titulkování za rok 2011 uvádí u kanálů FT 90 % opatření titulkováním (France Télévisions 2010, Collen 2010, EFHOH 2011: 27).

Graf č. 11

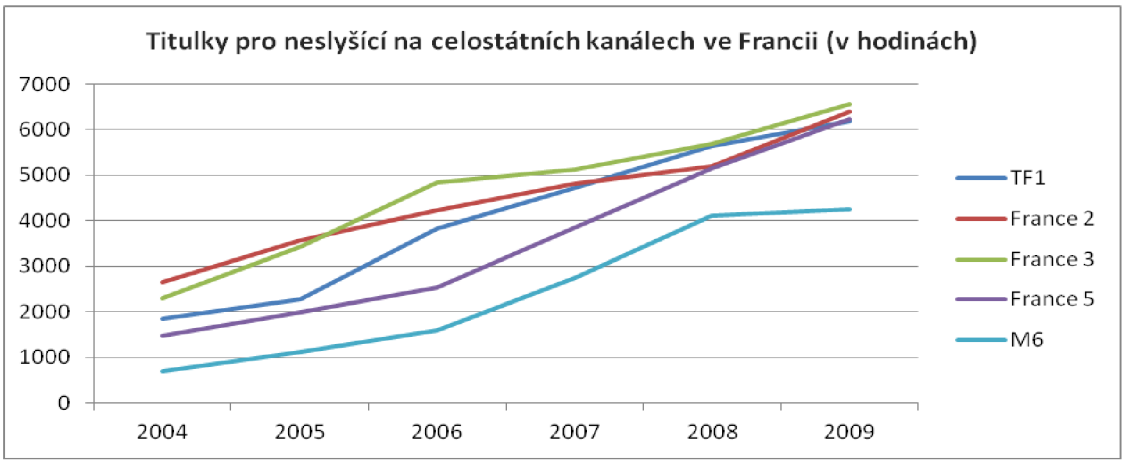

Zdroj: Autor na základě (Portál Medias Soustitres 2012)

Graf č. 12

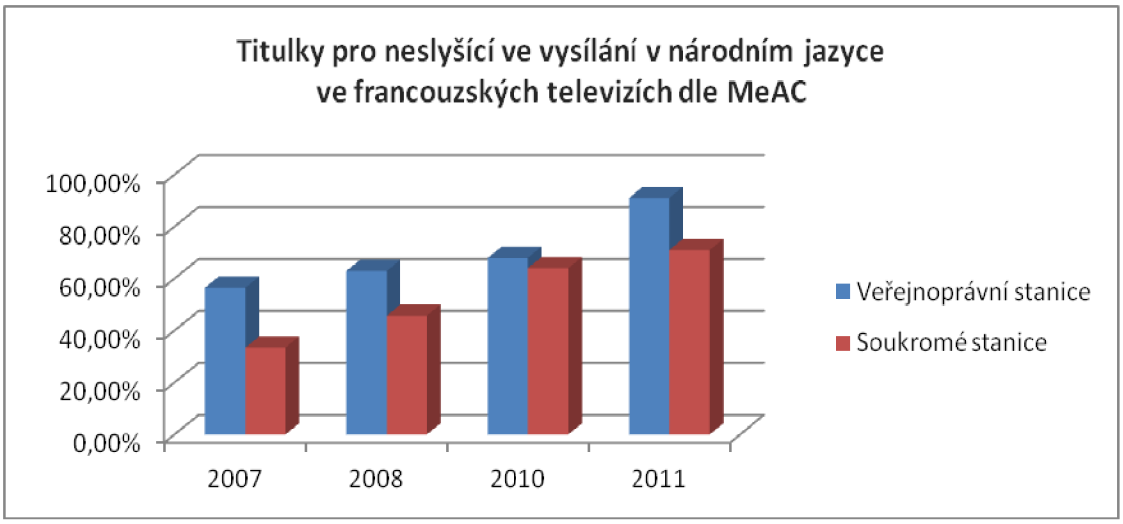

Zdroj: Autor na základě dat ze studií MeAC a MeAC2 (Empirica a Work Research Centre 2008: 32 – 36; Technosite 2010: 148 a 152; Technosite 2011: 115 a 120)

Graf č. 13

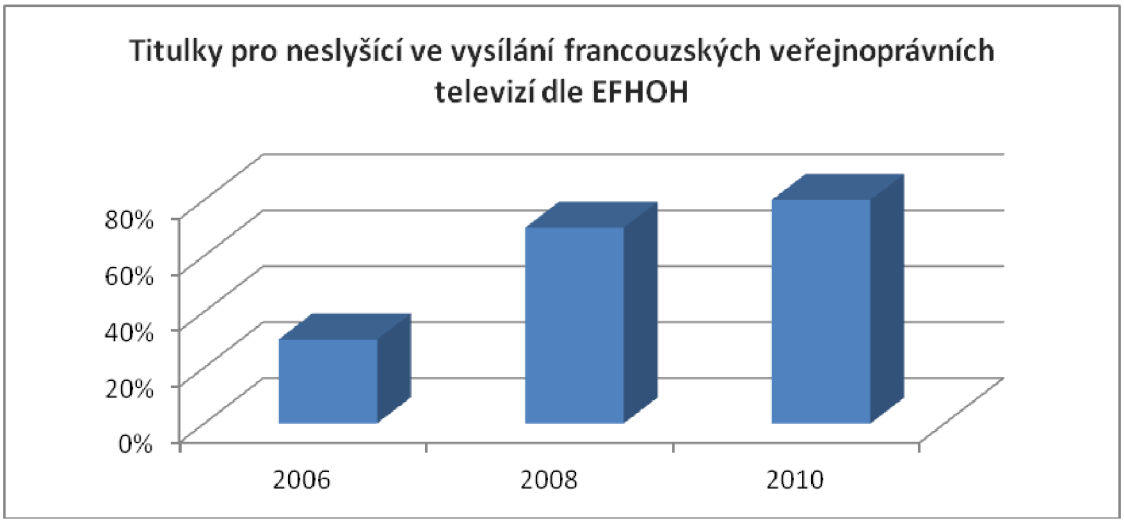

Zdroj: Autor na základě dat EFHOH 2010a

6. 3. 5 Zhodnocení evropeizačních změn

Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím divákům bylo ve Francii velmi dobře ošetřeno už před samotným přijetím AVMSD. Povinnost titulkování i s konkrétními limity vyplývala ze zákona z roku 2005. Článek 7 AVMSD byl transponován zákonem 2005-102 z 11. 2. 2005. Zpřístupňování pořádů je nově doporučováno poskytovatelům audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání. V oblasti titulkování nebylo nutné přijímat žádná další opatření.

Co se týče koncepčních materiálů, je důležitost titulkování uváděna ve zprávě „Pour la réussite de tous les élèves," která shrnovala proces konzultací a sloužila jako podklad pro vypracování zákona o školské reformě. Vztah titulkování a cizích jazyků je nepřímo zmiňován také v plánu pro výuku cizích jazyků a v příloze prováděcího dekretu ke školskému zákonu z 11. 7. 2006. V národních plánech reforem nebyly zpracovány vnitrostátní strategie pro mnohojazyčnost. Plán pro uchovávání filmového dědictví fungoval už před doporučením EU. V jeho dostupném popisu není zmínka o titulkování ukládaných děl do dalších evropských jazyků.

K překladu cizojazyčných děl studie MCG uvádí, že se tradiční pojetí Francie jako země dabingu začíná měnit, protože titulkování získává na důležitosti. Není to ale možné doložit podrobnými konkrétními daty (MCG 2007: 67).

Změna vyvolaná působením evropeizace v oblasti titulkování je **částečná**. Za vliv evropeizačního působení lze označit doporučení o zpřístupňování vysílání poskytovatelům audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání a také přímé a nepřímé zmínky o spojitosti sledování filmů v originálním znění s titulky a znalosti cizích jazyků ve strategických dokumentech.

6. 4 Španělsko

6. 4. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD

Zmínky o přístupnosti televizního vysílání pro neslyšící se ve španělském právu objevily už před transpozicí AVMSD. Nicméně žádné konkrétní limity, které by bylo nutno dodržovat, stanoveny nebyly[66].

Novela zákona 24/2001 z 27. 12. 2001, kterou se mění předpis 4/1980 „de Estatuto de la Radio y la Televisión," obsahuje v článku 5, odstavec 1, ustanovení, že veřejnoprávní

[66] Vzhledem k rozsahu práce byly ve Španělsku zkoumány zákony, koncepční dokumenty a statistiky jen na celostátní úrovni a nikoli ty, které se týkají pouze jednotlivých autonomních společenství.

televize RTVE má podporovat přístup všech sociálních skupin k vysílání včetně osob se zdravotním postižením.

Přístupnost jednotlivých služeb pro osoby se zdravotním postižením je rozebírána také v dlouhodobém koncepčním dokumentu „I Plan Nacional de Accesibilidad 2004 - 2012“ z 25. 7. 2003. Zde je několikrát odkazováno na EU, EK, Evropský rok osob se zdravotním postižením a na usnesení Rady EU „eAccessibility.“ Navzdory pokroku je podle plánu stále velmi vzdálená situace, kdy bude dosaženo 100% titulkovaných pořadů. V popisovaných budoucích akcích se objevuje podpora titulkování a analyzování možnosti vypracování právních předpisů (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales 2003: 7, 39, 93).

Ve stejném roce byl 2. 12. přijat zákon 51/2003, který se týkal rovných příležitostí a nediskriminace zdravotně postižených osob. Podle článku 3 se předpis vztahuje i na telekomunikace a informační společnost. Přímo o titulkování se však nepíše nic. Na dodržování zákona má dohlížet „Národní rada pro handicapované osoby“ (Consejo Estatal de las Personas con Discapacidad), jež byla zřízena dekretem 1865/2004 z 6. 9. 2004.

Další instituce - „Španělské centrum pro titulkování a zvukový popis“ (CESyA) byla založena zákonem 27/2007 z 23. 10. 2007. Jejím úkolem je vyvíjení iniciativ a koordinace aktivit různých aktérů v této oblasti. V článku 23, odstavec 1, je rovněž uvedeno, že *„orgány veřejné moci budou podporovat opatření nezbytná pro to, aby veřejnoprávní média byla přístupná i osobám se zdravotním postižením.“*

Královský dekret 1494/2007 z 12. 11. 2007 se věnuje základním podmínkám přístupu zdravotně postižených k obsahu sdělovacích prostředků. V článku 10, odstavec 2, je psáno, že televizní vysílání má být zpřístupňováno například titulky na základě lhůt stanovených v právních předpisech.

Lhůty a kvóty na titulkování pořadů pro veřejnoprávní televize a pro držitele státních a regionálních televizních licencí se objevily už v roce 2005. Šlo ale o nezávaznou formu v podobě návrhu reformy audiovizuálního sektoru „Anteproyecto de la Ley General Audiovisual.“ Podíl titulků v televizích se měl od roku 2006 každoročně zvedat o 5 % až do roku 2015, kdy by veřejnoprávní stanice na národní a regionální úrovni měly dosáhnout 100 % titulkování. Limit pro držitele celostátních a regionálních licencí specifikovaných v zákoně byl stanoven na 80 % a pro ostatní stanice na 60 % (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales 2007: 31 - 33). Do španělského práva se limity dostaly až po šesti letech debat o novém právním předpisu, když byl 21. 3. 2010 schválen zákon 7/2010 „Ley General de la Communicaión Audiovisual“ (Portál Mavise 2012). Tím zároveň došlo k transpozici AVMSD. V článku 8, odstavec 2, je uvedeno, že osoby se sluchovým postižením mají nárok

na alespoň 75 % titulkovaných pořadů na televizních stanicích s celostátním nebo regionálním pokrytím. Lhůty a průběžné konkrétní limity ke splnění k 31. 12. pro jednotlivé roky 2010 až 2013 jsou popsány v pátém přechodném ustanovení. V roce 2010 jde o 25% pořadů, v roce 2013 o zmiňovaných 75%, v případě veřejnoprávních vysílatelů o 90%. V článku 6 zákona je uvedeno, že zpřístupňovány musí být rovněž další komunikační prostředky včetně například webových stránek.

6. 4. 2 Další zákony a koncepční materiály

Jazykové vzdělávání a mnohojazyčnost

Žádný národní plán zaměřený pouze na výuku cizích jazyků vypracován nebyl. Sekci věnovanou cizím jazykům obsahuje dokument „Una educación de calidad para todos y entre todos," který byl zveřejněn 29. 9. 2004. Je v něm shrnován proces konzultací a debat, které měly vést k vypracování nového školského zákona. Jedná se o analýzu situace ve vzdělání, která shrnuje příspěvky ze strany různých organizací, sdružení a skupin. Zároveň navrhuje řešení do budoucna. Je zde popisováno, že vzdělávací systém Španělska musí reagovat na multikulturní prostředí EU (Ministerio de Educación y Cienca 2004: 20). Za problematické je označeno, že se cizí jazyky nevyskytují v národních médiích, což lze vztáhnout k preferenci titulků oproti dabingu (Ministerio de Educación y Cienca 2004: 20).

Nový školský zákon 2/2006 Ley Orgánica de Educación byl schválen 3. 5. 2006. Žádné články, které by se týkaly titulkování a neformálního učení cizích jazyků, neobsahuje. Navazují na něj dekrety 1513/2006 z 7. 12. 2006, 1631/2006 z 29. 12. 2006 a 1467/2007 z 2. 12. 2007, které se týkají různých úrovní vzdělávání, tedy primárního, sekundárního a „bachillerata"[67]. V jejich přílohách jsou detailně popisovány jednotlivé oblasti kurikula včetně výuky cizích jazyků. Současné prostředí je označeno za mnohem více multikulturní a multilinguální než dřív. Uvádí se, že pro Španělsko jako člena EU je nezbytné rozvíjet znalosti jazyků ostatních členských států s tím, že klasická výuka nemůže postihnout všechny aspekty cizího jazyka, protože se žáci nesetkávají s různými rodilými mluvčími, v jejichž řeči mohou být různé nuance. Proto by měla být více využívána i audiovizuální média a ICT.

V národních plánech reforem nebyla vypracována vnitrostátní strategie pro mnohojazyčnost. Jazykovému vzdělávání je však v rámci kapitoly „Rozvoj lidského kapitálu" věnován poměrně velký prostor. Jako zlepšení odborného vzdělávání ve snaze lépe reagovat

[67] Dvouletý vzdělávací cyklus, který navazuje na sekundární stupeň. Po jeho úspěšném absolvování a složení přijímacích zkoušek mohou žáci pokračovat na univerzitu.

na aktuální potřeby společnosti je popisováno například kombinování vyučovacích hodin jazyků a ICT (Government of Spain 2005, Government of Spain 2008: 35).

Ochrana filmového dědictví

Strategický dokument „Plan de Digitalización de la Filmoteca Española," který byl publikován 12. 7. 2006, doporučuje, aby byly digitalizované filmy při uvádění do databází opatřovány titulky v dalších evropských jazycích a skrytými titulky pro neslyšící (Filmoteca Española 2006: 82). Filmoteca Española se rovněž podílela na vydávání archivních filmů s titulky na DVD (European Commission 2009b).

Co se týče právního řádu, uchovávání filmového dědictví je zakotveno v článcích 6 a 30 zákona 55/2007 „Ley del Cine" z 28. 12. 2007 a také v článku 20 navazujícího dekretu 2062/2008 z 12. 12. 2008, kde je určována státní podpora pro kinematografii včetně filmového dědictví. Žádné informace o titulkování se ve zmiňovaném zákoně ani dekretu neobjevují. Konkrétní pravidla pro státní podporu kinematografie jsou stanovena v ministerském nařízení CUL/2834/2009 z 19. 10. 2009. V článku 71, který se týká podpory distribuce, jsou v odstavci 1 uváděny způsobilé výdaje, kam je začleněno i titulkování, dabing nikoli. Nárok na vyšší míru podpory mají podle odstavce 2 stejného článku filmy, které jsou distribuovány se skrytými titulky pro neslyšící.

6. 4. 3 Překlad cizojazyčných filmů

Ve studii MCG z roku 2007 se uvádí, že ačkoli je ve Španělsku dabing dlouhodobě preferovaný, v posledních letech se v kinech situace mírně mění. Pouze titulky mělo v roce 2007 15% cizojazyčných filmů, kina ve velkých městech navíc nabízela snímky v obou verzích, ze kterých si diváci mohli vybrat (MCG 2007: 66). Nicméně srovnání údajů z let 2006 a 2009 ze dvou studií MCG pokračující změnu situace zpochybňuje. Cizojazyčné filmy promítané ve Španělsku jsou rozděleny na americké a evropské. U obou kategorií došlo v roce 2009 k poměrně výraznému navýšení filmů, které byly uváděny jen v dabované verzi. U amerických filmů se jednalo o nárůst o 20 %, u evropských filmů o takřka 30 %. Naopak množství snímků uváděných jen s titulky pokleslo (MCG 2007: 83, MCG 2011b: 8).

Dlouholetý přehled překladu cizojazyčných filmů, které jsou uváděny v premiéře ve španělských kinech, nabízí výroční informační bulletiny Institutu pro kinematografii a audiovizuální umění pod Ministerstvem kultury (ICAA). Z nich je patrné, že od roku 2007 klesal podíl filmů s titulky a naopak stoupal podíl dabovaných filmů. Zatímco v roce 2005 mělo pouze titulky 144 filmů, v roce 2010 už to bylo jen 41 filmů (ICAA 2006 - 2011).

Dabing je jasně preferovanou formou překladu i ve španělských televizích (MCG 2007: 7). Žádná konkrétnější data dostupná nejsou.

Graf č. 14

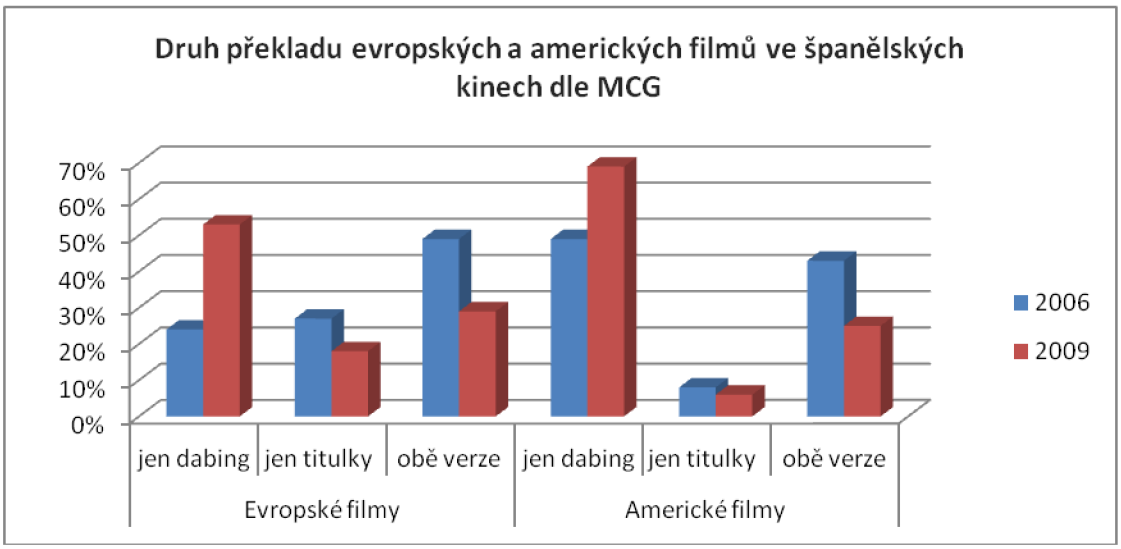

Autor na základě dat MCG (MCG 2007: 83, MCG 2011b: 8)[68]

Graf č. 15

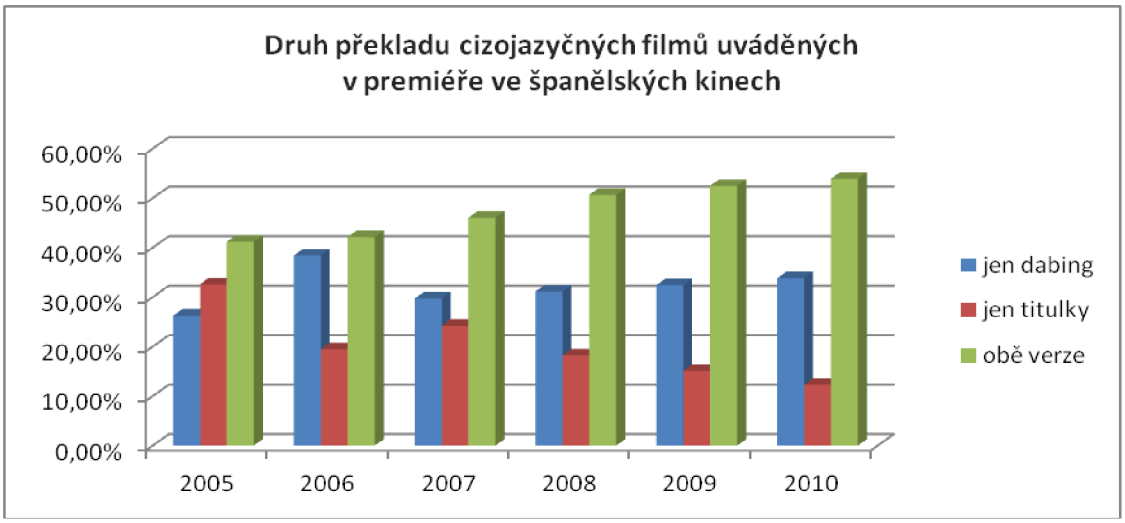

Zdroj: Autor na základě dat z výročních informačních bulletinů Institutu pro kinematografii a audiovizuální umění pod Ministerstvem kultury (ICAA) za roky 2005 – 2010 (ICAA 2006-2011)[69]

[68] Statistika zahrnuje všechny evropské (mimo španělských) a americké filmy uváděné ve španělských kinech v letech 2006 a 2009.
[69] Data za rok 2004 nejsou dostupná. Statistika zahrnuje pouze zahraniční filmy uváděné v premiéře.

6. 4. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím

V dlouhodobějším hledisku výrazně rostl počet hodin vysílání s titulky pro neslyšící. A to už před přijetím zákona z roku 2010, kterým došlo k transpozici článku 7 AVMSD. Zatímco v roce 2004 bylo na veřejnoprávní stanici RTVE titulky opatřeno zhruba 5000 hodin, v roce 2011 to bylo zhruba čtyřikrát více - 20822 hodin. Podobně i na komerční televizní stanici Telecinco narostl počet hodin více než o devět tisíc. Ne u všech stanic se ale jednalo o nepřetržitý kontinuální růst (CESyA 2009: 81, CMT 2011: 282). Údaje o počtu hodin vysílání s titulky navíc ještě plně nevypovídají o tom, zda se stejnou mírou zvyšoval i podíl celkového vysílání s titulky. Je možné, že se meziročně zvýšil také celkový počet hodin vysílání. Data o procentuálním zastoupení titulků ve vysílání jsou dostupná pro roky 2007 až 2009. U většiny kanálů je podíl konstantní až mírně stagnující, jen u RTVE část vysílání s titulky pro neslyšící narostla. Z grafu číslo 16 vyplývá, že nejen veveřejnoprávní RTVE, ale i ostatním privátním stanicím chybělo v roce 2009 relativně hodně[70], aby plnily podmínky titulkování, jež musí být podle nového zákona dosaženy do konce roku 2013 (Red Melisa 2011: 18).

Graf č. 16

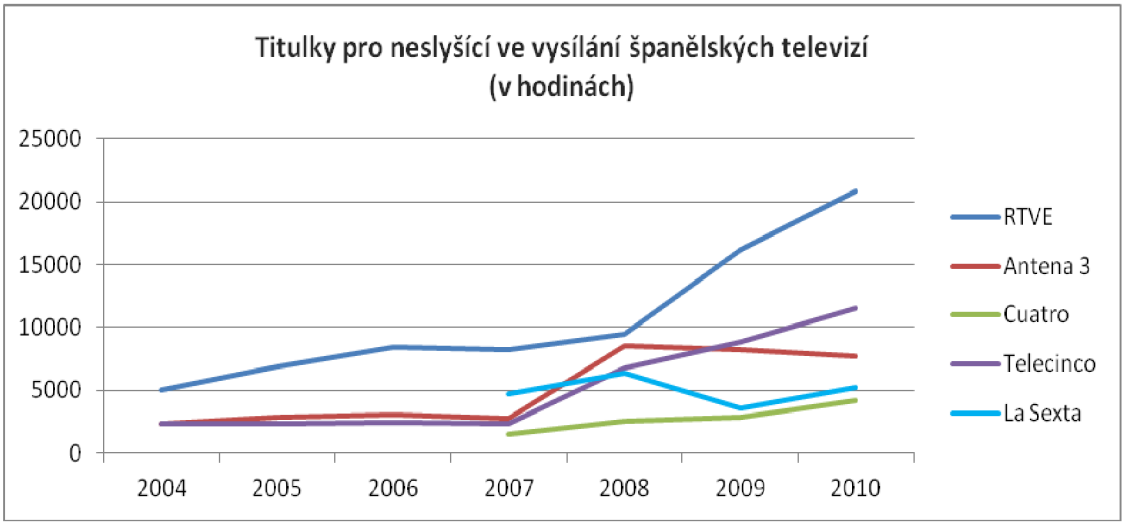

Zdroj: Autor na základě dat „Komise pro telekomunikační trh“ (CMT) a CESyA (CESyA 2009: 81, CMT 2009: 7, CMT 2011: 282)[71]

[70] Privátní televize tyto podmínky plnily v průměru přibližně z poloviny (limit do konce roku 2013 je 75%). Veřejnoprávní televize RTVE dosahovala asi 60% titulkování, přičemž limit k plnění do konce roku 2013 je 90% (Red Melisa 2011: 18).

[71] Jedná se o celková data za všechny kanály jednotlivých vysílatelů.

Graf č. 17

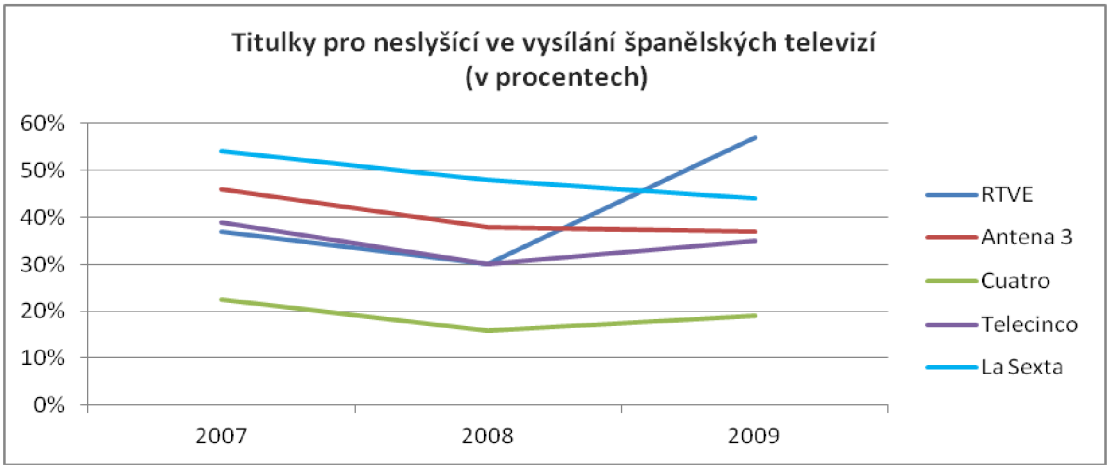

Zdroj: Autor na základě dat „Španělského centra pro titulkování a zvukový popis“ (CESyA) (Red Melisa 2011: 18)

Graf č. 18

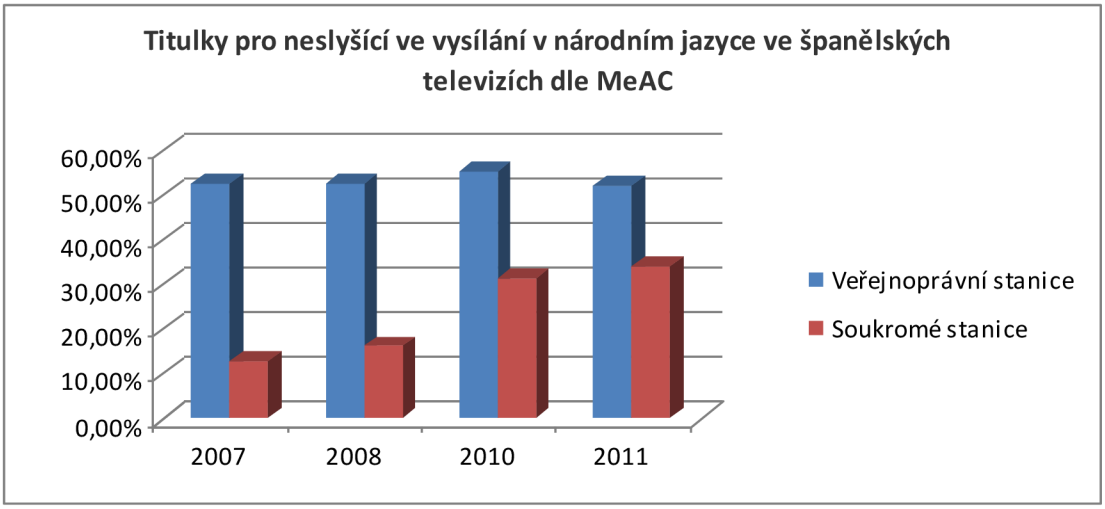

Zdroj: autor na základě dat studií MeAC 1 a MeAC 2 (Empirica a Work Research Centre 2008: 32 – 36; Technosite 2010: 148 a 152; Technosite 2011: 115 a 120)

Graf č. 19

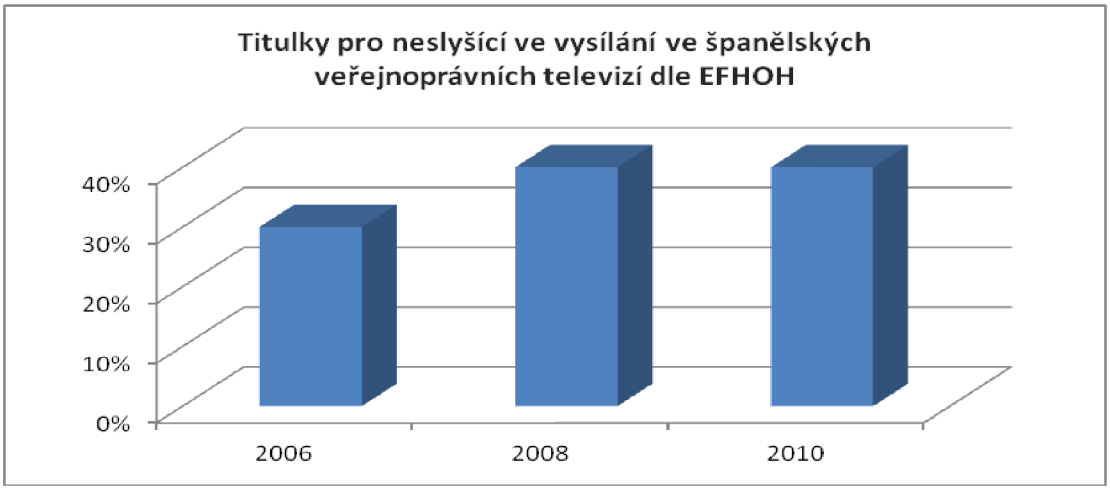

Zdroj: autor na základě dat EFHOH 2010a

6. 4. 5 Zhodnocení evropeizačních změn

Doporučení k titulkování obsahoval koncepční dokument „I Plan Nacional de Accesibilidad 2004 - 2012“ z 25. 7. 2003, zákon 27/2007 z 23. 10. 2007, kterým se zakládala CESyA, i na něj navazující dekret 1494/2007 z 12. 11. 2007. Limity titulkování, které musí dodržovat veřejnoprávní i soukromí vysílatelé, se do španělského práva poprvé dostaly až transpozicí směrnice AVMSD, k níž došlo zákonem 7/2010 z 21. 3. 2010.

V ministerském nařízení o státní podpoře pro film z 19. 10. 2009, které se váže k dekretu 2062/2008 a zákonu 55/2007 o kinematografii, se píše o zvýhodněné formě podpory při opatření audiovizuálního díla skrytými titulky.

Nepřímé zmínky o spojitosti sledování filmů v originálním znění s titulky s výukou cizích jazyků se vyskytují v přílohách tří prováděcích dekretů, které konkretizují ustanovení školského zákona 2/2006 z 3. 5. 2006. Podobné zmínky obsahuje koncepční dokument „Una educación para todos y entre todos“ z 29. 9. 2004, který shrnoval proces konzultací a debat při přípravě školské reformy. Rovněž ve španělském plánu digitalizace je doporučováno titulkování archivovaných a uchovávaných filmů.

Počet hodin vysílání s titulky pro neslyšící ve sledovaném období výrazněji narostl na všech kanálech. Podíl celkového zpřístupněného vysílání byl v letech 2007 až 2009 zhruba konstantní, stoupal jen u RTVE. Lze očekávat, že v roce 2010 a 2011 došlo k růstu i u ostatních stanic, které musí plnit limity vyplývající ze zákona. Oficiální statistiky ale dosud nejsou dostupné. Co se týče překladu cizojazyčných filmů, od roku 2007 mírně stoupá počet dabovaných snímků, naopak počet filmů s titulky se snižuje.

Ustanovení o titulkování se tedy ve Španělsku objevují v právním řádu i v několika koncepčních dokumentech. Počet hodin vysílání se skrytými titulky vzrostl, i když zatím není přesně možné určit vliv nového audivizuálního zákona. Evropeizační změna ve Španělsku je poměrně **výrazná.**

6. 5 Švédsko

6. 5. 1 Transpozice článku 7 směrnice AVMSD

Zpřístupňování televizního vysílání skrytými titulky pro neslyšící nebylo před transpozicí článku 7 AVMSD ve švédském právu zakotveno. Nicméně ustanovení o zpřístupňování vysílání bylo obsaženo v televizních licencích. Například licence pro švédskou veřejnoprávní televizi SVT pro období od ledna 2002 do prosince 2005 obsahovala garanci, že minimálně 50 % programů švédského původu bude do konce licenčního období (prosinec 2005) opatřeno

skrytými titulky. Podobně i v licenci pro stejné období pro komerčního vysílatele TV4 se uvádí, že zábavné programy a švédské televizní dramatické pořady musí být zpřístupněny alespoň ve stejném rozsahu jako v roce 1996, kdy se jednalo o 110 hodin. V dalších licenčních obdobích byl limit navýšen. V období od roku 2006 do roku 2009 měla SVT na svém prvním a druhém kanálu dosáhnout titulkování 65 % pořadů v národním jazyce. V licenci pro roky 2010 až 2013, kterou švédská vláda schválila v prosinci 2009, jde dokonce o 100 % národních pořadů na SVT 1 a SVT 2. Komerční TV4 musí podle současné licence z roku 2010 zpřístupnit neslyšícím 90 % vysílání do 30. 6. 2016 (European Commission 2004b, EFHOH 2010b, Portál Government Offices of Sweden 2011, European Commission 2011f). K transpozici AVMSD došlo zákonem o televizním a radiovém vysílání „Radio-och tv-lag“ ze 17. 7. 2010. Titulkování je zahrnuto v kapitole 5, odstavec 12. Poskytovatelé lineárních i nelineárních televizních služeb (audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání) podle něj musí přizpůsobovat vysílání zdravotně postiženým osobám například titulky. A to v jakémkoli možném rozsahu, který určuje vláda, pokud jde o veřejnoprávní stanice. V ostatních případech rozhoduje regulační orgán „Myndigheten för radio och tv.“ Rozhodnutí musí být platné na konkrétní časový úsek. Při stanovování limitů má být přihlíženo k finančním možnostem poskytovatele služeb a k celkovému technologickému vývoji. V kapitole 16 zákona je dále vytyčen monitoring v této oblasti a v kapitole 17 i možnost sankcí za nedodržování ustanovení.

6. 5. 2 Další zákony a koncepční materiály

Jazykové vzdělávání a mnohojazyčnost

V návaznosti na sdělení EK o výuce cizích jazyků nebyl ve Švédsku vypracován žádný koncepční dokument. Koordinace strategie v jazykové politice je řešena prostřednictvím neformální skupiny spadající pod Ministerstvo pro školství a výzkum (Utbildningsdepartementet). Rovněž nebyl vytvořen žádný koncepční plán k mnohojazyčnosti, který by byl součástí národních plánů reforem (email Midlert 2012, European Commission 2006, Government of Sweden 2005, Government of Sweden 2008).

Od podzimu 2011 je v platnosti nový školský zákon „Skollag 2010:800,“ který postihuje všechny úrovně vzdělávání a vyjasňuje například rozdělení rozhodovací pravomoci mezi lokálními autoritami a vládou. K otázce titulkování a neformálního jazykového vzdělávání v něm žádná ustanovení nejsou.

Ochrana filmového dědictví

V návaznosti na doporučení EP a Rady EU o filmovém dědictví vydal v roce 2007 Švédský filmový institut (SFI) dokument o hlavních směrech archivování jeho filmových kolekcí. Dokument byl v dalších letech doplňován a jeho poslední revize pochází z března 2011 (European Commission 2010a: 116, SFI 2011). Ačkoliv se v koncepčních dokumentech žádná zmínka o zpřístupňování filmů do dalších jazyků nevyskytuje, v implementační zprávě o plnění doporučení je psáno, že v roce 2007 se SFI podílel na vydání série klasických archivních švédských filmů na DVD s titulky v šesti evropských jazycích (European Commission 2010a: 57).

SFI vydal i další dokumenty k uchovávání filmů - „Nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt Bevarande“ a „Budgetunderlag 2013 - 2015.“ Prvně jmenovaný dokument obsahuje návrhy a doporučení pro národní strategii digitalizace filmů. Druhý z nich vypočítává náklady projektu digitalizace filmových sbírek a je v něm požadována mimořádná finanční podpora pro tři následující roky. Ani v těchto dokumentech se neobjevují žádné části, které by se věnovaly titulkování audiovizuálních děl (SFI 2009, SFI 2012, email Wengström 2012).

6. 5. 3 Překlad cizojazyčných filmů

Švédsko je zemí, kde jsou zahraniční filmy v drtivé většině dlouhodobě titulkovány nejen v kině, ale i v televizi. Dabovány jsou jen filmy pro děti. Podle odhadu vedoucího statistického oddělení SFI Johana Fröberga je v kinech dabováno méně než 10 % cizojazyčných celovečerních filmů (email Fröberg 2012, MCG 2007: 68). Mezi lety 2004 a 2011 vyzněl poměr titulků vůči dabingu jednoznačně pro titulkování i u veřejnoprávní televize SVT. Nadabované zahraniční filmy se ve sledovaném období pohybovaly v rozmezí 0 až 3 %, průměrně šlo o přibližně 1,6 %. Žádný stoupající nebo klesající trend nelze sledovat. Jasně dominuje překlad pomocí titulků (email Håkansson 2012).

Graf č. 20

Zdroj autor na základě dat SVT (email Håkansson 2012)

6. 5. 4 Zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím

Z údajů EFHOH vyplývá, že část vysílání švédské veřejnoprávní SVT, která je opatřena titulky pro neslyšící, se postupně zvyšuje. V roce 2006 šlo o 50 % pořadů, v roce 2008 65 % a v roce 2010 už 70 % (EFHOH 2010a). Stoupající trend ale zpochybňují informace ze studií MeAC o množství pořadů v národním jazyce s titulky. V roce 2010 měla SVT odvysílat 90 % národních pořadů s titulky, v roce 2011 jen 50 % (Empirica a Work Research Centre 2008: 33 – 36; Technosite 2011: 115). V případě, že jsou uvedená data správná, mohl být důvodem k poklesu začátek nového licenčního období. Podmínka zpřístupněných pořadů má být splněna až k jeho konci v roce 2013. U komerčního vysílatele TV 4 bylo v letech 2009 a 2010 na základě údajů EFHOH opatřeno titulky pro neslyšící 30 % pořadů (EFHOH 2011: 28).

Graf č. 21

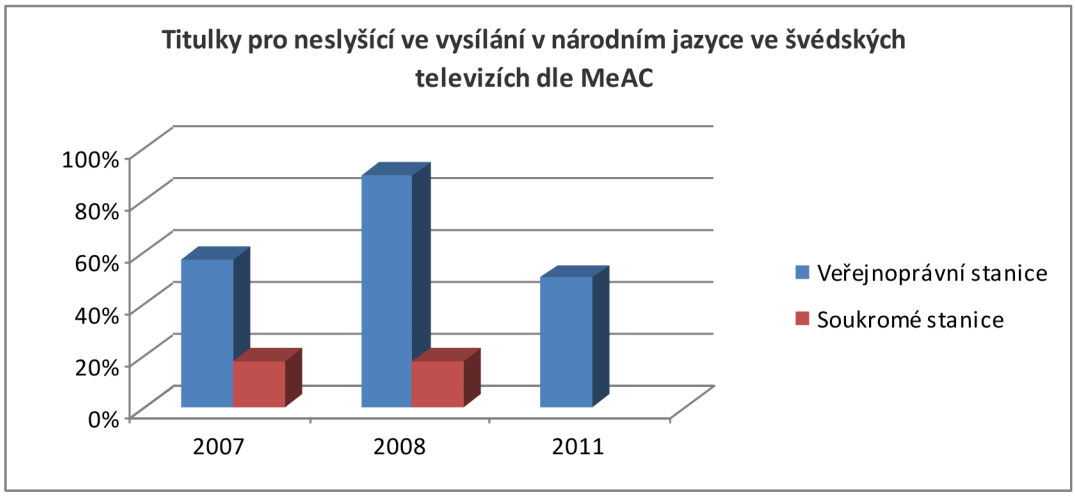

Zdroj: Autor na základě dat studií MeAC 1 a MeAC 2 (Empirica a Work Research Centre 2008: 32 – 36; Technosite 2011: 115 a 120)[72]

[72] Data za rok 2010 nejsou dostupná. Za rok 2011 nebyla dostupná data pro soukromé stanice.

Graf č. 22

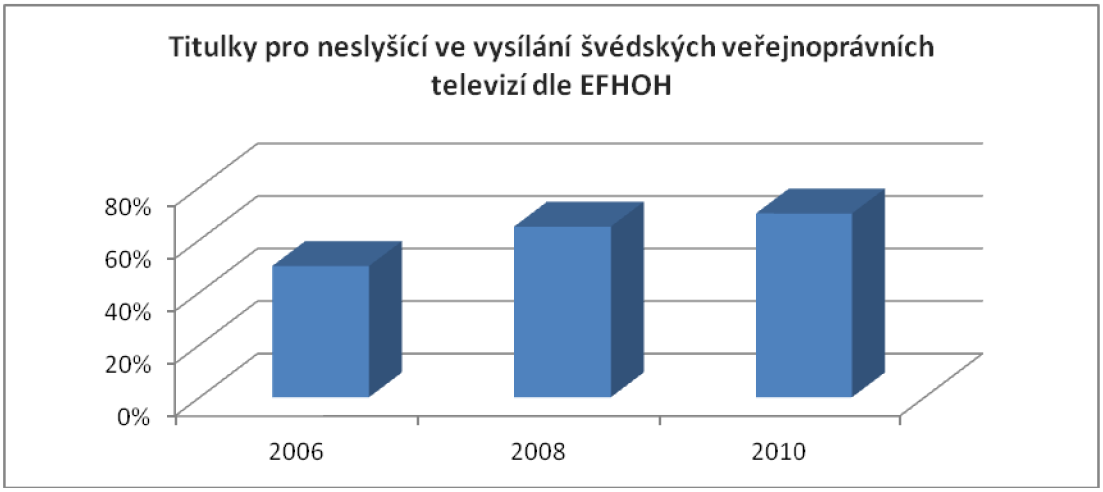

Zdroj: Autor na základě EFHOH 2011

6. 5. 5 Zhodnocení evropeizačních změn

Transpozicí AVMSD, ke které došlo zákonem ze 17. 7. 2010, se do švédského práva poprvé dostala povinnost poskytovatelů televizního vysílání zpřístupňovat své služby neslyšícím osobám. Konkrétní limity mají být stanoveny v licencích pro specifická období, které vydává vláda a regulační orgán pro televizní vysílání. V licenci pro veřejnoprávní televizi SVT, která byla vládou schválena na konci roku 2009, je ustanovení o zpřístupnění 100 % vysílání titulky do konce roku 2013. Oproti minulému licenčnímu období byla povinnost navýšena celkem o 35 %. K výraznému nárustu došlo i v licenci pro komerční TV4. Zde se mohl promítnout vliv EU, jelikož licence byly vydány až po přijetí AVMSD. Z dostupných statistických údajů není úplně průkazné, jak se tyto změny projevují v praxi. Podle EFHOH dochází k postupnému zvyšování množství pořadů s titulky, dle studie MeAC počet švédských pořadů se skrytými titulky v roce 2011 oproti roku 2008 poklesl. Nicméně oblast zpřístupňování televizních služeb je evropeizována. Jinak je tomu u překladu cizojazyčných filmů prostřednictvím titulků, kde v podstatě nedošlo k žádným změnám.
Ve Švédsku je tradice titulkování zahraničních filmů v kinech i televizích dlouhodobá. Nebyl přijat žádný dokument v oblasti jazykového vzdělávání ani mnohojazyčnosti. Přestože koncepční materiály o filmovém dědictví vypracovány byly, titulkování filmů do cizích jazyků nezmiňují. Konkrétním příkladem plnění doporučení EP a Rady EU ze strany SFI bylo vydání švédských archivních filmů na dvd s titulky v několika evropských jazycích. Celkový dopad způsobený evropeizačním působením lze označit za **částečnou** změnu**.**

7. Komparace změn v oblasti titulkování

V této kapitole budou srovnávány změny v definovaných oblastech evropeizace titulkování ve zkoumaných státech. Jde o transpozici článku 7 AVMSD, o případné další nově přijaté zákony a novelizace či koncepční a strategické dokumenty s vazbou na titulkování a o statistiky ke skrytým a otevřeným titulkům. V rámci komparace je zároveň odpovídáno na jednotlivé dílčí výzkumné otázky (dále jen DVO) a základní výzkumnou otázku. Změny jsou přehledně shrnuty v tabulce[73] číslo 4.

První DVO se týkala zavedení článku 7 AVMSD do národního práva zkoumaných států. Jelikož je transpozice směrnic povinná, logicky zde byla pozorována nejjasnější míra vlivu EU. Článek byl zahrnut v zákonech všech pěti zemích, jednotlivé právní formulace se však svou vahou liší. Ve Švédsku a Španělsku se v právním řádu nově objevuje povinnost titulkování pro televizní stanice. Ve Španělsku jsou podrobné limity zavedeny přímo v zákoně, ve Švédsku v televizních licencích, přestože článek 7 AVMSD nic podobného přímo nevyžadoval. Částečně tak došlo k situaci, o které píší Bulmer a Radaelli (2005: 347), že v určitých případech může i malý evropeizační tlak vést k rozsáhlejším změnám na národní úrovni. Francie, Spojené království i Česká republika již měly povinnost pro poskytovatele televizního vysílání i s konkrétními limity zakotvenu. Transpozicí AVMSD došlo k rozšíření doporučení (Francie a Spojené království) či povinnosti (ČR) na poskytovatele audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání (dále AMSNV).

Druhá DVO se věnuje zahrnutí titulkování do dalších zákonů či koncepčních a strategických dokumentů. V tomto ohledu nenastaly žádné změny pouze ve Spojeném království. Ve všech ostatních zemích se nějaký závazný nebo nezávazný dokument s vazbou na titulkování objevuje.

V souvislosti s dalšími zákonnými předpisy lze jako nejvýznamnější změnu označit zákon č. 249/2006 přijatý v České republice, který stanovuje povinnost distributorů opatřovat DVD skrytými titulky pro neslyšící.

V národních plánech na uchovávání filmového dědictví je titulkování archivních filmů přímo doporučováno jen ve Španělsku. V koncepčních dokumentech k jazykovému vzdělávání převažují nepřímé zmínky o důležitosti multimediáních pomůcek ve výuce, případně se objevují informace o spojitosti mezi sledováním titulkovaných filmů v originále

[73] Pro označení států byly v tabulce č. 4 využity zkratky dle normy ISO 3166-1 (CZ = Česká republika, UK = Spojené království Velké Británie a Severního Irska, FR = Francie, ES = Španělsko, SE = Švédsko). Přílohy dekretů ve Francii a Španělsku byly v tabulce zahrnuty ke koncepčním a strategickým dokumentům. Mají podobný charakter. Jedná se o popis náplně výuky a cílů k dosažení, nikoli o stanovení povinností a pravidel jako v zákonech.

a úrovní jazykových znalostí. Nikde ale není přímo napsáno, že je prioritou daného státu nebo zainteresovaného ministerstva propagace titulkování cizojazyčných filmů na úkor dabingu. Nezávazné dokumenty EU vyzývající k podpoře titulkování cizojazyčných filmů nebyly na národních úrovních přeměněny v nějaký právně závazný dokument, který by například stanovoval požadavky na podíl titulkovaných a dabovaných cizojazyčných filmů. V otázce překladu cizojazyčných děl tedy malý evropeizační tlak k rozsáhlým změnám nevedl. V této oblasti se ale objevily prvky horizontální evropeizace. V novinových článcích v ČR v reakci na údajnou snahu rozšířit podíl titulkovaných filmů na úkor dabingu v českých televizích se MŠMT odvolávalo na příklady „dobré praxe“ ze Švédska a Nizozemska. Stejné odkazy se objevily ve francouzském koncepčním dokumentu „Pour la réussite de tous les élèves.“

V rámci třetí DVO byl zkoumán podíl titulkovaných cizojazyčných filmů. Oficiální, podrobné a dlouhodobé údaje pro kina a televizní vysílání se autorovi podařilo získat pro ČR, částečně pro Švédsko a Španělsko. Zajímavé je, že v posledních letech (od roku 2006, respektive 2007) klesal podíl titulkovaných filmů v českých i španělských kinech. K poklesu podílu zahraničních filmů s titulky došlo v roce 2009 a 2010 také ve vysílání České televize, v roce 2011 proběhla určitá stabilizace. Na základě těchto omezených statistik se může zdát, že sdělení EK o mnohojazyčnosti, v němž byly státy vyzývány k podpoře titulkování filmů, nemělo žádný praktický dopad. Ve Švédsku je drtivá většina filmů dlouhodobě titulkována. Dostupné statistiky za veřejnoprávní televizi SVT nenaznačují žádné výraznější trendy v posledních letech.

Ve čtvrté DVO byl analyzován podíl televizního vysílání zpřístupněného neslyšícím. U všech zemí s výjimkou Švédska podíl ve zkoumaném období průběžně rostl už před výzvou z EU. Ve Španělsku se ale nejednalo o nepřetržitý kontinuální růst u všech celostátních stanic. U Švédska nelze na otázku jednoznačně odpovědět, protože dostupné statistiky EFHOH a MeAC se rozcházejí. Prvně jmenovaná naznačuje průběžný růst, druhá ukazuje pokles v roce 2011 oproti roku 2008.

Celkově byla pozorovaná evropeizační změna u Spojeného království minimální, u Švédska, České republiky a Francie částečná a u Španělska výrazná.

U Spojeného království a Španělska lze dobře demonstrovat míru nesouladu mezi národní a evropskou úrovní a následný rozsah evropeizačních změn. Spojené království mělo zpřístupňování televizního vysílání neslyšícím velmi dobře ošetřeno dlouho předtím, než se objevil požadavek z EU. Rovněž zahraniční filmy jsou v drtivé většině dlouhodobě titulkovány. I koncepční a strategické dokumenty byly vypracovány před výzvou z EU.

Cizojazyčné filmy se zde ale vyskytují o dost méně než v ostatních zemích EU. Zřejmě proto nejsou považovány za relevantní způsob neformální jazykového vzdělávání a žádné odkazy v tomto duchu se v dokumentech neobjevují. Nesoulad národní a evropské roviny byl velice malý, jedinou evropeizační změnou bylo doporučení titulkování pro neslyšící i poskytovatelům audiovizuálních služeb na vyžádání.

V případě Španělska se naopak objevil velký nesoulad. Cizojazyčné filmy jsou tradičně dabovány a zpřístupnění televizního vysílání neslyšícím nebylo v zákonech podrobně regulováno. Transpozicí článku 7 AVMSD došlo ke stanovení relativně vysokých limitů pro opatření vysílání skrytými titulky. Změna byla hodnocena jako výrazná. Některé její aspekty byly v rozporu s dosavadním vývojem v zemi. Ve státě s tradicí dabingu se objevily přímé i nepřímé odkazy na titulkování v koncepčních dokumentech. Například v plánu digitalizace je doporučováno titulkování archivovaných filmů, v koncepčním dokumentu ke školské reformě byl nedostatek cizojazyčných děl v médiích označen za problém. Rovněž v ministerském nařízení pro státní podporu filmu se v podpoře distribuce objevuje preference titulkování. Pokud bychom měli změnu ve Španělsku převést na výsledek evropeizačního působení dle Tanji Börzel (2003: 70), odpovídala by zhruba akomodaci.

Jelikož byla částečná nebo výrazná změna dosažena u čtyř z pěti zkoumaných států, došlo ke splnění podmínky pro kladnou odpověď na základní výzkumnou otázku. **Přístup vybraných členských států k využívání otevřených a skrytých titulků se na základě působení evropeizace mění.**

Tabulka č.4 Komparace evropeizace titulkování

	Transpozice článku 7 AVMSD	Další zákony	Koncepční a strategické dokumenty	Překlad zahr. filmů (otevřené titulky)	Přístupnost TV vysílání pro neslyšící (skryté titulky)	Hodnocení evropeizačního působení
SE	povinnost titulkování, konkrétní limity stanoveny v televizních licencích	žádný další zákon	plán pro filmové dědictví (žádné zmínky)	drtivá většina filmů titulkována (v TV v průměru asi 98,4%, v kinech okolo 90%)	dle EFHOH kontinuální růst, dle MeAC v roce 2011 pokles oproti roku 2008	**Částečná změna**
ES	povinnost titulkování se stanovením konkrétních limitů	zákon 27/2007 (podpora přístupnosti TV veřejnými orgány, založení CESyA), dekret 1494/2007 (TV vysílání má být zpřístupňováno titulky), nařízení o státní podpoře pro film z 19.10. 2009 (preference filmů s titulky)	plán pro filmové dědictví (přímé zmínky), koncepční dokument ke školské reformě (nepřímé zmínky), přílohy prováděcích dekretů ke školské reformě (nepřímé zmínky)	od roku 2007 klesá podíl filmů s titulky v kinech, podrobné statistiky pro TV nejsou dostupné	kontinuální růst zpřístupněného vysílání v hodinách, ale ne u všech celostátních stanic	**Výrazná změna**
FR	limity titulkování zakotveny už před transpozicí AVMSD, nově doporučení pro AMSNV	žádný další zákon	plán pro filmové dědictví už před pokynem od EU, koncepční dokument ke školské reformě (přímé zmínky), příloha dekretu z 11. 7. 2006 (nepřímé zmínky)	dle MCG mírně stoupá množství filmů s titulky v kinech, podrobné statistiky nejsou dostupné	kontinuální růst zpřístupněných pořadů	**Částečná změna**
UK	limity titulkování zakotveny už před transpozicí AVMSD, nově doporučení pro AMSNV	žádný další zákon	plány pro filmové dědictví a výuku cizích jazyků už před pokynem od EU	drtivá většina filmů titulkována, konkrétní data nejsou dostupná	kontinuální růst zpřístupněných pořadů	**Žádná nebo minimální změna**
CZ	limity titulkování zakotveny už před transpozicí AVMSD, nově povinnost i pro AMSNV	zákon č. 249/2006 (povinnost distributorů opatřovat DVD skrytými titulky)	plán pro filmové dědictví (žádné zmínky), plán k výuce cizích jazyků (nepřímé zmínky)	od roku 2006 mírně klesá podíl filmů s titulky v kinech, na ČT 1 a ČT 2 od roku 2004 do roku 2008 rostl podíl zahr. pořadů s titulky, poté pokles	kontinuální růst zpřístupněných pořadů	**Částečná změna**

Zdroj: Autor

8. Závěr

Předkládaná diplomová práce si kladla za cíl zmapovat aktivity EU a vybraných členských států v rámci titulkování a následné posoudit míru vlivu EU na zkoumané státy. Využit byl koncept evropeizace. Bylo dokázáno, že přístup vybraných členských států k využívání otevřených a skrytých titulků se na základě působení evropeizace mění. Evropeizační vlivy se promítají v zákonech i koncepčních dokumentech na národní úrovni. Zkoumány byly rovněž statistiky k otevřeným a skrytým titulkům. Data k překladu cizojazyčných děl se autorovi nepodařilo získat u všech zemí, jelikož ne všude jsou statistiky vedeny. Nicméně dostupné údaje ukazují spíše opačný jev, než je nárůst počtu titulkovaných filmů, k čemuž vyzývala EK ve sdělení o mnohojazyčnosti z roku 2008. Data o zpřístupňování televizního vysílání ukazují postupný nárůst množství programů se skrytými titulky. S určitostí to nelze tvrdit pouze u Švédska.

Přestože není zkoumaný vzorek pěti zemí reprezentativní pro celou EU, z výsledků výzkumu vyplývá, že ve zpřístupňování televizního vysílání titulky probíhá mezi členskými státy i díky evropeizaci konvergence. To je v souladu se závěry Alison Harcout, která uvádí, že v audiovizuální mediální politice dochází mezi členskými státy ke sbližování, v čemž hraje významnou roli EU (Harcout 2002: 6 - 8). Zkoumané státy si stanovují limity na titulkování, aniž by je předtím přímo zakotvila EU. Čtyři z nich mají limity ošetřeny přímo v zákoně. Ve Švédsku se tak děje na základě licencí. Podle té současné má mít veřejnoprávní televize SVT do konce roku 2013 titulky pro neslyšící u všech svých pořadů. Na základě situace ve zkoumaných státech to vypadá, že další zásah na evropské úrovni nebude nutný. Analyzovaný vzorek představují země jako Spojené království nebo Francie, které jsou považovány za dlouhodobé lídry ve zpřístupňování vysílání. Stav v ostatních členských státech ale nemusí být zdaleka tak dobrý a mnohé indikátory ze studií „MeAC“ a „MeAC 2“ naznačují, že skutečně není. Opravdovou nutnost dalších potenciálních evropských kroků ukáže až první zpráva k implementaci AVMSD, kterou má EK publikovat na jaře 2012.

Téma titulkování cizojazyčných filmů získalo v agendě EU na důležitosti spolu se zřízením samostatného portfolia pro mnohojazyčnost pod vedením eurokomisaře Orbána. Po sloučení agendy mnohojazyčnosti se sektorem školství, mládeže a kultury došlo k částečnému upozadění. V současné době nic příliš nenasvědčuje tomu, že by mělo dojít ke změně. V polovině roku 2011 proběhla revize pokroku na poli mnohojazyčnosti. Ve dvou dokumentech EK jsou shrnovány jednotlivé akce na úrovni EU. Výhled do budoucna se prakticky neobjevuje. Není zmiňován ani návrh dalšího sdělení. Na analýze pokroku

členských států EK stále pracuje. Její výsledky by mohly potenciálně podnítit další kroky na úrovni EU. Ze závěrů této diplomové práce totiž vyplývá, že pět zkoumaných států pro podporu titulkování cizojazyčných filmů mnoho aktivit neprovedlo (European Commission 2011b, European Commission 2011c, email Bernaldo de Quiros 2012).

Na úrovni EU by podpoře titulkování prospěla úprava nastavení komunitárního programu pro filmový průmysl. V rámci současného programu MEDIA pro roky 2007 – 2013 neexistují speciální výzvy či podprogramy, ve kterých by bylo možné získat podporu pouze na titulkování filmů. Vždy se jedná o podporu pro širší distribuční aktivity. Zároveň není titulkování filmů nikterak zvýhodněno oproti dabingu. O výběru titulkování nebo dabingu rozhoduje distributor nebo vysílatel, který podporu získal (email Staníková 2012). Pro následující období (2014 - 2020) mají být aktivity současného programu MEDIA zahrnuty pod nový komunitární program Creative Europe. Pokud EK ve sdělení o mnohojazyčnosti z roku 2008 uvádí, že bude spolu s členskými státy podporovat titulkování filmů, měla by být ve zmiňovaném programu podpory zakotvena preference titulkování. Například s výjimkou možnosti získání prostředků pro dabing na dětské filmy. Podobné návrhy se objevily rovněž v dokumentu, jenž shrnuje proces konzultací zainteresovaných aktérů k budoucnosti programu MEDIA po roce 2013. Je zde uvedeno, že v současnosti sledujeme nárůst dabovaných filmů v oběhu. Posílena by ale měla být podpora titulkování, které napomáhá kulturní rozmanitosti (European Commission 2011e: 24 - 25). Nicméně z návrhu nařízení o programu „Creative Europe“ ani ze související zprávy o posouzení vlivů dopadů programu zavedení žádné změny v tomto duchu nevyplývá (European Commission 2011a,d). Alespoň minimálním opatřením, které by se mělo objevit, je povinnost příjemců informovat o způsobu využití podpory pro distribuční aktivity, tedy, zda byl film nadabován nebo opatřen titulky, a zavedení monitoringu údajů na celoevropské úrovni. Bylo by tak možné jednodušše kontrolovat, jak sama EU k podpoře titulkování přispívá. V současné době totiž obdobné statistiky neexistují. Získání těchto informací pro výzkum by vyžadovalo časově náročné oslovování všech podpořených příjemců, navíc s nejistou návratností odpovědí.

Použité zdroje:

Prameny:

- Alleyne, S. (2012): 198359 Mr Ondrej Janku movie subtitling. Department for Culture, Media and Sport of the UK. 21. 2. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Barkouk, S. (2012): Re: Information for diploma thesis. Ministère de la Culture et de la Communication. 7. 2. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Bernaldo de Quiros, B. (2012): FW: review of multilingualism policy. European Commission. DG EAC – Education and Culture. 30. 3. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Broadcasting Act 1990, on-line verze (http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1990/42/section/35)
- Broadcasting Act 1996, on-line verze (http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/55/section/20/enacted)
- CESyA (2009): Accesibilidad a la TDT en España para personas con discapacidad sensorial (2005-2007), on-line verze (http://www.cesya.es/files/documentos/libroTDT_baja.pdf)
- CMT (2009): Informe de accesibilidad en los servicios televisivos, on-line verze (http://www.cmt.es/c/document_library/get_file?uuid=4837f9ad-3afb-4b32-8abf-a2a796d3a720&groupId=10138)
- CMT (2011): Informe Anual 2010, on-line verze (http://informeanual.cmt.es/docs/INFORME%20ANUAL%20CMT%202010.pdf)
- CNDP (2004): Rapport de la Commission du débat national sur l'avenir de l'École présidée par Claude Thélot - Pour la réussite de tous les élèves, on – line verze (http://www.education.gouv.fr/archives/2003/debatnational/upload/static/lerapport/pourlareussite.pdf)
- Communications Act 2003, on-line verze (http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/pdfs/ukpga_20030021_en.pdf)
- Council of the European Communities (1989): Council directive of 3 October 1989 on the coordination of certain provisions laid down by Law, Regulation or Administrative Action in Member States concerning the pursuit of television broadcasting

activities, „Television without frontiers“, (89/552/EEC), on–line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1989:298:0023:0030:EN:PDF)

- Council of the EU (2003): Council Resolution on 6 February 2003 "eAccessibility", improving the access of people with disabilities to the knowledge based society, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003G0218(03):EN:HTML)
- CSA (2009): Bilan de l'accessibilité des programmes pour les personnes sourdes ou malentendantes pour l'année 2008, on-line verze (www.csa.fr/content/download/12481/264947/file/bilan_2008_accessibilite_programmes.pdf)
- Česká televize (2005): Ročenka České televize 2004, on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/publikace-ct/rocenky/2004/rocenka2004.pdf)
- Česká televize (2006): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce České televize 2005, příloha 5.6. Obraz vysílání České televize v roce 2005 v grafech, on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/publikace-ct/rocenky/2005/priloha56.pdf)
- Česká televize (2007): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2006, on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/publikace-ct/rocenky/2006/zprava2006.pdf)
- Česká televize (2008): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2007, příloha 5.7. vysílání ČT v grafech 2007 ku 2006, on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/rada-ct/vyrocni_zpravy/prilohy_07/vysilani_ct_v_grafech_57.pdf)
- Česká televize (2009): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2008, příloha 5.7. vysílání ČT v grafech 2008 ku 2007, on-line verze (http://img1.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/rada-ct/vyrocni_zpravy/prilohy_08/56.pdf)
- Česká televize (2010): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2009, příloha 5.9. Vysílání České televize v grafech 2009 ku 2008 (ČT 1 a ČT 2), on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/rada-ct/vyrocni_zpravy/prilohy_09/510a.pdf)

- Česká televize (2011): Výroční zpráva o činnosti České televize v roce 2010, příloha 5.10. Vysílání České televize v roce 2010 v grafech (porovnání roku 2010/2009), on - line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/rada-ct/vyrocni_zpravy/prilohy_10/57.doc)
- Department for Education and Skills (2002): Languages for All: Languages for Life A Strategy for England. Nottingham: DfES Publications.
- Department for Education and Skills (2006): Languages Review. Consultation report, on-line verze (http://www.education.gov.uk/consultations/downloadableDocs/6869-DfES-Language%20Review.pdf)
- Education Act 2011, on-line verze (http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2011/21/pdfs/ukpga_20110021_en.pdf)
- Electronic Communications Broadcasting, 2009 No. 2979, on-line verze (http://www.legislation.gov.uk/uksi/2009/2979/pdfs/uksi_20092979_en.pdf)
- European Court of Justice (1974): Italian State v Saachi. [1974] 1 ECR 409, Case 155/73, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61973CJ0155:EN:HTML)
- European Commission (2002): Commission Staff Working Paper Promoting Language Learning and Linguistic Diversity – Consultation of 13.11.2002, SEC(2002) 1234, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/documents/promoting-consultation_en.pdf)
- European Commission (2003a): Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. Promoting Language Learning and Linguistic Diversity: An Action Plan 2004-2006, COM (2003) 449 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/education/doc/official/keydoc/actlang/act_lang_en.pdf)
- European Commission (2003b): Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. The Future of European Regulatory Audiovisual Policy. COM (2003) 784 final, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0784:FIN:EN:PDF)
- European Commission (2004a): Measures concerning access of visually and hearing-impaired people to television programmes – the Czech Republic, on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/tvwf/national_measures/cz_impaired.pdf)

- European Commission (2004b): Measures concerning access of visually and hearing-impaired people to television programmes – Sweden, on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/tvwf/national_measures/sv_impaired.pdf)
- European Commission (2006): Follow-up of the Action Plan on language learning and linguistic diversity, National Report Sweden, on-line verze (http://ec.europa.eu/education/languages/archive/policy/report/sweden_en.pdf)
- European Commission (2007): High Level Group on Multilingualism Final Report, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/pdf/doc1664_en.pdf)
- European Commission (2008a): Commission staff working document on the implementation of the Recommendation of the European Parliament and Council of 16 November 2005 on film heritage and the competitiveness of related industrial activities of 4.8.2008, SEC(2008) 2373, on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/cinema/report/swp_en.pdf)
- European Commission (2009a): 2nd Report on the Recommendation to Member States on film heritage - Questionnaire UK, on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/cinema/report_2/uk_en.pdf)
- European Commission (2009b): Questionnaire on the implementation of Recommendation 1 of the European Parliament and the Council of 16 November 2005 on "Film heritage and the competitiveness of related industrial activities", on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/cinema/report_2/spain_en.pdf)
- European Commission (2010a): Commission staff working document on the challenges for European film heritage from the analogue and the digital era (Second implementation report of the Film Heritage Recommendation), SEC(2010) 853 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/cinema/report_2/2010_853.pdf)
- European Commission (2011a): Commission Staff Working Paper on the Impact Assessment accompanying the document Regulation of the European Parliament and of the Council Establishing a Creative Europe Framework Programme, SEC (2011) 1399 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/evalreports/culture/2011/iareport_en.pdf)
- European Commission (2011b): Commission Staff Working Paper - An Inventory of Community actions in the field of multilingualism - 2011 update, SEC(2011) 926 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/pdf/inventory_en.pdf)

- European Commission (2011c): Commission Staff Working Paper - Report on the implementation of Council Resolution of 21 November 2008 on a European strategy for multilingualism (2008/C 320/01), SEC(2011)927 final, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/pdf/sec927_en.pdf)
- European Commission (2011d): Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on establishing the Creative Europe Programme, COM (2011) 785/2, on-line verze (http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/evalreports/culture/2011/iareport_en.pdf)
- European Commission (2011e): Summary of responses to an online consultation regarding the next MEDIA Programme after 2013, on-line verze (http://ec.europa.eu/culture/media/programme/docs/overview/online_consultation_summary_en.pdf)
- European Commission (2011f): Table on transposition of Article 7 of Directive 2010/13/EU (accessibility requirements), on-line verze (http://ec.europa.eu/avpolicy/docs/reg/tvwf/contact_comm/35_table_2.pdf)
- Evropská komise (2005): Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů - Postavení zdravotně postižených osob v rozšířené Evropské unii: Evropský akční plán 2006 – 2007 ze dne 28.11.2005, KOM(2005) 604 v konečném znění, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0604:FIN:CS:HTML)
- Evropská komise (2005a): Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů - Přístupnost elektronických technologií (eAccessibility), KOM (2005) 425 v konečném znění, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/com/2005/com2005_0425cs01.pdf)
- Evropská komise (2005b): Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů - Nová rámcová strategie pro mnohojazyčnost z 22.11.2005, KOM (596) v konečném znění, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0596:FIN:CS:PDF)
- Evropská komise (2006a): Speciální Eurobarometr 243: Evropané a jejich jazyky, on-line verze (http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_243_sum_cs.pdf)

- Evropská komise (2006b): Doporučení EK ze dne 24. srpna 2006 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchovávání digitálních záznamů, (2006/585/ES), on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:236:0028:0030:CS:PDF)
- Evropská komise (2007): Pracovní dokument Komise - Zpráva o provádění akčního plánu „Podpora jazykového vzdělávání a jazykové rozmanitosti“ z 15.11.2007, KOM (554) v konečném znění/2, on-line verze (http://ec.europa.eu/education/languages/archive/doc/com554_cs.pdf)
- Evropká komise (2008a): Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů - Mnohojazyčnost: přínos pro Evropu i společný závazek z 18.9.2008, KOM(2008) 566 v konečném znění, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/documents/2008_0566_cs.pdf)
- Evropská komise (2008b): Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů - Směrem k dostupné informační společnosti z 1.12.2008, KOM (2008) 804 v konečném znění, on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0804:FIN:CS:PDF)
- Evropský parlament a Rada EU (2005): Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 16. listopadu 2005 o filmovém dědictví a konkurenceschopnosti souvisejících průmyslových činností (2005/865/ES), on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:323:0057:0061:CS:PDF)
- Evropský parlament a Rada EU (2010): Směrnice Evropského parlamentu a Rady ze dne 10. března 2010 o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících poskytování audiovizuálních mediálních služeb (směrnice o audiovizuálních mediálních službách) (2010/13/EU), on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:095:0001:0024:CS:PDF)
- Evropská rada (2002): Závěry Evropské rady ze zasedání v Barceloně konaného ve dnech 15. a 16. března 2002, on-line verze (http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/71025.pdf)
- Filmoteca Española (2006): Plan de Digitalización de la Filmoteca Española, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/FE/PlanDigitalizacion.pdf)

- Filmová rada (2010): Digitalizace českých filmových děl, on-line verze (http://www.mediadeskcz.eu/uploaded/navrh_koncepce_digitalizace_ceskych_filmovych_del.pdf)
- Fröberg, J. (2012): VB: Information for diploma thesis. Swedish Film Institute. 7. 2. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Gouvernement français (2005): Programme National de Réforme - pour une Croissance Sociale, on-line verze (http://www.cnle.gouv.fr/IMG/pdf/PNR_2005-08.pdf)
- Gouvernement français (2005): Programme National de Réforme Français 2008 – 2010, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/PNR_2008_2010.pdf)
- Government of Spain (2005): Spain's National Reform Programme for Convergence and Employment, on-line verze (http://www.lamoncloa.gob.es/NR/rdonlyres/2E85E75E-E2D9-4148-B1DF-950B06696A6C/78699/PNRoctober2005full.pdf)
- Government of Spain (2008): Spain – National Reform Programme: 2008 Progress Report, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/PROGRAMA_NACIONAL_REFORMAS_2008_INGLES.pdf)
- Government of Sweden (2005): The Swedish Reform Programme for Growth and Employment 2005–2008, on-line verze (http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/05/28/62/c0ecb152.pdf)
- Government of Sweden (2008): The Swedish Reform Programme for Growth and Jobs 2008 to 2010, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/The%20Swedish%20Reform%20Programme%20for%20Growth%20and%20Jobs%202008%20to%202010.pdf)
- Government of the Czech Republic (2005): National Lisbon Programme 2005 – 2008, on-line verze (http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/NPR_EN_102005_pdf.pdf)
- Government of the Czech Republic (2008): National Reform Programme of the Czech Republic 2008 – 2010, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/National%20Reform%20Programme%20of%20the%20Czech%20Republic%202008%20-%202010.pdf)

- Government of the United Kingdom (2006): Lisbon Strategy for Jobs and Growth. UK National Reform Programme. October 2006, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/nrp/UK_nrp_en.pdf)
- Government of the United Kingdom (2008): Lisbon Strategy for Jobs and Growth. UK National Reform Programme. September 2008, on-line verze (http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/member-states-2008-2010-reports/UK%20NRP%202008.pdf)
- Håkansson,T. (2012): Subtitling movies etc. Sveriges Television AB. 7. 2. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- ICAA (2006): Distribución - balance del año 2005, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2005/Distribucion/3-01-BalanceDistribucion.pdf)
- ICAA (2007): Distribución - balance del año 2006, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2006/Distribucion/Balance_distribucion.pdf)
- ICAA (2008): Distribución - balance del año 2007, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2007/Distribucion/Balance_distribucion.pdf)
- ICAA (2009): Boletín Informativo – 2008, 5. Distribución y calificación, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2008/Distribucion/11.Balance_Distr_Calif.pdf)
- ICAA (2010): Boletín Informativo – 2009, 5. Distribución y calificación, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2009/Distribucion/11.Balance_Distr_Calif.pdf)
- ICAA (2011): Boletín Informativo – 2010, 5. Distribución y calificación, on-line verze (http://www.mcu.es/cine/docs/MC/BIC/2010/Distribucion/11.Balance_Distr_Calif.pdf)
- Kopečková, M. (2012): Vzdělávání cizích jazyků v ČR. MŠMT. 21. 3. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Kalistová, K. (2012): Odpověď – titulky. Rada pro rozhlasové a televizní vysílání. 27. 3. 2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství, podepsaná v Lisabonu dne 13. prosince 2007, on-line verze (http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:CS:HTML)
- Ley 24/2001, de 27 de diciembre, de Medidas Fiscales, Administrativas y del Orden Social, on-line verze (http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l24-2001.t5.html#da16)

- Ley 51/2003, de 2 de diciembre, de igualdad de oportunidades, no discriminación y accesibilidad universal de las personas con discapacidad, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2003/12/03/pdfs/A43187-43195.pdf)
- Ley 27/2007, de 23 de octubre, por la que se reconocen las lenguas de signos españolas y se regulan los medios de apoyo a la comunicación oral de las personas sordas, con discapacidad auditiva y sordociegas, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2007/10/24/pdfs/A43251-43259.pdf)
- Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2007/12/29/pdfs/A53686-53701.pdf)
- Ley 7/2010, de 31 de marzo, General de la Comunicación Audiovisual, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2010/04/01/pdfs/BOE-A-2010-5292.pdf)
- Ley Orgánica 2/2006, de 3 de mayo, de Educación, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2006/05/04/pdfs/A17158-17207.pdf)
- Loi n° 86-1067 du 30 septembre 1986 relative à la liberté de communication (Loi Léotard), on-line verze (http://www.legifrance.gouv.fr/jopdf/common/jo_pdf.jsp?numJO=0&dateJO=19861001&pageDebut=11755&pageFin=&pageCourante=11755#)
- Loi no 92-546 du 20 juin 1992 relative au dépôt légal, on-line verze (http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=F272B07C20C9538637817A96FFAE8C1F.tpdjo07v_2?cidTexte=JORFTEXT000000723108&categorieLien=id)
- Loi n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées, on-line verze (http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=7E4A68AFE0CC9ED3905E5D88BFEF670D.tpdjo07v_2?cidTexte=JORFTEXT000000809647&categorieLien=id)
- Loi n° 2005-380 du 23 avril 2005 d'orientation et de programme pour l'avenir de l'école , on-line verze (http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do;jsessionid=A173BF28870206C94F7779BC0256B38A.tpdjo07v_2?idSectionTA=LEGISCTA000006118010&cidTexte=JORFTEXT000000259787&dateTexte=20060523)
- Loi n° 2009-258 du 5 mars 2009 relative à la communication audiovisuelle et au nouveau service public de la télévision, on-line verze (http://legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020352071&categorieLien=id)

- Midlert, L. (2012): U2012/863/UH. Ministry of Education and Research Sweden. 29.2.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Ministère de l'Éducation nationale (2006a): Enseigment des Langues Vivantes - Rénovation de l'enseignement des langues vivantes étrangères. Bulletin officiel. Circulaire N°2006-093 du 31-5-2006, on-line verze (http://www.education.gouv.fr/bo/2006/23/MENE0601048C.htm)
- Ministère de l'Éducation nationale (2006b): Le socle commun des connaissances et des compétences, Décret du 11 juillet 2006, on-line verze (http://media.education.gouv.fr/file/51/3/3513.pdf)
- Ministerio de Educación y Cienca (2004): Una educación de calidad para todos y entre todos, on-line verze (http://debateeducativo.mec.es/pdf/libro_educacion.pdf)
- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (2003): I Plan Nacional de Accesibilidad 2004-2012, on-line verze (http://www.sidar.org/recur/direc/legis/ipna2004_2012.pdf)
- Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales (2007): Accesibilidad a los medios audiovisuales para personas con discapacidad AMADIS´ 06, on-line verze (http://www.cesya.es/files/documentos/amadis06.pdf)
- MŠMT (2005): Národní plán výuky cizích jazyků, on-line verze (http://aplikace.msmt.cz/PDF/JT010NPvyukyCJnaNet.pdf)
- Langerová, H. (2012): Re: Informace pro diplomovou práci. Oddělení výzkumu a auditoria ČT. 3.4.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- OFCOM (2010): Code on Television Access Services, on-line verze (http://stakeholders.ofcom.org.uk/binaries/broadcast/other-codes/ctas.pdf)
- Ombudsman (2009): Stanovisko ombudsmana - Přístup sluchově postižených diváků k celoplošnému televiznímu vysílání. 6609/2009/VOP/JŠK, on-line verze (http://ochrancedev.omegadesign.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Diskriminace/6609_2009_JSM.pdf)
- Orden CUL/2834/2009, de 19 de octubre, por la que se dictan normas de aplicación del Real Decreto 2062/2008, de 12 de diciembre, por el que se desarrolla la Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine, on-line verze (http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/o2834-2009-cul.html)
- Ordonnance n° 2009-901 du 24 juillet 2009 relative à la partie législative du code du cinéma et de l'image animée, on-line

verze (http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000020900294&fastPos=2&fastReqId=1573538241&categorieLien=id&oldAction=rechTexte)

- Pecka, J. (2012): RE: Informace pro diplomovou práci. Unie filmových distributorů. 14.2.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Rada EU (2005): Rozhodnutí Rady ze dne 12. července 2005 o hlavních směrech politik zaměstnanosti členských států, (2005/600/ES), on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:205:0021:0027:CS:PDF)
- Rada EU (2008): Usnesení Rady ze dne 21. listopadu 2008 o evropské strategii pro mnohojazyčnost (2008/C 320/01), on-line verze (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:320:0001:01:cs:HTML)
- Rada pro rozhlasové a televizní vysílání (2011): Zpráva o činnosti Rady pro rozhlasové a televizní vysílání v oblasti poskytování audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání za rok 2010, on-line verze (http://www.rrtv.cz/cz/files/zpravy/VZ2010.pdf)
- Real Decreto 1865/2004, de 6 de septiembre, por el que se regula el Consejo Nacional de la Discapacidad, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2004/09/07/pdfs/A30612-30616.pdf)
- Real Decreto 1513/2006, de 7 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas de la Educación primaria, on-line verze (http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?coleccion=iberlex&id=2006/21409&txtlen=1000)
- Real Decreto 1631/2006, de 29 de diciembre, por el que se establecen las enseñanzas mínimas correspondientes a la Educación Secundaria Obligatoria, on-line verze (http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?coleccion=iberlex&id=2007/00238&txtlen=1000)
- Real Decreto 1467/2007, de 2 de noviembre, por el que se establece la estructura del bachillerato y se fijan sus enseñanzas mínimas, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2007/11/06/pdfs/A45381-45477.pdf)
- Real Decreto 1494/2007, de 12 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento sobre las condiciones básicas para el acceso de las personas con discapacidad a las tecnologías, productos y servicios relacionados con la sociedad de la información y medios de comunicación social, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2007/11/21/pdfs/A47567-47572.pdf)

- Real Decreto 2062/2008, de 12 de diciembre, por el que se desarrolla la Ley 55/2007, de 28 de diciembre, del Cine, on-line verze (http://www.boe.es/boe/dias/2009/01/12/pdfs/BOE-A-2009-503.pdf)
- Skollag 2010:800, on-line verze (http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/)
- SFI (2009): Nationell strategi för digitalisering, elektronisk tillgång och digitalt bevarande (Ku 2009/2152/KT), on-line verze (http://abm-centrum.se/wp-content/uploads/2010/02/Ku2009-2152-KT_Svenska_Filminstitutet.pdf)
- SFI (2011): Policy of the Archival Film Collections of the Swedish Film Institute March, 2011, on-line verze (http://www.sfi.se/Global/Filmarkivet/Policy%20of%20the%20Archival%20Film%20Collections%20of%20the%20Swedish%20Film%20Institute%20(2011).pdf)
- SFI (2012): Budgetunderlag 2013-2015, on-line verze (http://www.sfi.se/Documents/%C3%96vriga%20styrdokument/Budgetunderlag/Budgetunderlag%202013-15.pdf)
- Staníková, D. (2012): Re: dotaz - dabing, titulky. 1. 2. 2012. Media Desk ČR. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- The Swedish Radio and Television Act (Radio- och tv-lag), Official Journal: Svensk författningssamling 2010/696 of 17 June 2010, on-line verze (wwwfr.uni.lu/content/download/31322/371638/file/Sweden_translation.pdf)
- UK Film Heritage Group (2007): Screen heritage plan 2007, on-line verze (http://www.bfi.org.uk/about/policy/pdf/screen_heritage_07_screen.pdf)
- United Nations (2006): Convention on the Rights of Persons with Disabilities of 6.11.2006, (A/61/611) , on-line verze (http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/convtexte.htm#optprotocol)
- Veyret, J. (2012): RE: Information for diploma thesis. CNC. 28.2.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Virenque, A. (2012): RE: Information for diploma thesis. FNDF. 29.2.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Wengström, J. (2012): SV: Ang. Re: information. SFI. 11.4.2012. Email – osobní komunikace. Příjemce: Ondřej Janků
- Zákon č.483/1991 České národní rady ze dne 7. listopadu 1991 o České televizi, on-line verze (http://www.digizone.cz/zakony/zakon-483-1991/)

- Zákon č. 39/2011 ze dne 23. ledna 2001,kterým se mění zákon č. 483/1991 Sb., o České televizi, ve znění pozdějších předpisů, a o změně některých dalších zákonů, on-line verze (http://www.koncelik.eu/zakon-39-2001/)
- Zákon č. 231/2001 ze dne 17. května 2001 o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, on-line verze (http://img7.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/zakony/pdf/zakon-o-provozovani-rozhlasoveho-a-televizniho-vysilani.pdf?verze=2012-04-03-10:19:10)
- Zákon č.249/2006 ze dne 25. dubna 2006, kterým se mění zákon č. 273/1993 Sb., o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů, ve znění pozdějších předpisů, on-line verze (http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06249&cd=76&typ=r)
- Zákon č.132/2010 ze dne 13. dubna 2010 o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání a o změně některých zákonů (zákon o audiovizuálních mediálních službách na vyžádání), on-line verze (http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?cd=76&typ=r&zdroj=sb10132)

Sekundární zdroje:

- Aubert, M. (2007): Le CNC: communication et valorisation des fond. Journal of Film Preservation, 11/2007, 74/75, p.92-95, on-line verze (http://www.fiafnet.org/pdf/uk/fiaf74_75.pdf)
- BBC (2008): BBC Vision celebrates 100% subtitling, on-line text (http://www.bbc.co.uk/pressoffice/pressreleases/stories/2008/05_may/07/subtitling.shtml)
- Bezegová, E. (2011): Mediální agenda EU: trendy a současný stav. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- Borrás, I.; Lafayette, R.C. (1994): Effects of Multimedia Courseware Subtitling on the Speaking Performance of College Students of French The Modern Language Journal
- Börzel, T. (2002): Pace-Setting, Foot-Dragging and Fence-Setting: Member State Responses to Europeanization. JCMS 2002. Volume 40. Number 2. pp. 193 – 214, on-line verze (http://web.grinnell.edu/courses/pol/f02/pol295-01/Borzel%20-%20Member%20State%20Responses%20to%20Europeanization.pdf)

- Börzel, T. (2003): How the European Union Interacts with its Member States. Reihe Politikwissenschaft, No. 93. Wien: Institut für Höhere Studien, 2003, s. 15–16.
- Börzel, T.; Risse, T. (2003): „Conceptualizing the Domestic Impact of Europe." In: The Politics of Europeanization. Eds. Kevin Featherstone, Claudio M. Radaelli.
- Bulmer, S. J.; Radaelli, C. M. (2005): „The Europeanization of National Policy." In: The Member States of the European Union. Eds. Simon Bulmer; Christian Lequesne. Oxford: OUP, s. 338-359.
- Burri-Nenova, M. B. (2007): The Reform of the EC Audiovisual Media Regulation: Television without Cultural Diversity. NCCR Trade Working Paper.
- Caporaso, J.; Cowles M. G.; Risse T. (2001): Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change. Cornell University Press
- CNC (2008): Les Archives françaises du film du CNC, on-line verze (http://www.cnc-aff.fr/internet_cnc/Internet/ARemplir/Docs/PlaquetteAFF_BNF.pdf)
- CNC (2011): CNC Dossiers nº 318 – Results 2010. Paris: Centre national du cinéma et de l'image animée, on-line verze (http://www.cnc.fr/web/fr/bilans)
- Collen, J. (2010) Les téléspectateurs sourds et malentendants enfin entendus. AFP. 9. 2.2010, on-line verze (http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iXjg4uP39AAjrgSydBRGV7CLMuAQ)
- Crepaz, F. (2009): The EU Language Policies: Between Multilingualism, Minority Language Protection and English as the New Lingua Franca. Diploma thesis. University of Innsbruck, on-line verze (http://www.politika.bz.it/pdf/Crepaz_Katherina_The_EU_language_policies.pdf)
- Danan, M. (2004): Captioning and Subtitling: Undervalued Language Learning Strategies. Meta: Translators' Journal, vol. 49, n° 1, s. 67-77.
- Dančák, B., Fiala, P., Hloušek, V. (2005): „Evropeizace: pojem a jeho konceptualizace". In: Dančák, B., Fiala, P., Hloušek, V. (eds.): Evropeizace. Nové téma politologického výzkumu. Brno: MPÚ, s. 11-25.
- Donaldson, J. D. (1996): "Television Without Frontiers": The Continuing Tension Between Liberal Free Trade and European Cultural Integrity: Fordham International Law Journal, Volume 20 (1), 1996
- Eastview (2006): Some Romanian Commentators, PSD See Orban's EC Portfolio as Unimportant, on-line text (http://dlib.eastview.com/browse/doc/10318950)

- EFHOH (2010a) : EFHOH European Comparison of Subtitling - chart, on-line verze (www.efhoh.org/mp/db/file_library/x/IMG/30677/file/EFHOHsubtitlingchart.doc)
- EFHOH (2010b): EFHOH European Comparison of Subtitling 2010, on-line verze (http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=svt%20licence%202010-2013%20subtitling&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ondertiteling.nu%2Fplaatjes%2Fuser%2Fsubtitling.doc&ei=bbx9T4mHOcaSOpeQnKwM&usg=AFQjCNGcFBb_kja5gqTxe39AVcdXfDT3fw)
- EFHOH (2011): State of subtitling access in EU. 2011 Report, on-line verze (http://www.efhoh.org/mp/db/file_library/x/IMG/30890/file/StateofsubtitlinginEU23March2011.pdf)
- Empirica, Work Research Centre (2007a): MeAC - Measuring Progress of eAccessibility in Europe: Assessment of the Status of eAccessibility in Europe (Main Report), on-line verze (http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/docs/meac_study/meac_report_06_11_final.pdf)
- Empirica, Work Research Centre (2007b): MeAC - Measuring Progress of eAccessibility in Europe: Assessment of the Status of eAccessibility in Europe. Annex. P, on-line verze (http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/docs/subgroupmtg_jan10/meac_study/meac_status_annex_06_11.pdf)
- Empirica, Work Research Centre (2008): MeAC - Measuring Progress of eAccessibility in Europe, eAccessibility status follow-up, on-line verze (http://ec.europa.eu/information_society/activities/einclusion/docs/subgroupmtg_jan10/meac_study/meac_follow-up_2008.pdf)
- European Commission (2008b): Speaking for Europe. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/documents/speaking-for-europe_en.pdf)
- European Commission (2009c): Multilingualism - a bridge to the mutual understanding. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities
- European Commission (2010b): Lingua Franca – Chimera or Reality. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

- European Commission (2010c): How can you learn languages. Luxembourg: Publications Office of the European Union, on-line verze (http://ec.europa.eu/languages/documents/publications/learn_en.pdf)
- Euroskop (2006): EU: Proč nemít komisaře pro mnohojazyčnost? on-line text: (http://www.euroskop.cz/38/6192/clanek/eu-proc-nemit-komisare-pro-mnohojazycnost/http...%3C/http...%3C/p%3E%3Cp%3E%3Ca%20href=)
- France Télévisions (2010): 100% des programmes des antennes nationales du groupe France Télévisions accessibles aux sourds et malentendants, on-line verze (http://www.francetelevisions.fr/actualite_spip/IMG/pdf/communique_sous_titrage.pdf)
- Futáková, M. (2010) Česká média veřejné služby v kontextu informování o evropských záležitostech v letech 2008-2010: komparativní případová studie. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- Harcout, A. (2002): Engineering Europeanization: the Role of the European Institutions in Shaping National Media Regulation in Journal of European Public Policy, vol. 9, říjen 2002, str. 736-755.
- Héritier, A.; Kerwer, D.; Knill, C.; Lehmkuhl, D.; Teutsch, M. and Douillet, A-C. (2001): Diferential Europe. The European Union Impact on National Policymaking, Lanham MD: Rowman and Littlefield.
- Jenkins, J. (2003): World Englishes: a resource book for students. London: Routledge.
- Jones, Ch. (2006): EU executive defends new commissioner portfolio. The Parliament, on-line text (http://www.theparliament.com/policy-focus/justice/justice-article/newsarticle/eu-executive-defends-new-commissioner-portfolio/)
- KEA (2009): „The Impact of Culture on Creativity“ A Study prepared for the European Commission, on-line verze (http://ec.europa.eu/culture/key-documents/doc/study_impact_cult_creativity_06_09.pdf)
- Knill, Ch. (2001): Europeanisation of National Administrations: Patterns of Institutional Change and Persistence. Cambridge: Cambridge University Press.
- Koolstra, C.M., Peeters L.A., Spinhof H. (2002): The Pros and Cons of Dubbing and Subtitling, European Journal of Communication. 325-354, on-line verze (http://ejc.sagepub.com/content/17/3/325)
- Koplík, R., Strnadová, V. (2008): Problematika tvorby skrytých titulků k předtočeným pořadům. 2., opravené vyd. Praha: Česká komora tlumočníků znakového jazyka.

- Kozdera, P. (2010) Simpsonovi bez Dejdara? Dabéři jsou zděšeni, Parlamentní listy, 19.10.2010, on-line text (http://www.parlamentnilisty.cz/parlament/vlada/Simpsonovi-bez-Dejdara-Daberi-jsou-zdeseni-178630)
- Krátká, J.; Vacek, P. (2007): Multimediální pomůcka z audiovizuální kultury pro potřeby vyučujících a studentů MU. Masarykova univerzita, on-line text (http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/js08/avk/ucebnice/lekce4.htm)
- Kubálková, J.; Sotonová, P. (2010): Nedabujte cizí filmy, vyzývá stát televizi, Lidovky.cz, 15. října 2010, on-line text (http://www.lidovky.cz/nedabujte-cizi-filmy-vyzyva-stat-televizi-fjh-/ln_domov.asp?c=A101014_215825_ln_domov_ani)
- Kutra, M. (2010): Analýza multilinguální politiky Evropské unie a predikce jejího budoucího vývoje. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- Levy, D. A. L. (2001): Europe's Digital Revolution. Broadcasting Regulation, the EU and the Nation State. London and New York: Routledge.
- Luštinec, O. (2010): Debatovali jste: Pomohlo by méně dabingu v televizi Čechům s jazyky? Ihned.cz, 25. 8. 2009, on-line text (http://zpravy.ihned.cz/lehke-zpravy/c1-38144540-debatovali-jste-pomohlo-by-mene-dabingu-v-televizi-cechum-s-jazyky)
- Marečková, K. (2007): Mnohojazyčnost v EU. Bakalářská práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- MCG (2007): Study on dubbing and subtitling needsand practices in the European audiovisual industry. Final report, on-line verze (http://ec.europa.eu/culture/media/programme/docs/overview/evaluation/studies/dubbing_sub_2007/study_dub_subtitle_en.zip)
- MCG (2011): Study on the use of subtitling: The potential of subtitling to encourage foreign language learning and improve the mastery of foreign languages. Final report, on-line verze (http://eacea.ec.europa.eu/llp/studies/documents/study_on_the_use_of_subtitling/rapport_final-en.pdf)
- MCG (2011b) Etude sur l'utilisation du sous-titrage. Annexe 2 Les pratiques de traduction audiovisuelle et les obstacles à l'utilisation du soustitrage, on-line verze (http://eacea.ec.europa.eu/llp/studies/documents/study_on_the_use_of_subtitling/annexe_2-fr.pdf)

- Micola A. R.; Bris A.; Banal-Estanol (2009): TV or not TV? Subtitling and English skills, on-line text (http://www.arturobris.com/subtitles.pdf)
- Navrátilová, J. (2004): Implementace směrnic ve vnitrostátním právu část. I. – rozsah implementační povinnost, on-line text (http://www.epravo.cz/top/clanky/implementace-smernic-ve-vnitrostatnim-pravu-cast-i-rozsah-implementacni-povinnosti-25334.html)
- Skovajsa, M. (2006): „Politika, moc a média v procesu transformace“ In Nešpor, Večerník (eds.) Socioekonomické hodnoty, politiky a instituce v období vstupu ČR do Evropské unie, Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 25-30
- Orero, P. (2004): Topics in Audivisual Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins eds. Oxford: Oxford University Press, s. 57-80.
- Paraschos, M.; Paraschos, E.E. (1997): Media, Law and Regulation in the European Union: National, Transnational and U.S. Perspective. Vyd.1. Iowa: Iowa State Print
- Pavlíčková, B. (2010): Komunikace s neslyšícími diváky v televizní praxi se zaměřením na skryté titulky ve zpravodajství. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- Portál Circa (2012): Audiovizuální a mediální politika EU, on-line text (http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/culture/article_7318_cs.htm)
- Portál Débat National sur l´avenir d´école (2012): Présentation du débat, on-line verze (http://www.education.gouv.fr/archives/2003/debatnational/index.php?rid=1)
- Portál Eduscol (2012): Langues vivantes, on-line text (http://eduscol.education.fr/cid45757/presentation.html)
- Portál EFHOH (2012): (http://www.efhoh.org)
- Portál EUR-Lex (2012): Légifrance, on-line text (http://eur-lex.europa.eu/n-lex/info/info_fr/index_cs.htm)
- Portál Europa (2012): Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast (EACEA), on-line text (http://europa.eu/agencies/executive_agencies/eacea/index_cs.htm)
- Portál European Commission - Androulla Vassiliou (2012): Press Releases, on-line text (http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/vassiliou/headlines/press-releases/index_en.htm)

- Portál European Commission - Leonard Orban (2012): News, on-line text (http://ec.europa.eu/archives/commission_2004-2009/orban/news/news_en.htm)
- Portál European Commission (2012): AVMSD/TVwF - Application and Implementation, on-line text (http://ec.europa.eu/avpolicy/reg/tvwf/implementation/reports/index_en.htm)
- Portál Evropské komise (2012): Akční plán pro jazyky, on-line text (http://ec.europa.eu/languages/eu-language-policy/action-plan-for-languages_cs.htm)
- Portál Government Offices of Sweden (2011): Public service radio and television, on-line text (http://www.sweden.gov.se/sb/d/14475/a/161859)
- Portál Media Soustitres (2012): Les chiffres du sous-titrage, on-line text (http://www.medias-soustitres.com/Dossiers/Les-chiffres-du-sous-titrage/)
- Portál Monitoring eAccessibility (2012): http://www.eaccessibility-monitoring.eu/
- Portál Mavise (2011): TV market in Spain, on-line text (http://mavise.obs.coe.int/country?id=12)
- Portál OFCOM (2012): Television access services reports, on-line text (http://stakeholders.ofcom.org.uk/market-data-research/market-data/tv-sector-data/tv-access-services-reports/)
- Portál Tentatives Accessibles (2012): Dossier: sous-titrage, on-line text (http://www.tentatives-accessibles.eu/share/sous-titrage-television.pdf)
- Portál Université du Luxembourg (2012): Project description, on-line text (http://wwwfr.uni.lu/recherche/fdef/droit_des_medias/audiovisual_media_services_directive/project_description)
- Radaelli, C. (2000): "Whiter Europeanisation? Concept stretching and substantive change." In: European Integration online Papers, roč. 4, č. 8, Wien: ESCA, htttp://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm
- Radaelli, C. (2004): "Europeanisation: Solution or Problem?" In: European integration online Papers, roč. 8, č. 16, Wien, on-line verze (http://eiop.or.at/eiop/pdf/2004-016.pdf)
- Radaelli, C. M.; Pasquier, R. (2007): „Conceptual Issues". In P. Graziano, M. P. Vink (eds.) Europeanization. New Research Agendas. London: Palgrave Macmillan, s. 35–45.
- Red Melisa (2011): Accesibilidad a los contenidos audiovisuales para personas con discapacidad, on-line verze

(http://www.educacion.gob.es/dctm/ministerio/educacion/actividad-internacional/cooperacion-educativa/2011-accesibilidaduniversal2011.pdf?documentId=0901e72b80fc1ab1)

- Panczaková, Z. (2010): Kulturní politika Evropské unie: Evropeizace české kulturní politiky. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. Fakulta sociálních studií
- Studená, M. (2010): Aktivity EU v podpoře mnohojazyčnosti. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno
- Szarkowska, A. (2005): The Power of Film Translation by Agnieszka Translation Journal. Translation Journal, Volume 9, No. 2 April 2005, on-line verze (http://translationjournal.net/journal/32film.htm)
- Šmíd, M. (2012): Vysílání České televize v roce 2011 z pohledu plnění úkolů veřejné služby, on-line verze (http://img1.ceskatelevize.cz/boss/image/contents/rada-ct/dokumenty/vysilani-ceske-televize-v-roce-2011-z-pohledu-plneni-ukolu-verejne-sluzby.pdf)
- Štětka, V. (2007): Jednota či rozmanitost? Kulturní cíle evropské audiovizuální politiky a jejich aplikace v prostředí české televizní scény. *Sociální studia*, Brno: Fakulta sociálních studií MU
- Thatcher, M. (2004): Winners and Losers in Europeanization: Reforming the national regulation of telecommunications. West European Politics, 37/1, s. 29 -52
- Treib, O. – Falkner, G. (2004): The First EU Social Partner. Agreement in Practice. Reihe Politikwissenschaft, No. 96. Wien: Institut für Höhere Studien, 2004, on-line verze (http://www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_96.pdf)
- Wheeler, M. (2004): „Supranational Regulation, Television and the European Union." European Journal of Communication, Vol. 19 (3): 349–369.

Všechny internetové zdroje byly ověřeny k 21. 4. 2012.

Seznam tabulek, grafů a zkratek

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Typy vyjednávání

Tabulka č. 2: Upravené typy výsledků evropeizačních změn pro účely diplomové práce

Tabulka č. 3: Cizojazyčné filmy ve francouzských kinech

Tabulka č. 4: Komparace evropeizace titulkování

Seznam grafů

Graf č. 1: Druh překladu cizojazyčných filmů v českých kinech

Graf č. 2: Poměr dabingu a titulků u zahraničních pořadů se stopáží nad jednu hodinu na ČT1 a ČT2

Graf č. 3: Titulky pro neslyšící ve vysílání ČT1 a ČT2

Graf č. 4: Titulky pro neslyšící ve vysílání českých soukromých televizí

Graf č. 5: Titulky pro neslyšící ve vysílání v národním jazyce v českých televizích dle MeAC

Graf č. 6: Titulky pro neslyšící ve vysílání českých veřejnoprávních televizí dle EFHOH

Graf č. 7: Titulky pro neslyšící ve vysílání britských televizí

Graf č. 8: Titulky pro neslyšící ve vysílání v národním jazyce v britských televizích dle MeAC

Graf č. 9: Titulky pro neslyšící ve vysílání britských veřejnoprávních televizí dle EFHOH

Graf č. 10: Titulky pro neslyšící na celostátních kanálech ve Francii (v procentech)

Graf č. 11: Titulky pro neslyšící na celostátních kanálech ve Francii (v hodinách)

Graf č. 12: Titulky pro neslyšící ve vysílání v národním jazyce ve francouzských televizích dle MeAC

Graf č. 13: Titulky pro neslyšící ve vysílání francouzských veřejnoprávních televizí dle EFHOH

Graf č. 14: Druh překladu evropských a amerických filmů ve španělských kinech dle MCG

Graf č. 15: Druh překladu cizojazyčných filmů uváděných v premiéře ve španělských kinech

Graf č. 16 Titulky pro neslyšící ve vysílání španělských televizí (v hodinách)

Graf č. 17 Titulky pro neslyšící ve vysílání španělských televizí (v procentech)

Graf č. 18: Titulky pro neslyšící ve vysílání v národním jazyce ve španělských televizích dle MeAC

Graf č. 19: Titulky pro neslyšící ve vysílání španělských veřejnoprávních televizí dle EFHOH

Graf č. 20: Poměr titulků a dabingu u cizojazyčných filmů na veřejnoprávní televizi SVT

Graf č. 21: Titulky pro neslyšící ve vysílání v národním jazyce ve švédských televizích dle MeAC

Graf č. 22: Titulky pro neslyšící ve vysílání švédských veřejnoprávních televizí dle EFHOH

Seznam zkratek

AMSNV – audiovizuální mediální služby na vyžádání

AVMSD – směrnice o audiovizuálních mediálních službách z 10. 3. 2010

CESyA - Centro Español de Subtitulado y Audiodescripción

CMT - Comisión del Mercado de las Telecomunicaciones

CNDP – Centre National de Documentation Pédagogique

CSA – Conseil Supérieur de l´Audiovisuel

CZ – Česká republika

ČT – Česká televize

DG – generální ředitelství EK (Directorate-General)

DVO – dílčí výzkumná otázka

EK – Evropská komise

EP – Evropský parlament

ES – Španělko

EU – Evropská unie

FR – Francie

HLMG – skupina na vysoké úrovni pro mnohojazyčnost (High Level Multilingualism Group)

ICAA - Instituto de la Cinematografía y de las Artes Audiovisuales

ICT – informační a komunikační technologie

MCG – Media Consulting Group

NGO – nevládní nezisková organizace (non-governmental organization)

QMV - hlasování kvalifikovanou většinou (Qualified majority voting)

SE – Švédsko

SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie

SFI - Svenska Filminstitutet

TWF – směrnice Televize bez hranic (Television without Frontiers)

UK – Spojené království Velké Británie a Severního Irska